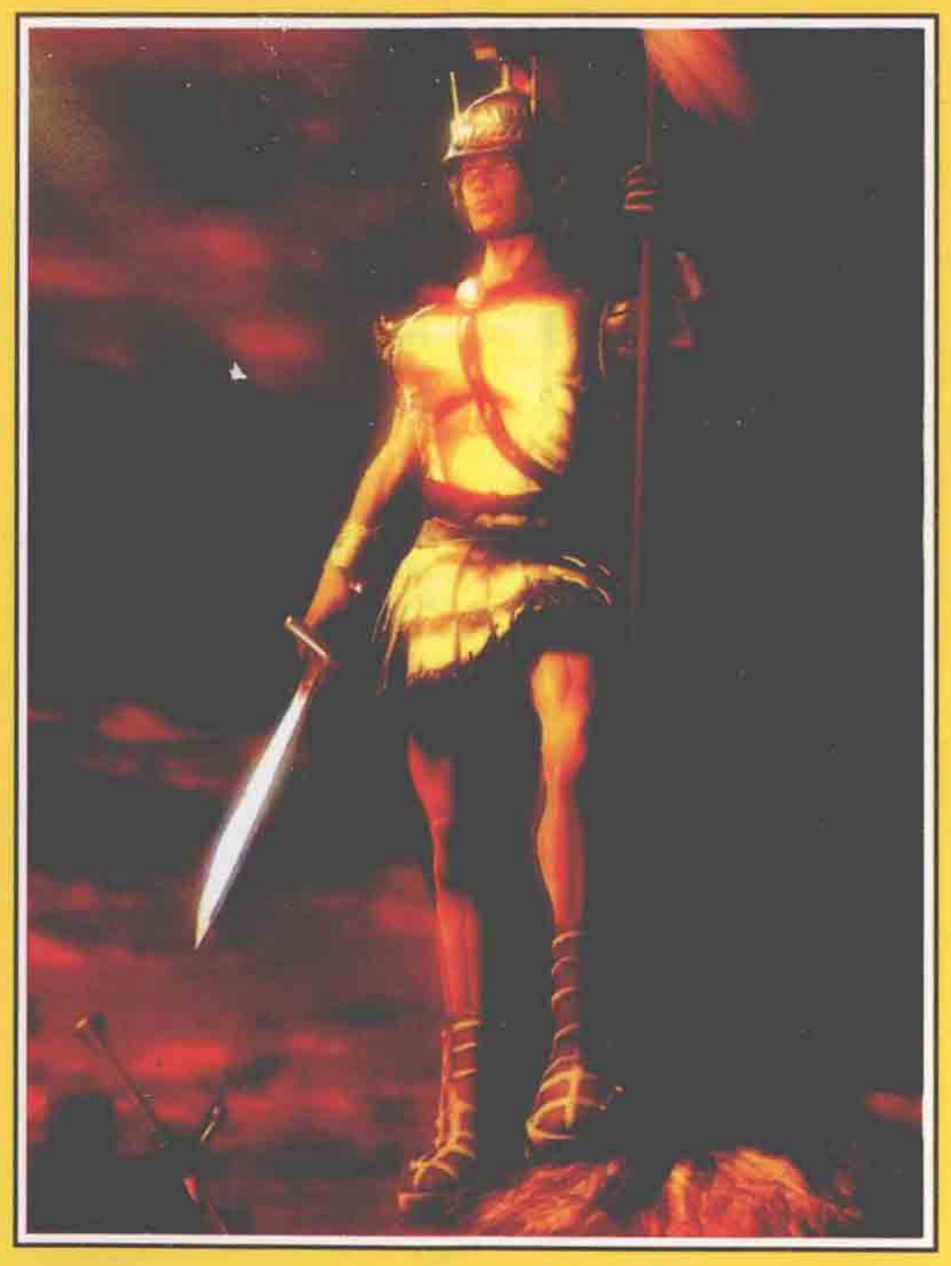
چەت ئەل نادىر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانما

سپارتاك

رافائېللو [ئىتالىيە]

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: روشەنگۇل تۇرسۇن
گۇزەل سەنئەت مۇھەررىرلىرى: ئازات بارات
ئېرجان تۆلەۋ
مەسئۇل كوررېكتورلىرى: غەيرەت ئابىت
ھەببۇللا ئېلى
تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچىلەر: ياسىن ئۇبۇلقاسىم
تۇرغۇنجان سۇلتان

ISBN 7-80658-904-X
باھاسى: 7.50يۈەن

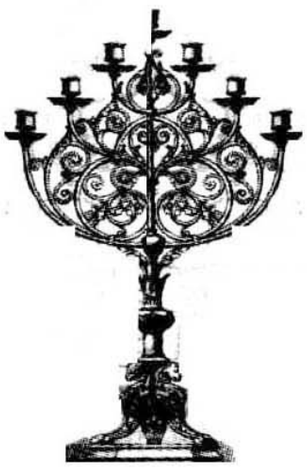

چەت ئەل نادىر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانما

سپارتاك

رافائېللو [ئىتالىيە]

تەرجىمە قىلغۇچىلار: ئابدۇسالام ئابلىز
ئابدۇزاھىر تاھىر

图书在版编目（CIP）数据

斯巴达克思/(意)乔马尼奥里著；晓江改编；阿布都沙拉木·阿布力孜译.—乌鲁木齐：新疆美术摄影出版社，2006.5
ISBN 7-80658-904-X

Ⅰ.斯… Ⅱ.①乔… ②晓… ③阿… Ⅲ.长篇小说—意大利—近代—缩写本—维吾尔语（中国少数民族语言）
IV.I546.44

中国版本图书馆CIP数据核字(2006)第037196号

بۇ كىتاب جۇڭگو بالىلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىنىڭ 2000 ـ يىل 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

چەت ئەل نادىر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانما

سىپارتاك

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
شىنجاڭ مورتوم (MORTOM) مەتبەئەچىلىك چەكلىك
شىركىتىدە بەت ياسالدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
2006 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 2006 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
فورماتى: 787×970mm 1/32؛ باسما تاۋىقى: 6.5
ISBN 7-80658-904-X

باھاسى: 7.50 يۈەن

本书根据中国少年儿童出版社2000年12月第1版第1次印刷版本翻译出版。

责任编辑: 茹鲜古丽·吐尔逊

美术编辑: 阿扎提·巴拉提
叶尔江·铁流

责任校对: 艾比布拉·艾力
海来提·阿比提

审　　订: 亚森·吾不力哈斯木
吐尔洪江·苏里坦

世界经典文学作品赏析

斯巴达克思 (维文)

阿布都沙拉木·阿布力孜
阿不都扎依尔·塔依尔　译

新疆美术摄影出版社出版
新疆新华书店发行
新疆漠尔通(MORTOM)印刷有限责任公司制版
新疆新华印刷厂印刷
2006年5月第1版　2006年5月第1次印刷
开本: 787×970 毫米　1/32　印张: 6.5
ISBN 7-80658-904-X

定价: 7.50元
如遇质量问题请与新疆美术摄影出版社出版科联系
电话: 0991-4521461

1. ئېلىشىش مەيدانىدا

بۇ كۈنى قەدىمكى رىمنىڭ چوڭ ئېلىشىش مەيدانى يۈز مىڭ رىم پۇقراسى بىلەن تولغان بولۇپ، ئۇلار قۇل گلادىئاتورلارنىڭ قانلىق ئېلىشىشىنى زارىقىپ كۈتۈۋەكتە ئىدى. ئىتالىيە ھۆكۈمرانى — لۇتسىي كورنېلىي سۇللا بۇنىڭدىن بىر نەچچە ھەپتە ئىلگىرى رىم شەھەر خەلقىگە ئۇچ كۈن كاتتا زىياپەت بېرىدىغانلىقىنى، سەرخىل قىزىقارلىق ئويۇنلار بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغانلىقىنى جاكارلىغانىدى.

گلادىئاتورلار تەخ بولۇپ، ئەگمە ئىشكىنىڭ سىرتىدىكى يولدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشقانىدى. شۇ ئەسنادا ئىككى ئەمەلدار ئويۇن باشلاشقا سىگنال بەردى، يۈز گلادىئاتور سەپ تارتىپ ئەگمە ئىشىكتىن مەيدانغا كىرىپ كەلدى، ئۇلار تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشى - چاۋاكلىرى ۋە چۇقان - سۈرەنلىرى ئىچىدە ئېلىشىش مەيدانىنى بىر ئايلىنىپ چىقىپ، ھاياجاندىن ئەسەبىيلەشكەن تاماشىبىنلارغا سالام بەجا كەلتۈردى. ئۇلار سۇللانىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە، ئۇنىڭغا بىردەك ئاۋاز بىلەن توۋلاپ سالام بېرىشتى. سۇللا يېڭىلمەس قوماندان ئىدى، ئۇ كۆز ئالدىدىكى

باتۇر، زەبەردەست گلادىئاتورلارغا سەپسېلىپ قارىماقتا . ئىدى.

بۇ يۇز گلادىئاتور ئۇچ گۇرۇپپىغا بۆلۈندى. بىرىنچى گۇرۇپپىدىكىلەر يىگىرمە نەپەر تورلۇق گلادىئاتور ۋە قالقانلىق گلادىئاتورلار ئىدى. تورلۇق گلادىئاتورلارنىڭ قورالى ئۇچ چىشلىق ئارا ۋە تور ئىدى، قالقانلىق گلادىئاتورلارنىڭ قورالى قالقان ۋە خەنجەر ئىدى. ئېلىشقاندا تورلۇق گلادىئاتورلار ئاشۇ تورلىرى بىلەن قالقانلىق گلادىئاتورلارنى تورغا چۈشۈرۈپ تۇتاتتى، ناۋادا ئۇلارنى تور بىلەن تۇتالمىسا، ئۇلار شۇ زامان قاچاتتى ـ ده، قالقانلىق گلادىئاتورلار قاچقان تورلۇق گلادىئاتورلارنى مەيدان ئىچىدە قوغلاپ ئۆلتۈرەتتى. بىرىنچى گۇرۇپپىنىڭ ئارقىسىدىكىلەر ئوتتۇز ـ ئوتتۇزدىن ئىككى تەرەپ بولۇپ ئېلىشىدىغان رەسمىي گلادىئاتورلار ئىدى، ئۇلار باشلىرىغا دۇبۇلغا، ئۇچىسىغا قىزىل رەختتىن تىكىلگەن كالتە كۆڭلەك كىيىۋالغان بولۇپ، دۇبۇلغىلىرىنىڭ ئوستىگە قارا ۋە ئاق رەڭلىك قۇش پېيى قادىۋالغانىدى. سەپنىڭ ئاخىرىدىكىسى ئەڭ ئاخىرقى بىر گۇرۇپپا گلادىئاتورلار بولۇپ، ئۇلار ئوستىگە قىسقا ئاق كۆڭلەك كىيگەن، بېشىغا نىقابلىق دۇبۇلغا كىيىۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ قورالى ئاددىي، پىچاققا ئوخشايدىغان خەنجەر ئىدى، دۇبۇلغا نىقابىدا كۆرۈش ئۈچۈن قويۇلغان كىچىك ـ كىچىك تۆشۈكلەر بار ئىدى. بۇ يىگىرمە

بەختسىز گلادىئاتور ئېلىشىش مەيدانىنىڭ مەخسۇس خىزمەتچىلىرى يېتىپ كېلىپ، ئۇلارنى ئوتتا قىزدۇرۇلغان سىم چۈشۈق بىلەن ساۋاپ، بىر-بىرىنى ئۆلتۈرۈشكە قىستىغانغا قەدەر تاماشىبىنلارنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن قارىغۇ چاشقان ئويۇنى ئويناتقاندەك، ئۆزئارا جەڭ قىلىپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى. گلادىئاتورلار مەيداننى تولۇق بىر ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن، قەپەسلىرىگە قايتىپ كىرىپ كەتتى.

ئېلىشىش باشلاندى. شۇ تاپتا مەيدانغا بىر-بىرى بىلەن روبىرو ئېلىشىدىغان ئىككىلا گلادىئاتور قېپقالدى. ئۇلارنىڭ بىرى بېشىغا بېلىق سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن دۇبۇلغا كىيگەن، سول قولىدا قالقان، ئوڭ قولىدا خەنجەر تۇتقانىدى. يەنە بىرى تورلۇق گلادىئاتور بولۇپ، ئۇنىڭ قورالى ئۇچ چىشلىق ئارا ۋە بىر بېلىق تورى ئىدى. ئۇ قالقانلىق گلادىئاتورنىڭ ئۇدۇلىدا تۇرۇپ، قاداق قىلسام ئۇنى تورغا چۈشۈرەرمەن دەپ ئويلاۋاتاتتى. قالقانلىق گلادىئاتور خەنجىرىنى غىلىپىغا سېلىۋېتىپ، رەقىبىنىڭ ھۇجۇمىنى كۈتمەكتە ئىدى. تورلۇق گلادىئاتور ئۇنىڭغا ئېتىلدى، ئەمما ئۇ ھۇجۇمىنىڭ بوشقا كەتكەنلىكىنى بىلىپ دەرھال كەينىگە قاچتى.

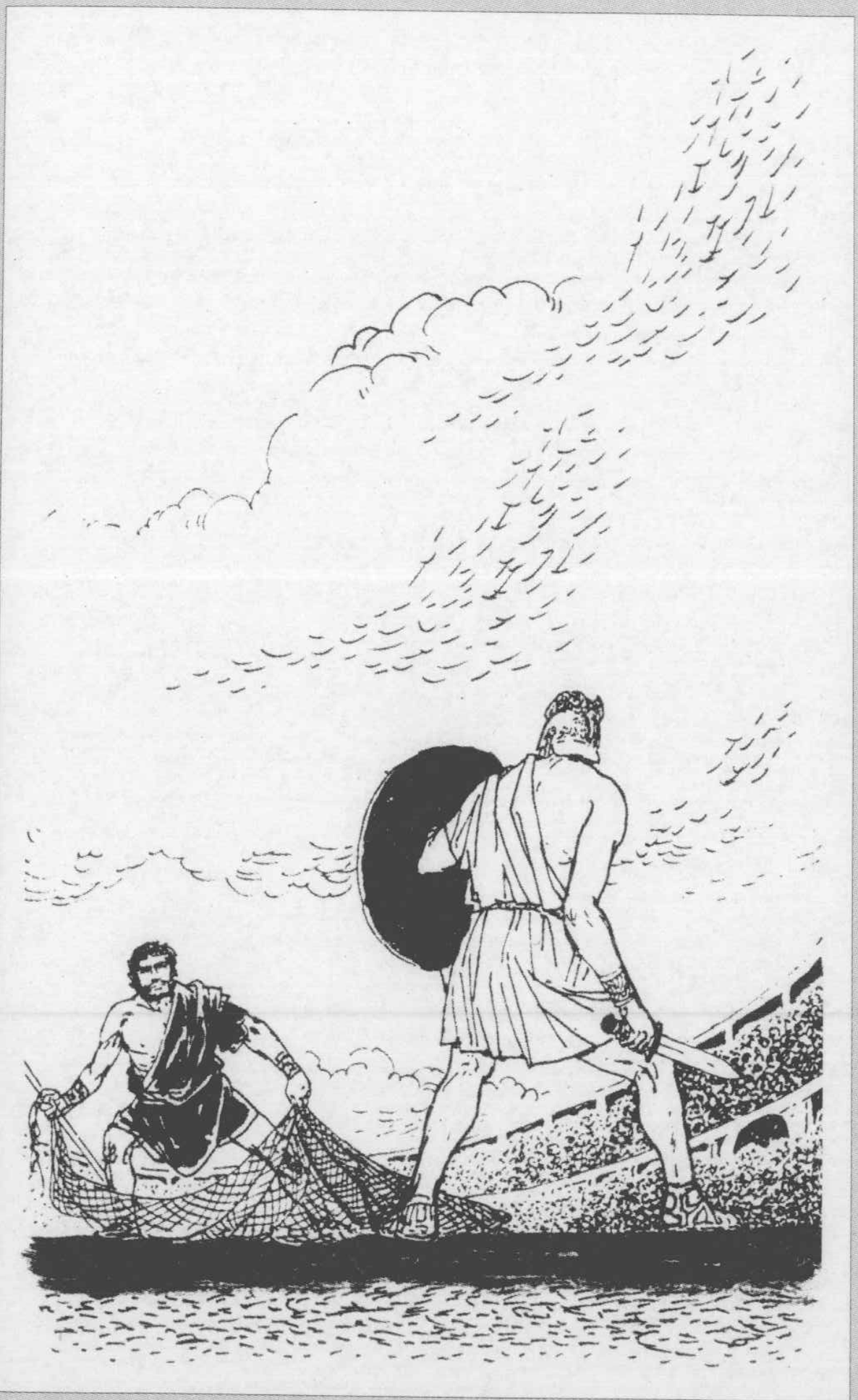
تاماشىبىنلارنىڭ ئەسەبىيلەرچە چۇقان-سۈرەنلىرى ئىچىدە قالقانلىق گلادىئاتور تورلۇق گلادىئاتورنى قوغلىغىلى تۇردى-دە، خەنجىرىنى تەڭلەپ ئۇنى تام تۈۋىگە

قىستاپ كەلدى. تورلۇق گلادىئاتور ئۇچ چىشلىق ئارىنى ئۇنىڭغا شىددەت بىلەن سانجىماقچى بولۇۋىدى، ئەمما شۇ ئەسنادا قالقانلىق گلادىئاتورمۇ خەنجىرىنى ئۇنىڭ كۆكرىكىگە سانجىدى، ئۇنىڭ زەربە يېگەن كۆكرىكىدىن قىپقىزىل قان ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتى، شۇ ئەسنادا، ئۇمۇ ئارىنى بار كۈچى بىلەن دۈشمىنىنىڭ ئوڭ پۇتىغا سانجىدى. قالقانلىق گلادىئاتور رەقىبىنى دەسسەپ تۇرۇپ، خەنجىرىنى دۈشمىنىنىڭ يۈرىكىگە سانجىدى، تورلۇق گلادىئاتور ئاغرىق ئازابىدىن تۇگۈلگىنىچە، جان ئۈزۈش ئالدىدىكى بىر خىل دەھشەتلىك ئاۋاز بىلەن:

— ھۇ، لەنىتى رىملىقلار! — دەپ ۋارقىرىدى.

ئېلىشىش مەيدانى تورلۇق گلادىئاتورنىڭ ئىسىق قېنىنى بىلەن بويالدى، ئامان قالغان گلادىئاتور قانلىرىنى ئېقىتقان پېتى مەيداندىن ئايرىلدى. يەنە بىر مەيدان قانلىق ئېلىشىش باشلاندى.

بۇ چاغدا ئەزىز مېھمانلار قاتاردىن ئورۇن ئالغان ئاقسۆڭەك گۈزەل قىز ۋالېرىيە ئۆزىگە يېقىنلا يەردە ئولتۇرغان يۇنانلىق بىر ساھىبجامالغا زەن سالدى. ئۇ ئېۋۈتتىبىدا دەپ ئالتىلىدىغان پاھىشە بولۇپ، ئۇستىدىكى نەپىس ۋە يۇقىا يېپىنچىسى ئۇنىڭ تولغان ھەم تۆگىنىڭ لوكسىدەك كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىلىرىنى يوشۇرالمىغاچقا، ئۇ تېخىمۇ جەلپكار كۆرۈنەتتى. شۇ تاپتا تۇمەنلىگەن تاماشىبىن قۇلاقنى يارغۇدەك شاۋ-

قۇن ـ سۇرەنلەر ئىچىدە پۈتۈن دىققىتىنى گلادىئاتورلار-نىڭ ئېلىشىشىغا قارىتىشقان ۋە ئۇلارنىڭ يېڭىش ـ يېڭىلىشىگە كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك يۇقىرى با-ھادا دو تىكىشكەنىدى.

بۇ چاغدا، قىزىل كىيىملىك فراكىيىلىكلەر بىلەن كۆك كىيىملىك سامنىتلىقلارنىڭ قانلىق قىرغىنچى-لىقى بېسىقاي دەپ قالغانىدى، مەيداندىكى گلادىئاتورلار بارغانسېرى ئازلاپ كەتتى، گۇلدۇراس ئالقىش سادالىرى ۋە سۇرەن ـ چۇقانلار تېخىمۇ كۈچەيدى. بۇ قىرغىنچى-لىقتا سامنىتلىقلار ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ، ھايات قال-غان ئۈچ فراكىيىلىكنى قورشىۋالغانىدى. بۇ ئۈچەيلەن-نىڭ بىرى سپارتاك ئىسىملىك گلادىئاتور ئىدى، ئۇنىڭ بىر قولىدا خەنجەر، يەنە بىر قولىدا قالقان بار بولۇپ، جان ـ جەھلى بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىۋاتاتتى. سپار-تاك باتۇر، غۇرۇرلۇق فراكىيىلىك بولۇپ، ئىلگىرى ئۇ ئۆز مىللىتىنىڭ سەردارى ئىدى، زەربەردەست قامەتلىك بۇ يىگىتنىڭ ساپسېرىق ئۇزۇن چېچى، قويۇق ئۆسكەن ساقال ـ بۇرۇتى ئۇنىڭ قەھرىمانغا خاس كېلىشكەن قا-مىتىگە تولىمۇ ماس كەلگەنىدى، ئۇنىڭ كۈچلۈك مۇسكۇللىرى كىشىلەرنى ھەيرەتتە قالدۇراتتى. ئۇ فرا-كىيىلىكلەر بىلەن رىملىقلار ئوتتۇرىسىدا رودۇپ تېخىدا بولغان ئۇرۇشتا ئەسىرگە چۈشۈپ قالغان، رىملىقلار ئۇنى ئۆز قوشۇنىغا ئەسكەر قىلىۋالغان، كېيىن ئۇ قېچىپ

كېتىپ، رىم قوشۇنىغا قارشى يەنە داۋاملىق جەڭ قىلىغان ۋە بىر قېتىملىق جەڭدە يارىلىنىپ، يەنە رىملىقلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغان، شۇنداقلا جازا ئورنىدا گلادىئاتور بولۇشقا ھۆكۈم قىلىنغانىدى. سپارتاك گلادىئاتور بولغان ئىككى يىل داۋامىدا ئىتالىيىنىڭ ھەممە شەھەرلىرىنى دېگۈدەك ئايلىنىپ، يۇزدىن ئوشۇق جەڭگە قاتناشتى، ئەمما بۇ جەڭلەردە بىر قېتىممۇ ئېغىر يارلانمىدى، ئىتالىيىنىڭ ھەممە ئېلىشىش مەيدانلىرىدا ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقى بىلەن داڭق چىقاردى. ئۇ يېقىندا بىر گلادىئاتورلار خوجايىنىغا سېتىۋېتىلگەنىدى، شۇنىڭدىن بېرى بۇ خوجايىننىڭ گلادىئاتورلار مەكتىپىدە قىلىچۋازلىق ۋە ئېلىشىش ماھارىتى بويىچە مۇئەللىم بولدى. خوجايىن مانا بۇگۈن سپارتاكنى ئېلىشىش مەيدانىدىكى ئېلىشىشقا بىرىنچى قېتىم قاتناشتۇردى، بۇنداق بولۇشىغا خوجايىننىڭ سۇللادىن ناھايىتى جىق پۇل ئالغانلىقى سەۋەب بولغانىدى. مۇبادا سپارتاك ئېلىشىشتا ئۆلۈپ كەتسە، خوجايىن يەنە يېتەرلىك تۆلەمگە ئىگە بولاتتى.

شۇ تاپتا مەيداندا رەقىبى بىلەن ئېلىشىش ئۇچۇن تەخ بولۇپ تۇرغان سپارتاكنىڭ يۈزى غەزەپتىن توختىماي تارتىشىۋاتاتتى، ھەر قېتىم ئېلىشىشقا چۈشكەندە، ئۇ غەزەپتىن مۇشۇنداق بولاتتى. ھازىر ھەممەيلەننىڭ كۆزى سپارتاكقا مەركەزلەشكەنىدى. ئۇنىڭ ياقلىغۇچىلىرى

سپارتاكنىڭ ئۇتۇشىغا ئاخىرقى ئۇمىدىنى باغلىغانىدى، سپارتاك تېخى يارىلانغىنى يوق، قالقىنى بىلەن دۇبۇلـ غىسىمۇ ساق تۇرۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا، سپارتاك خەنجـ ىرى بىلەن بىر سامىنىتلىقنى جەھەننەمگە يولغا سالغاـ نىدى، شۇ هامان پۇتۇن مەيداننى گۇلدۇراس ئالقىش سادالىرى قاپلىدى. قالغان ئىككى فراكىيىلىك ئېغىر يارىلانغاچقا، ئۇلارنىڭ كۇچ ـ ماغدۇرى ئاللىقاچان تۇگەپ قالغانىدى.

— كەينى تەرىپىمنى قوغداڭلار! — دەپ توۋلايتتى سپارتاك قولىدىكى خەنجىرى بىلەن ئۆزىگە بىرلىشىپ هۇجۇم قىلىپ كەلگەن سامىنىتلىقلارنىڭ زەربىسىنى قايتۇرۇپ. سپارتاكنىڭ كۆكرىكى شىددەت بىلەن بىر كۆتۇرۇلۇپ ـ بىر پەسلەيتتى، چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىدە غەلىبىگە بولغان تەشنالىق ئۇچقۇنلىرى بىلەن غەزەپ ئوتلىرى يانىتتى. يەنە بىر سامىنىتلىق يەرگە يىقىلدى، ئەمما شۇ ئەسنادا سپارتاكنىڭ ئارقىسىنى قوغداپ تۇرـ غان بىر فراكىيىلىكمۇ غۇلاپ چۈشتى. شۇ زامان پۇتۇن مەيدان تىمتاسلىقنا چۆمدى، تاماشىبىنلارنىڭ پۇتۇن دىققەت ـ نەزەرى ئېلىشۋاتقانلارغا مىختەك قادالدى. هاـ يال ئۆتمەيلا يەنە بىر سامىنىت خەنجەر يېدى. ئەمما، شۇ دەقىقىنىڭ ئۆزىدە يەنە بىر فراكىيىلىك ئارقاـ ئارقىـ دىن ئۇچ يېرىگە خەنجەر يەپ ئۇن ـ تىنسىزلا جان بەرـ

دى. تاماشىبىنلار ھاياجاندىن يەنە شاۋقۇن - سۇرەن كۆ-
تۈرۈشتى - يۇ، ئارقىدىنلا يەنە شۇنچىلىك جىمجىتلىققا
چۆكۈشتىكى، ھەتتا گلادىئاتورلارنىڭ ھاسىراپ ئېغىر
نەپەس ئېلىشلىرىمۇ ئېنىق ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئېلىشىش داۋاملاشماقتا. سپارتاك مىسلىسىز باتۇر
ۋە ئاجايىپ قىلچۇاز بولغاچقا، شۇنچە ئۇزۇن داۋام قىل-
غان قانلىق ئېلىشىشتا پەقەت ئۇچ يېرىلا يېنىك يارە-
لانغانىدى. ئۇ ئەمدى سامنىتلىق تۆت كۈچلۈك دۈشمەنگە
قارشى تەنھا ئۆزىلا قالدى. سپارتاك ئاجايىپ باتۇر ۋە
كۈچلۈك بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئاخىرقى بىر شېرىكى
يىقىلغان چاغدا، ئەمدى مەنمۇ جېنىمدىن جۈدا بولىدە-
غان بولدۇم دەپ ئويلىغانىدى. ئەمما، ئۇنىڭ كاللىسىغا
تۈيۈقسىزلا: ھۈجۈمغا ئۆتۈش ئۈچۈن چېكىنىش، يەنە
تۈيۈقسىز ھۈجۈم قىلىش، پەم - پاراسەت بىلەن غەلىبە
قىلىشتىن ئىبارەت بىر پىكىر كەلدى. شۇنىڭ بىلەن
ئۇ ئۇلاردىن قورققان بولۇۋېلىپ، قېچىشقا باشلىدى،
سامنىتلار ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلىدى، سپارتاك داۋاملىق
قاچقىلى تۇردى، ئۇنىڭ بۇنداق قىلغىنىنى ياقتۇرمىغان
تاماشىبىنلار نارازى بولۇپ چۇرقىرىشىپ كەتتى. سپار-
تاك شۇ تەرىقىدە چېكىنىپ كېتىۋېتىپ شارتلا ئارقە-
سىغا بۇرۇلدى - دە، خەنجىرىنى ئۆزىگە يېقىنلاپ كەل-
گەن بىر سامنىتنىڭ كۆكرىكىگە سانجىدى، شۇ ئاردا

سپارتاك يەنە ئىككىنچى دۇشمىنىگىمۇ ئېتىلدى ـ دە، قالقىنى بىلەن ئۇنىڭ خەنجىرىنىڭ زەربىسىنى قايتۇرۇپ، ئۇنى تاماشىبىنلارنىڭ ئەسەبىيلەرچە چۇقان ـ سۇرەنلىرى ئىچىدە جەھەننەمگە يولغا سالدى. دەل شۇ چاغدا ھەممە ئەزايى يارىلانغان ئۇچىنچى سامنىت يېقىنلىشىپ كېلىۋىدى، سپارتاك قالقىنى بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا بىرنى سالدى، سپارتاكنىڭ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشىنى خالىمىغانلىقى ئېنىق ئىدى. چۈنكى، سپارتاك گلادىئاتورلارنىڭ بۇنداق ئۆزئارا قىرغىن قىلىش بىلەن تاماملىنىدىغان ئويۇنىغا ئىنتايىن ئۆچ ئىدى.

ئۇچىنچى سامنىتلىق يەرگە يىقىلغاندا، ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ھەمراھى كېلىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرماقچى بولدى. سپارتاك ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنىڭغا بىرقانچە مۇشت سالدى ـ دە، قولىدىكى خەنجىرىنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈۋېتىپ، ئۇنى كۆچلۈك قوللىرى بىلەن يانپاشقا ئېلىپ يەرگە ئۇردى ھەمدە ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— قورقما كىرىكىس، سېنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا ئىشەنچىم بار...، — دېدى.

سپارتاك شۇ سۆزنى قىلدى ـ دە، بىر تىزى بىلەن كىرىكىسنىڭ مەيدىسىنى، يەنە بىر تىزى بىلەن ھوشسىزلانغان سامنىتلىقنىڭ گەۋدىسىنى بېسىپ تۇرۇپ، كۆپچىلىكنىڭ ھۆكۈمىنى كۈتتى. ھەممە بىردەك ئۇزۇنغا سوزۇلغان گۈلدۇراس چاۋاكلار ياڭراتتى، قۇلاقنى

يارغۇدەك بۇ ئالقىش سادالىرى يەر ـ جاھاننى لەرزىگە سېلىپ، ئېلىشىش مەيدانىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. تاماشىبىنلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك باش بارمىقىنى چىقىرىشىپ، قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈشتى. بۇ، ئىككى سامنىتلىق قۇتقۇزۇپ قېلىنسۇن، دېگەن مەنىنى بىلدۈرەتتى.

— نېمىدېگەن كۈچلۈك ئادەم بۇ! — دېدى گېنېرال كاتىلىنا سۇللاغا، — بۇنداق پالۋان ئاز ئۇچرايدۇ، ئەتتەڭەي... ئۇ رىملىق بولۇپ تۇغۇلغان بولسىچۇ كاشكى.

— باتۇر سپارتاكقا ئەركىنلىك بېرىلسۇن! — دەپ ۋارقىراشتى شۇ ئەسنادا يۈزلىگەن ئاۋاز. بۇ سادانى ئاڭلىغان فراكىيىلىك گلادىئاتور — سپارتاكنىڭ چىرايى تاتىرىپ، كۆزلىرى ئادەتتىن تاشقىرى چاقناپ كەتتى ۋە تۇرغان يېرىدە داڭ قاتقىنچە قوزۇقتەك تۇرۇپلا قالدى، ئۇ، گۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقان يۈرىكىنى سوقۇشتىن توختىتىۋالماقچى بولغاندەك، قولىنى كۆكسىگە مەھكەم قويۇۋالدى.

— ئۇنىڭغا ئەركىنلىك بېرىلسۇن! ئەركىنلىك!— دەپ تەكرارلىدى مىڭلىغان ئاۋاز.

— ...ئەركىنلىك... — دەپ پىچىرلىدى سپارتاك پەس ئاۋازدا، — ئەركىنلىك!... توۋا، پەرۋەردىگارىم، بۇ چۈشۈم ئەمەستۇ! شۇ چاغدا سپارتاكنىڭ كىرپىكلىرى

نەملەشتى.

— ياق، بولمايدۇ! ئۇ بىزنىڭ قوشۇنىمىزدىن قېچىپ كەتكەن قاچقۇن! — دېگەن بىر قاتتىق ئاۋاز ئاڭلاندى مەيداندىن، — قاچقۇنغا ئەركىنلىك بېرىشكە بولمايدۇ!

دەل شۇ چاغدا، سپارتاكنىڭ قەھرىمانلىقى توپەيلىدىن، دو تىكىپ ئۇتتۇرۇپ قويغان تاماشىبىنلار غەزەپ بىلەن ۋارقىراشتى:

— ياق، بولمايدۇ، ئۇ قاچقۇن!

سپارتاكنىڭ يۈزلىرى غەزەپتىن تارتىشىپ، يۈرىكىدە غەزەپ ئوتلىرى يېنىپ كەتتى.

— سپارتاكقا ئەركىنلىك بېرىلسۇن، ئەركىنلىك، ئەركىنلىك!— دەپ توۋلىغان سانسىز ئادەمنىڭ چۇقان ساداسى مەيداننى بىر ئالدى.

تېخى ھېلىلا ئون نەچچە بەختسىز گلادىئاتورغا ئۆزى يالغۇز تاقابىل تۇرۇپمۇ ئۆز ھاياجىنىنى ئىپادىلىمىگەن بۇ گلادىئاتور ئەمدىلىكتە ئىككى پۇتى بوشىشىپ، ئۆزىنى باشقۇرالمايۋاتاتتى. ئۇ ھوشسىزلىنىپ يىقىلىپ چۈشمەسلىك ئۈچۈن، جەسەت يىغىشتۇرۇشقا كەلگەن بىرىنىڭ مۈرىسىگە ئاستا يۆلىنىۋالدى.

— ئۇنىڭغا ئەركىنلىك بېرىلسە بولغۇدەك، — دېدى ۋالېرىيە سۇللاغا.

— ئۇنىڭغا ئەركىنلىك بېرىشنى خالامتىڭىز؟ ما-

قۇل ئەمەسە، دېگىنىڭىزدەك بولسۇن! — دېدى سۇللا ۋالېرىيەنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپ. شۇنىڭ بىلەن سپارتاك تاماشىبىنلارنىڭ گۇلدۇراس ئالقىش سادالىرى ئىچىدە ئەركىنلىككە ئېرىشتى.

ئۇزۇن مەزگىل زارىقىپ كۇتكەن ئارزۇسىنىڭ شۇ تاپتا ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى ئاڭلىغان سپارتاك كۆزىنى يوغان ئېچىپ ئورنىدىن دەس تۇردى، گىگانت ئادەملەر- نىڭكىدەك سۇرلۇك ۋە ھەيۋەتلىك گەۋدىسىنى رۇسلاپ، ئاۋۋال سۇللاغا، ئاندىن تاماشىبىنلارغا تەزىم قىلىپ، قايتىدىن ياڭرىغان ئالقىش سادالىرى ئىچىدە مەيدانىدىن ئايرىلدى. بىرەمدىن كېيىن، يۇزلىرىگە نىقاب تارتە- ۋالغان يەنە بىر تۇركۇم گلادىئاتورلار مەيدانغا چىقتى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ باشقا بىر مەيدان ئېچىنىشلىق ۋە قانلىق ئويۇنلىرى بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ كۆڭلىنى ئاچماقچى ئىدى. دەل مۇشۇ چاغدا سۇللا ۋالېرىيەنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە، بۇ جانانغا خۇشامەت بىلەن تەزىم قىلىپ:

— سىز مېنى ياخشى كۆرەمسىز؟ — دەپ سورىدى ۋالېرىيەدىن.

— ياخشى كۆرىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ۋالېرىيە يەرگە قارىغان ھالدا نازۇكەرەشمە بىلەن ئىللىق تەبەسـ- سۇم قىلىپ، — بىرنەچچە ئاي بۇرۇن ئېرىم بىلەن ئاجرىشىپ كەتتىم.

— بىر ئايدىن كېيىن سىز مېنىڭ ئايالىم بولۇسىز، — دېدى هاياجانلانغان سۇلا مەرتىۋىلىك بۇ ساھىبجامالنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ. ئارقىدىنلا سۇلا دوست ـ بۇرادەرلىرى بىلەن مەيداندىن چىقىپ كەتتى.

2. ئاددىي مەيخانا

سپارتاك هۆرلۈككە ئېرىشكەندىن كېيىن، دوست ـ بۇرادەرلىرى بىلەن ئاددىي مەيخانىغا كەلدى. بۇ تۆۋەن دەرىجىدىكى بىر مەيخانا بولۇپ، ئەركىنلىككە ئېرىشكەن گلادىئاتورلار، سەرگەردان ـ مۇساپىرلار، نامراتلار ۋە پاھىشە ئاياللار بۇ مەيخانىنىڭ دائىملىق خېرىدارلىرى ئىدى. شۇ تاپتا يىگىرمە گلادىئاتور بۇ يەرگە مەخپىي يىغىلىپ بىر ئىشنى، يەنى قوزغىلاڭغا مەخپىي تەييارلىق قىلىش، هەرقايسى جايلاردىكى گلادىئاتورلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، گلادىئاتورلاردىن بىر قوشۇن تەشكىللەپ، رىملىقلارغا قارشى تۇرۇش ئىشىنى يەڭ ئىچىدە كېڭىشۋاتاتتى. بىردەمدىن كېيىن چاچلىرى قاپقارا، چىرايىدىن غەيرەت ـ شىجائەت، باتۇرلۇق ۋە كەسكىنلىك ئۇرغۇپ تۇرغان بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. ئۇ ئاستا كېلىپ، سپارتاكنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدى.

— كرىكىس! ئۇ يەردىكى ئىشلار قانداق؟—

سوربدی سپارتاك، — تېزرەك دېسەڭچۇ!

— مەن ھېلىلا سىرتتىن قايتىپ كەلدىم، نۇرغۇن دوست ـ بۇرادەرلەر بىلەن كۆرۈشتۇم، ئارتوربكس ئېنو-ماي دەيدىغان بىر گېرمان بىلەن ئۇچرىشىپتۇ، ئۇ شۇ يەردىكى گلادىئاتورلارنىڭ ئىچىدە ھەممە جەھەتتىن كۈچلۈكى ئىكەن. ئېنوماي بۇ ئىشقا ئۇمىدلىنىپ قاپتۇ، ئۇمۇ بىزگە ئوخشاش خىيالدا ئىكەن، شۇڭا ئۇ بىزنىڭ پىلانىمىزنى قوبۇل قىپتۇ، ئارتوربكسكە قەسەم بېرىپ، باتىئاتنىڭ گلادىئاتورلار مەكتىپىدىكى گلادىئاتورلار ئا-رىسىدا بىزنىڭ بۇ مۇقەددەس قوزغىلىڭىمىزنىڭ پىلا-نىنى تەشۋىق قىلىشقا ۋەدە بېرىپتۇ.

— ئاھ، — دەۋەتتى سپارتاك ھاياجان ئىلكىدە پەس ئاۋاز بىلەن، — ئەگەر ئولومپۇس ئىلاھلىرى ئېزىلگەن بەختسىزلەرنىڭ ئىشىغا نۇسرەت بەرسە، ئۇ چاغدا مەن ئىشىنىمەنكى، قۇللۇق تۇزۇم ئۇزۇنغا بارمايلا يەر يۈزى-دىن يوقىلىدىغان كۈنلەرمۇ يېتىپ كېلىدۇ.

— ئەما ئارتوربكسنىڭ ئېيتقىنىچە، — دېدى كربكس ئازراق سۈكۈتتىن كېيىن سۆزىنى يەنە داۋا-لاشتۇرۇپ، — ئېنوماي بىز بىلەن مەڭگۈ بىللە ماڭمايدۇ.

— دېمەك، ئۇ قۇرۇق نام ـ ئاتاققا ئىگە ئادەم ئى-كەن ـ دە؟

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئۇلۇغۋار

روھقا ئىگە، ئەقىل ـ پاراسەتتە كامالەتكە يەتكەن ئادەم، بىراق ئۇ نوقۇل لاتىنلارغا خاس تەربىيە ئالغان بولغاچقا، ئۇنىڭ كاللىسىدا تۇرلۇك بىر تەرەپلىمە قاراشلار شەكىللىنىپ قالغان.

— بۈگۈن ئاخشام مەن، — دېدى سپارتاك بىردەم، ئىمجىتلىقتىن كېيىن، — ئۇنىڭ ئۆيىگە باراي، ئۇنىڭ ئاغىنىلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇلار بىلەن پىلانىمىز توغرۇلۇق ئېنىق پاراڭلىشىپ باقاي. بىراق، بىزنىڭ سىرىمىزنى ئۇ ۋە ئۇنىڭ ئاغىنىلىرى بىلىدۇ، ئۇلار بىلەن بىر پىكىرگە كېلەلمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۇلار بىزنى تۇتۇپ بېرىمەيدۇ. رىملىقلار قۇللاردىن ئانچە قورقۇپ كەتمەيدۇ، چۈنكى، قۇللارنى — بىزنى ئۆزلىرىنىڭ ھاكىمىيىتىگە چوڭ تەھدىت تۇغدۇرالمايدۇ، دەپ ھېسابلايدۇ.

— راست، شۇنداق، ئۇلار بىزنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەيدۇ، ئەمما بۇ قېتىم رىملىقلار قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن قۇللارنى ئادەم قاتارىدا كۆرۈپ قالسۇن! ئاھ، سپارتاك! — دېدى كرىكىس پەس ئاۋاز بىلەن، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى, — ئەگەر سەن ئۆزۈڭنى ئاتاپ قويغان بۇ مۇشەققەتلىك ئىشنى چىدام ـ تاقەت بىلەن باشقا ئېلىپ چىقساڭ، ساڭا چىن دىلىمدىن تەشەككۈر بىلدۈرگەن بولاتتىم. سەن بىزنىڭ دا ھىيمىز.

— هه، مەن بىزنىڭ بۇ ئىشىمىز ئۈچۈن تەۋرەنمەس ئىرادە، غەيرەت ـ شىجائەت بىلەن، ۋۇجۇدۇمدىكى بارلىق كۈچ ـ قۇۋۋىتىمنى بىلەن كۈرەش قىلىمەن، تاكى ئۆمرۈمـ نىڭ ئاخىرىغىچە بوشاشمايمەن! — سپارتاك بۇ سۆزنى بىر خىل كۈچلۈك، چوڭقۇر ئىشەنچ بىلەن ئېيىتتى. كىرىكىس بىلەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن شادلىق، ھاياجان نۇرلىرى چاقناپ كەتتى، ئىككىيلەن قوزغىلاڭ توغرىـ سىدا داۋاملىق كېڭەشمەكتە ئىدى.

شۇ تاپتا مەيخانىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇرغان بىر پايلاقچى ئۇلارنىڭ گېپىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلاۋاتاتتى. بۇ پايلاقچىنى ئاقسۆڭەك كاتىلىنا ئەۋەتكەنىدى. بۇ پايلاقچى ئوغرىلىقچە ئاڭلاش ۋە نازارەت قىلىش ئارقىلىق، بىرـ مۇنچە پاكىتلارنى قولغا چۈشۈرگەنىدى. شۇ چاغدا بىر گىلادىئاتور ئۇ پايلاقچىنى تونۇپ قالدى ـ دە، ئۇنى تۇتۇـ ۋېلىپ، ئىچكى ئەھۋالنى دەپ بېرىشكە مەجبۇر قىلدى. ئەسلىدە كاتىلىنا گىلادىئاتورلارنىڭ قوزغىلاڭ قىلىش ئۈچۈن مەخپىي تەييارلىنىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، قول ئاستىدىكىلەرگە ھەممىلا يەردە گىلادىئاتورلارنىڭ بۇ قوزغىلىڭىنى تەشكىللىگۈچىلەرنى پايلاپ يۇرۇشىنى ئېيتقانىدى. بىر ئايدىن بېرى بۇ پايلاقچىلار بارمىغان ئادەتتىكى قىمارخانا، پاھىشخانا، مەيخانا، ئاشپۇزۇل ۋە دەڭ ـ ساراي قالمىدى. ئاشۇ سورۇنلارنىڭ كۆپىنچىسى رىمدىكى ئەڭ نامرات، ئەڭ چەت ـ ياقا جايلار، شۇنداقلا

گلادىئاتورلارنىڭ ھەمىشە يىغىلىدىغان ۋە خۇپىيانە ئۇچرىشىدىغان جايى ئىدى. كاتىلىنا ئاشۇ گلادىئاتورلار-نىڭ بىر قۇدرەتلىك قوشۇن تەشكىللىيەلەيدىغان ئىق-تىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىگە، بۇ قوشۇننىڭ رىملىقلارغا ناھايىتى زور ئاۋارىچىلىك ئېلىپ كېلىدىغانلىقىغا، ئەمما رىم ئاقسۆڭەك غوجاملىرى تولىمۇ تەكەببۇر بول-غاچقا، بۇ تېگى پەس گلادىئاتورلارنى كۆزگە ئىلمايدى-غانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنەتتى. كاتىلىنا سپارتاك بىلەن تېخى بىرنەچچە كۈن ئىلگىرىلا مەخپىي پاراڭلىشىپ، سپارتاكنى قۇرۇق خىياللارغا بېرىلمەسلىككە، ئۆزىنى چاغلىماستىن قۇدرەتلىك رىم ئىمپېرىيىسى بىلەن پۈت تېپىشمەسلىككە ئاگاھلاندۇرغان، سپارتاك بولسا ئازا-لانغان ھالدا، ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەنلىكىنى ئېيى-تىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ پىلانىدىن ۋاز كېچىدىغانلىقى توغرىسىدا ۋەدە بەرگەن بولسىمۇ، ئەمما كاتىلىنا سپار-تاكقا ئىشەنمەيتتى، سپارتاكمۇ پىلانىدىن ۋاز كەچمىگە-نىدى، ئەكسىچە، ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن ھەركەت ئې-لىپ بېرىشتا تېخىمۇ ئېھتىياتچان بولۇشقا باشلىدى.

بۇ مەيخانىدا خىبىدارلارنى كۈتىدىغان دېدەكلەر بار ئىدى، خوجايىن بەزىدە ئۇلارنى ئەر مېھمانلارنىڭ ھاجە-تىدىن چىقىشقا مەجبۇرلايتتى. گلادىئاتورلار ھېلىقى پايلاقچىنىڭ جىنايىتىنى كەچۈرۈۋەتتى. شۇ ئەسنادا بىر دېدەك كېلىپ مېھمانلارغا ھاراق قۇيدى، سپارتاك ھەيرانلىق

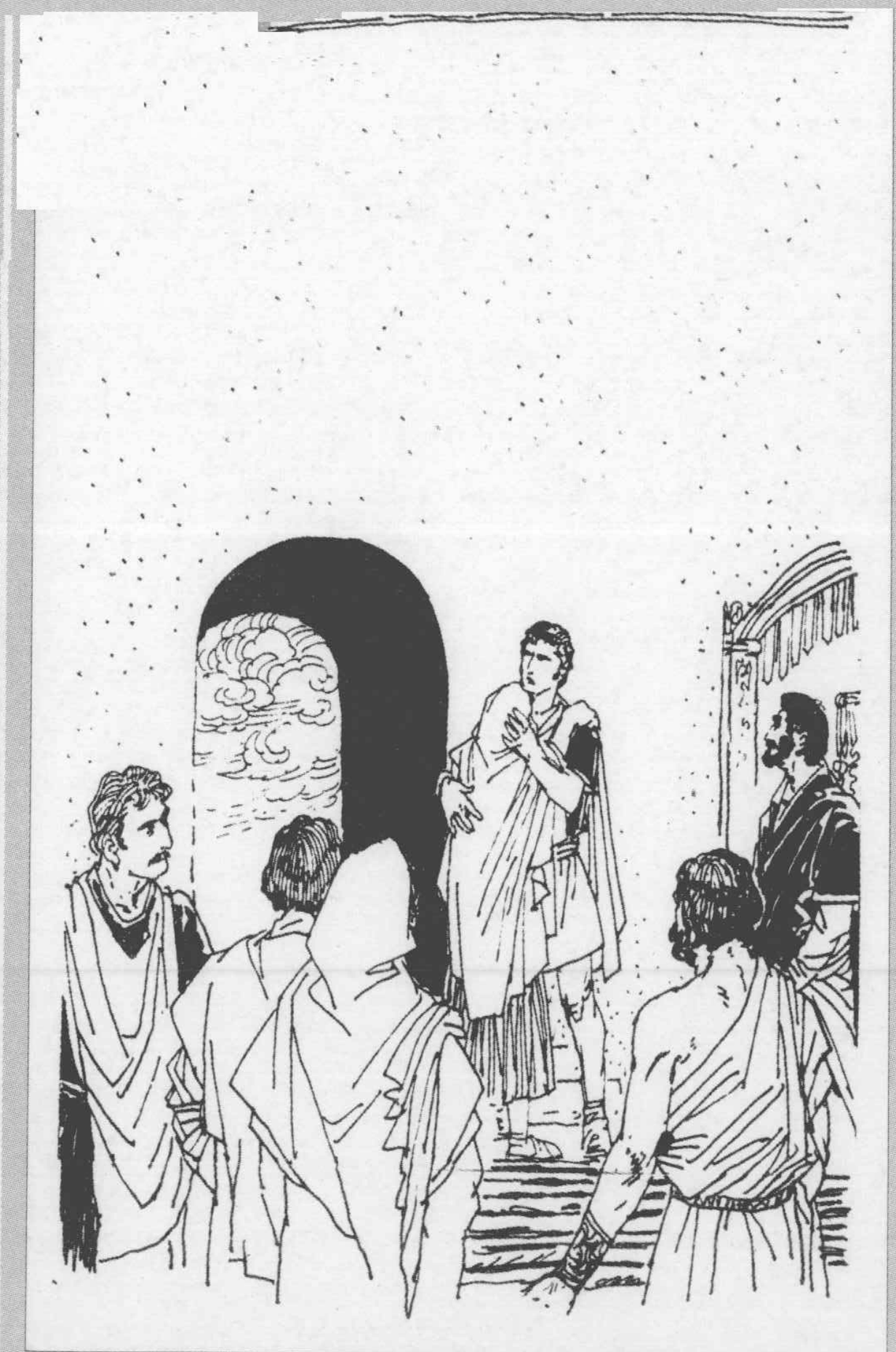
ئىلكىدە ئۇنىڭ ئۆز سىڭلىسى ئىكەنلىكىنى تونۇپ قالدى. سىڭلىسىنىڭ بۇ مەيخانىدا يۇرگەنلىكىنى كۆرگەن سپارتاك ئىنتايىن خورلۇق ھېس قىلدى، چۈنكى، بۇ يەردىكى دېدەكلەرنى ئەرلەرنىڭ قانداق ئاياغ ئاستى قىلىدىغانلىقى سپارتاكقا ئايان ئىدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان كۆپچىلىك كۆڭلى غەش بولۇشقان ھالدا بىردەم سۈكۈتكە چۆمۈشتى، سپارتاكنىڭ قەھر ـ غەزىپى ئۆرلىدى:

— بۇ ئىپلاس دۇنياغا مىڭ لەنەت! — دېدى سپارتاك ئىنسانغا خاس بولمىغان غەيرىي بىر ئاۋاز بىلەن، — مىڭ لەنەت، ئادەمزاتنى ھۆرلەر ۋە قۇللار دەپ ئىككىگە ئايرىغان شەرمەندە ئادەملەرگە!

سپارتاك بىرنەچچە كۈندىن كېيىن سىڭلىسىنى مەيخانىدىن ئېلىپ چىقىۋالدى. سىڭلىسى ئاقسۆڭەك ئېسىلزادە خېنىم ۋالېرىيەنىڭ ئۆيىدە خىزمەتكار بولىدى.

3. ۋالېرىيە

سپارتاك بىلەن كرىكىس رىم كوچىلىرىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ، كېچىكىش مەيدانى ئارقىلىق كاتۈل پېشايۋىنىغا قاراپ يول ئالدى، ئۇلار ئاقسۆڭەكلەر بىلەن چە-

ۋەندازلار توپلىشىپ تۇرغان يەرگە ئانچە يىراق بولمىغان بىر جايغا كېلىپ توختىدى. ئۇلارنىڭ يېنىدا بىر توپ ياش رەسىم ئاقسۆڭەكلىرى تۇراتتى.

بۇ ئىككى گلادىئاتور بۇ ئاقسۆڭەكلەرگە ئاستا-ئاستا يېقىنلىشىپ، ئۇلارنىڭ كەينىگە كېلىپ تۇردى-دە، ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىغا خۇپىيانە قۇلاق سالدى. دەل شۇ پەيتتە، تولىمۇ ھەشەمەتلىك بېزەلگەن بىر تەختىراۋان ئايلانما پېشايۋان ئالدىدىن ئۆتتى، سپارتاك تەختىراۋانغا چۈشكەن نازىنىنىڭ ئۆزىنىڭ سىڭلىسىنىڭ خوجايىنى ئىكەنلىكىنى شۇ زامان تونۇپ، يۈرىكى پىژغىدە قىلىپ قالغاندەك بولدى-دە، قانداقتۇر بىر خىل ھاياجانلىنىش ھېس قىلىپ، جەينىكى بىلەن يېنىدىكى شېرىكىنى نوقۇپ:

— ھەي، قارا! بۇ، سۇللانىڭ خوتۇنى ۋالېرىيە!— دەپ پىچىرلىدى.

شۇ پەيتتە بۇ مۇستەبىتنىڭ رەپىقىسى چۈشكەن تەختىراۋان بۇ ئىككى گلادىئاتورنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندى، تەختىراۋاننىڭ ئىشىكىدىن بىپەرۋالىق بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان ۋالېرىيەنىڭ كۆزلىرى توساتتىن سپارتاكقا چۈشۈپ، خۇددى توك سوققاندەك يۈزلىرىدە سۇس قىزىللىق ئەكس ئەتتى-دە، شەھلا كۆزلىرى بارغانسېرى سپارتاكقا مەھكەم قادىلىپ قالدى، ھەتتا تەختىراۋان بۇ ئىككى گلادىئاتوردىن خېلىلا يىراقلىشىپ كەتكەندىن

كېيىنمۇ، تەختىراۋان پەردىسىنى قايرىپ، سپارتاكقا بويىنىنى سوزۇپ ـ سوزۇپ تىكىلىپ قارىدى.

ـــ ئامىتىڭ كەلدى! ـــ دېدى ئۆزىنىڭ شېرىكىگە بۇ ساھىبجامالنىڭ ئىشق ـ مۇھەببەتلىك كۆزلىرى بەلەن تىكىلىپ قارىغانلىقىنى سەزگەن كىرىكىس، ـــ قەدىرلىك سپارتاك، بۇ بەختىۋاش مۇھەببەت ئىلاھەسى سېنى ئۆزىگە رام قىلىۋالدىغۇ دەيمەن ياكى توغرىراقى بۇ ئىلاھەنىڭ چېچىدىن سەن تۇتۇۋالدىڭ! ئۇنى مەھكەم تۇت، بولمىسا ئۇ سەندىن قېچىپ كېتىدۇ.

كىرىكىس شۇ چاقچاق بىلەن تەڭ سپارتاكقا بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، سپارتاكنىڭ ھاياجاندىن چىرايى ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئەمما سپارتاك شۇ ھامان ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ سۇس كۈلۈمسىرەپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىيلەن ھايال ئۆتمەيلا مەيداندىن ئايرىلىپ، پىلاتىن رايونىغا قاراپ جۆنىدى. ئۇلار كېتىۋېتىپ، توساتتىن ئالىپته ياسانغان بىر چوكان بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇنىڭ يېنىدا ياشانغان بىر دېدەك بار ئىدى. چېچى قىزغۇچ سېرىق، يۈزى ئاپئاق بۇ جانان تولىمۇ ئۇز ئىدى، ئۇ سپارتاك بىلەن كىرىكىس تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. بۇ ساھىبجامال پاھىشە ئېۋىتىبىدا ئىدى. كىرىكىس بۇ ئايالنى كۆرۈش بىلەن تەڭ ھەيرانۇ ـ ھەس بولغان ھالدا، ئىختىيارسىز مېڭىشتىن توختاپ، بۇ نازىنىنغا قاراپ تىكىلىپلا قالدى. ئۇ ھەقىقەتەن تەڭدىشى

يوق گۈزەل ئىدى. كۆڭلى پەرىشان كېتىۋاتقان سپارتاك بېشىنى كۆتۈرۈپ شۇنداق قارىغانىدى، ئالدىدا شۇنداق گۈزەل بىر نازىنىن پەيدا بولدى. ئۇ قىز كىرىكسىنىك زوقلىنىپ قاراشلىرىغا ئانچە ئېتىبار بەرمەستىن، سپارتاكقا تىكىلىپ قاراپلا قالدى.

— چىن قەلبىمدىن سىزگە رەھمەت ئېيتىمەن، — دەپ پىچىرلىدى قىز سپارتاكقا يېقىن كېلىپ يۇنان تىلىدا پەس ئاۋاز بىلەن، — تىنچلىق ۋە ئەركىنلىك ياقلىغۇچىسى باتۇر پالۋان سپارتاك.

فراكىيلىك گلادىئاتور بۇ سۆزنى ئاڭلاش بىلەنلا تىترەپ كەتتى ـ دە، قىزغا تەئەججۈپ بىلەن قارىدى:

— چاقچاق قىلماڭ جانان قىز، سىزنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىڭىزنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم، — دېدى ئۇ بىر خىل ئىشەنمەسلىك نەزەرى بىلەن.

— بۇ بىز ئېزىلگەنلەرنىڭ مەخپىي بەلگىسى. بىلىشىڭىز كېرەككى، مەنمۇ بىر ئېزىلگۈچى، — قىز شۇ سۆزنى ئېيتتى ـ دە، كىچىككىنە نازۇك قولى بىلەن سپارتاكنىڭ سەندەلدەك قولىنى تۇتۇپ، يېقىملىق ۋە جەزبىدار تەبەسسۇم بىلەن قىسىپ قويدى.

سپارتاك كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان ئىشلارغا تولىمۇ ھەيران بولدى. ئېۋتىبىدا گلادىئاتورلارنىڭ مەخپىي بەلگىسى تۇگۈل، ئۇلارنىڭ قول قىسىپ مەخپىي بەلگە بېرىشىنىمۇ بىلمىدىكەن.

— بىزنىڭكىگە كېلىمىك، — دېدى قىز تەبەسسۇم
— بەلكىم سىز ئېلىپ بېرىۋاتقان ئۇلۇغۋار ئىشلارغا ئازراق بولسىمۇ ياردىمىم تېگىپ قالار.

— بولىدۇ، باراي، — دېدى سپارتاك بىردەم ئويلاندىن كېيىن جاۋاب بېرىپ.

بۇ ساھىبجامال يولىغا راۋان بولدى. سپارتاك ئۆزلىرىدىن ئۇزاپ كېتىۋاتقان ئۇ قىزغا كۆز ئۇزمەستىن قارىغىنىچە:

— بۇ قىز كىم بولغىيتى؟ ئۇ قانداقلارچە بىزنىڭ ئىشلىرىمىزنى بىلىدىكىن؟ — دەپ سورىدى كرىكىستىن.

كرىكىس ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلمەيمەن، دەپ بېشىنى چايقىدى. دەل شۇ پەيتتە ۋالېرىيەنىڭ بىر قۇلى بۇ ئىككىيلەننىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ كەلدى ۋە سپارتاكقا:

— سىڭلىڭىز مېرىتسا بۇگۈن سىزنى تۈن كېچە ئەل جىمىققاندا سۇللانىڭ ئايالى ۋالېرىيەنىڭ ئۆيىدە كۈتۈپ تۇرماقچى، ئۇ سىز بىلەن ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىش توغرۇلۇق سۆزلەشمەكچىكەن.

—بولىدۇ، ئۇ دېگەن ۋاقىتتا بارىمەن،—دېدى سپارتاك.

قۇل ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قايتىپ كەتتى. بەزى داڭلىق ئاقسۆڭەكلەر بۇ ئىككى گلادىئاتورنى زىيادە تەكلىپ قىلدى، ئەمما ئىككىيلەن ئۇلارنىڭ تەكلىپىنى

رەت قىلدى. ئىككى دوست خوشلاشقاندىن كېيىن، سپارتاك شۇ هامان سۇللانىڭ قەسىرىگە يول ئالدى ۋە تېزلا يېتىپ باردى. ئۇ ئىشىك قاققانىدى، بىر دېدەك چىقىپ ئىشىكنى ئېچىپ، ئۇنى دەهلىز ئارقىلىق سىڭلىسىنىڭ كىچىككىنە ئۆيىگە باشلاپ كىردى. بۇ ھۇجرا مېرىتساغا مەخسۇس ئاجرىتىپ بېرىلگەنىدى. ئۆز خوجايىنىنىڭ ئىلتىپاتىنى پۈتۈنلەي قولغا كەلتۈرۈۋالغان مېرىتسا ۋالېرىيەنىڭ پەرداز ئىشلىرىنى باشقۇراتتى. مېرىتسا سپارتاك ئىشىكتىن كىرىپ كېلىشى بىلەنلا دەرھال ئۇنىڭغا ئېتىلىپ بېرىپ بويىنىدىن قۇچاقلاپ، يۈزىگە سۆيۈشكە باشلىدى. ئۇ ئاكىسىنىڭ ئۆزىنى قۇتقۇزۇۋالغانلىقىغا مىڭ تەشەككۈر ئېيتتى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا هەرقانداق ئىش قىلىپ بېرىشكە رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. ئاندىن كېيىن ئۇ ئىنتايىن خۇشال بولغان هالدا سپارتاكقا، ئەگەر خوجايىنى ۋالېرىيە بۈيرۇق قىلمىغان بولسا، بۇنداق بىمەزگىل كەچكى ۋاقىتتا ئۇنى چاقىرتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى، ۋالېرىيەنىڭ پات-پات سپارتاك توغرۇلۇق ئۆزى بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى، سپارتاكنىڭ ئىشلىرىنى داۋاملىق سوراپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ تەقدىرىگە قىزغىن هېسداشلىق قىلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ۋالېرىيە سپارتاكنىڭ تېخىچە بىرەر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتمىغانلىقىنى بىلىپ، بۇ ئاخشام ئۇنى چاقىرتىپ كېلىشكە بۇيرۇق قىلغان

ئىكەن، بۇنىڭدىن مەقسىتى سپارتاكنى سۆللا تېخى يېقىندا كۇمادىكى داچىسىدا ئاچقان گلادىئاتورلار مەكتىپىنى باشقۇرۇشقا تەكلىپ قىلماقچىكەن.

مېرىتسانىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان سپارتاكنىڭ روھىي كەيپىياتىدا جىددىي ئۆزگىرىشلەر بولدى، ئۇ خۇشاللىق ۋە ھاياجانغا چۆمگەنلىكتىن چىرايى گاھ ئاقارسا، گاھ قىزىراتتى. شۇنچە ئېسىلزادە بىر خېنىمنىڭ قويۇپ بېرىلگەن بىر گلادىئاتورغا بۇنچىۋالا كۆڭۈل بۆلۈشى ھەقىقەتەنمۇ ئەقىلغا سىغمايدىغان بىر ئىش ئىدى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، بىر غەلىتە خىيال ئۇنىڭ كاللىسىنى چىرمىۋالدى.

— دېمەك، ۋالېرىيە ئىنتايىن مېھرىبان ئىكەن، بۇنداق ئېسىلزادە ئاياللارنىڭ ياخشىلىقىنى مېنىڭدەك ئورۇندا تۇرۇۋاتقان ھەرقانداق ئادەم مىننەتدارلىق ۋە ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلدۇرۇشتىن باشقا ھېچنېمە بىلەن قايتۇرالمايدۇ.

— ياق، ياق، تېخى بۇلا ئەمەس، سەن بۇ توغرۇلۇق ھەرقانداق بىر ئادەمگە لام ـ جىم دېگۈچى بولما... چۈنكى، ئۇ بۇ توغرۇلۇق ساڭا گەپ ئېچىشىمنى قەتئىي مەنئى قىلغان. گېپىمگە قۇلاق سال، سەن ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭغا مىڭ تەشەككۈر ئېيتساڭ بولىدۇ! سەن چوقۇم ئۇنىڭدىن مىننەتدار بولۇشۇڭ كېرەك. نېمىشقا دېسەڭ، سۇللانىڭ ئېلىشىش مەيدانىدا ساڭا ئەركىنلىك بېرىشنى

نەق ئاشۇ ۋالىرىيە ماقۇلغا كەلتۈرگەن ئىكەن.

سپارتاكنىڭ بىردىنلا رەڭگى تاتىرىپ كەتتى. ئۇ نېمىدۇر بىرنېمىنى ئويلىدى. بىردەمدىن كېيىن مېرىتسا كۆزدىن غايىب بولدى. چوڭقۇر ئويغا پاتقان سپارتاك ئۇنىڭ چىقىپ كەتكەنلىكىنى سەزمىدى.

سپارتاكنىڭ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قېتىدا ۋالىرىيەگە نىسبەتەن يالقۇن كەبى ئارزۇ ـ ئىنتىلىشىنىڭ مەۋج ئۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ۋالىرىيەنىڭ ئاپئاق يۈزى، چاقناپ تۇرىدىغان قاپقارا ۋە بۇلاقتەك كۆزلىرى، سىيادانەك قاپقارا چاچلىرى سپارتاكنى قاتتىق مەھلىيا قىلىۋالغانىدى، ئۇ، ۋالىرىيەنىڭ ۋۇجۇدىدا قارشىلىق كۆرسىتىپ بولمايدىغان بىر خىل غەلىتە جەزبىدار كۈچ بارەك ھېس قىلاتتى. دەسلەپتە بۇ بىچارە فراكىيلىك ۋالىرىيەگە بولغان ھەرقانداق ئىشق ـ مۇھەببەت تۇيغۇلىرىنى ئۆز كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتمەكچىمۇ بولدى، بىراق، كېيىنكى چاغلارغا بارغاندا بۇنداق تۇيغۇ بارغانسېرى كۈچەيىپ، ئۇنىڭغا بىردەممۇ ئارامىلىق بەرمىدى. بەزىدە ئۇ قانداقتۇر بىر سىرلىق كۈچنىڭ تەسىرى بىلەن سۈللانىڭ ئۆيى تەرەپكە بېرىپ قالاتتى ـ دە، ۋالېرىيەنىڭ چىقىشىنى كۈتەتتى. ئۇ بىر دالدىغا ئۆتۈپ تۇرۇپ، ۋالىرىيەنى ئوغرىلىقچە نۇرغۇن قېتىم كۆرگەن، ھەربىر كۆرگەندە ئۇ كۆزىگە تېخىمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپ، بۇ ئايالنى كۈندىن ـ كۈنگە قاتتىق سېغىنىدىغان

بولۇپ قالغاندى. ئۇ ئۆزىدىكى بۇنداق ھېسسىياتنى ھېچ كىشىگە دېيىشكە جۇرئەت قىلالمايتتى، ھەتتا ئۆزىمۇ چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيتتى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن كوچىدا ۋالېرىيەنى ئۇچراتقاندا، ئۇ بۇ گلادىئاتورغا خېلا يېقىملىق ۋە مېھرىبان چىراي بىلەن قارىغاندەك تۇيۇلۇپ كەتكەن، ھەتتا ۋالېرىيەنىڭ كۆزلىرىدە سپارتاكقا بولغان ئىشق ـ مۇھەببەت ئوتىنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغاندەك ھېس قىلغاندى. لېكىن ئۇ بۇ ئوي ـ پىكىرنى شۇئانلا ئۆزىدىن قوغلىدى. چۈنكى، ئۇ كاللىسىغا كەلگەن بۇ پىكىرنى ئۆز خاھىشىمدىكى سارائىلارچە مۇدھىش خىيال، بۇنداق خىيال مۇشۇ ھالەتتىمدە مېنى ئاقىۋەت سارائىلىققا ئېلىپ بارىدۇ، دەپ قارىدى.

ۋالېرىيەنىڭ ئىشق ـ مۇھەببەت ئوتى بۇ بېچارە گلادىئاتورنىڭ قەلبىنى قاتتىق ئازابلاۋاتاتتى، شۇ سەۋەبتىن مېرىتسانىڭ بايىقى سۆزلىرىنىڭ ئۇنى شۇنچە قاتتىق ھەيران قالدۇرغانلىقىنى ۋە خۇشال قىلىۋەتكەنلىكىنى چۈشىنىش قىيىن ئەمەس ئىدى. ۋالېرىيەنىڭ تەبەسسۇم تولغان چىرايىنى تېخى ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان سپارتاك ئۇنىڭ تەبەسسۇمى باھار ئاسمىنىدەك يېقىملىق بولۇشى، ئۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئاشۇ يۈكسەك ـ ئالىيجاناب ئىلاھەلەرگە ئوخشاش خۇلق ـ مىجەزى ئەكس ئېتىپ تۇرۇشى كېرەك دېگەنلەرنى خىيالىدىن كەچۈردى.

بەلكىم ئۇ بىردەمدىن كېيىن ئىزدەۋاتقان بەختكە ئېرىد-
شىپمۇ قالار. ...

مۇھەببەت سەۋداسىغا گىرىپتار بولۇپ قالغان بىچارە گىلادىئاتور مۇدھىش خىياللار ئىلكىدە لاغىلداپ تىترەپ كەتتى - دە، ۋەھىمە بىلەن سىگىلىسىنى ئىزدىدى. بۇ سىگىلىسىنىڭ ئۆيى ئىدى، ئۆيدىكى بىرونزىدىن نەقىش سېلىنغان ئىشكاپ ئۈستىدە بىر يېشىل ساپال چىراغ تۇراتتى، چىراغنىڭ پىلىلداپ تۇرغان ئوتى ئۆي ئىچىدىكى قاراڭغۇلۇقنى ئۆزىگە سۈمۈرۈپ، ئەتراپنى يورۇتۇپ تۇراتتى. سپارتاك گويا چېكە تومۇرلىرىنىڭ شىددەتلىك ئۇرۇشىنى توختىتىۋالماقچى ۋە كاللىسىنى قاپلىۋالغان تۇمانىنى تارقىتىپ ھوشىغا كەلمەكچى بولغاندەك، قولى بىلەن پېشانىسىنى تۇتۇۋالدى. شۇ ئەسنادا سىگىلىسى كىرىپ، ئۇنى تار پەلەمپەي بىلەن ۋالېرىيەنىڭ مەخپىي قوبۇلخانىسىغا باشلاپ ماڭدى.

شۇنداق، سپارتاك خاتالاشمىغانىدى. ۋالېرىيەنىڭ ئا-شۇنداق ئالىيجاناب، سۈللانىڭ مەھبۇبىلىك سالاھىيىتى ئۆزىنى سپارتاكتىن ئىبارەت بۇ ئەڭ تۆۋەن ئورۇندا تۇ-رۇۋاتقان ئادەمگە نىسبەتەن بىر خىل ئەيمىنىش پوزىت-سىيىسىنى تۇتۇشقا مەجبۇر قىلماقتا ئىدى. ئەمما، سپارتاكتا ۋالېرىيەنى كۆرۈش بىلەنلا قانداق ئەسەبىي ئىشق - ھېسسىيات پەيدا بولغان بولسا، ۋالېرىيەدىمۇ سپارتاكنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭغا نىسبەتەن شۇنداق

ئىشق ـ هېسسىيات پەيدا بولدى. ۋالېرىيە شۇ تاپتا خىلۋەت هۇجرىسىدا ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ خىرە چىراغ نۇرى ئاستىدا نازۇك ۋە ئاپئاق قولى بىلەن بېشىنى تىرىۋالغانىدى. ئۇنىڭ يېرىم ئوچۇق ئاپئاق كۆكسى كۆزنىڭ يېغىنى يەيتتى.

مېرىتسا سپارتاكنى ۋالېرىيەنىڭ قوبۇلخانىسىغا باشلاپ ئەكىرىپ قويۇپلا يېنىپ چىقىپ كەتتى. سپارتاك ئىشىك تۇۋىدە تۇرۇپ، بۇ گۈزەل جانانغا ئوتلۇق نەزەر بىلەن كۆز تىكىپ تۇرۇپلا قالدى، ئۇ تۇرغان جايدا قاققان قوزۇقتەك تۇرغىنىچە ۋالېرىيەگە ئىززەت ـ هۆرمەت تۇيغۇسى ئارىلاش قاراپ لەززەتلەنمەكتە ئىدى، ئۇنىڭ يۈرىكى هاياجان ئىلكىدە شىددەت بىلەن سوقۇپ كەتتى.

— هە... سىز كىرگەنمىدىڭىز؟ — سورىدى ۋالېرىيە.

ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەنلا سپارتاكنىڭ يۈزى هاياجاندىن لاۋۇلداپ ئوت ئالدى. ئۇ بىر هازادىن كېيىنلا ئاندىن ئۆزىنى ئاران بېسىۋالالىدى.

— سىز ئەسىرگە چۈشۈشتىن ئىلگىرى ئۆز يۇرتىڭىزدىكى خەلقلەرنىڭ داهىيسى بولغان ئىكەنسىز.

— راست، — دېدى سپارتاك جاۋاب بېرىپ، — ئۇ يەردە مېنىڭ نۇرغۇن قوي ـ كالىلىرىم ۋە ناهايىتى مۇنبەت يايلاقلىرىم بار ئىدى، — دېدى ئۇ بىر توختىۋالغاندىن

كېيىن هاياجان ئىلكىده سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئۇ چاغدا مەن ياۋايمۇ ئەمەس ئىدىم، نەپرەتلىك گلادىئا-تورمۇ ئەمەس ئىدىم!

ۋالېرىيەنى ئىچ ئاغرىتىش ۋە مېھىر - مۇھەببەت تۇيغۇسى چۆلغىۋالدى، ئۇ مېھرىبانلىق بىلەن سپارتاكقا قاراپ:

— مەن سۆيۈملۈك سىڭلىڭىز مېرىتسا بىلەن پات - پات پاراڭلىشىپ تۇرىمەن، مەن سىزنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى قەھرىمانلىقىڭىزنى بىلەتتىم. مانا هازىر تېخىمۇ ئېنىق بىلدىمكى، سىز هېچقاچان يىرگىنىچلىك ئادەم ئەمەس ئىكەنسىز.

بۇ ئىنتايىن مۇلايىم - مېھرىبانلىق بىلەن ئېيتىلغان سۆزلەردىن سپارتاك ئېيتقۇسىز هاياجانلاندى. ئۇنىڭ كۆزلىرى نەملەشتى. ئۇ ئۇزۇك - ئۇزۇك ئاۋازى بىلەن جاۋاب بەردى:

— سىز ئاياللارنىڭ ئەڭ مېھرىبانى ئىكەنسىز... سىزنىڭ بۇ ياخشى نىيەتلىك سۆزلىرىڭىز ئۈچۈن تەڭرىم سىزگە بەخت - ئامەت ئاتا قىلغاي.... هەممىگە قادىر تەڭرىم پۈتۈن ئىنسانلار ئالدىدا مەرتىۋىڭىزنى ئۇستۇن قىلغاي. چۈنكى، سىز بۇنىڭغا پۈتۈنلەي لايىقسىز، هەممە ئىنسانلاردىن بەختلىك بولۇپ كەتكەيسىز!

ۋالېرىيەمۇ هاياجاندىن ئۆزىنى ئاران - ئاران بېسىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ هاياجانلانغانلىقى ئىشق - مۇھەببەتكە

تولغان ئوتلۇق كۆزلىرى بىلەن سپارتاكقا تىكىلىپ قاراشلىرىدىن، ئاپئاق كۆكسىلىرىنىڭ جىددىي كۆتۈرۈلۈپ ـ پەسىيىشلىرىدىن ئوچۇق مەلۇم ئىدى. سپارتاك بولسا چەكسىز شادمانلىق ئىلكىدە ۋالېرىيەگە تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى، ئۇ ئاشقانە نەزەرىنى ۋالېرىيەنىڭ جەزبىلىك كۆزلىرىدىن ئۈزەلمەيتتى. ھازىر بۇ كۆزلەر سپارتاك ئۈچۈن ئۆز ھاياتىنىڭ پۈتۈن مەنىسىگە ئايلاندى، ئۇنىڭ پۈتۈن ھېسسىياتى تامامەن مۇشۇ جاناندا غىلا مەنسۇپ ئىدى.

سپارتاكنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىدىن كېيىن ئۇزۇن جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى، بۇ جىمجىتلىقنى پەقەت ئىككىيلەننىڭ ئېغىر نەپەس ئېلىشلىرىلا بۇزۇپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ قەلبلىرىنى بىردەك تۇيغۇ ۋە بىردەك ئوي ـ خىيالنىڭ قانداقتۇر بىر ئېقىمى تۇتاشتۇرۇپ تۇراتتى.

ۋالېرىيە بۇ جىمجىتلىقنى بۇزدى:

— سىز ھازىر پۈتۈنلەي ھۆرلۈككە چىقتىڭىز، — دېدى ئۇ سپارتاكقا قاراپ، — سۇللا بىر گىلادىئاتورلار مەكتىپى ئاچماقچى، ئۇ بۇ مەكتەپنى كۈمادىكى داچىسىدا ئېچىشنى قارار قىلدى.

— سىز نېمىنى قىل دېسىڭىز، مەن شۇنى قىلىشقا تەييارمەن. چۈنكى، مەن سىزنىڭ قۇلىڭىزمەن، بارلىقىم سىزنىڭ ئىختىيارىڭىزدا، — دەپ جاۋاب بەردى

سپارتاك چەكسىز مېھرىبانلىق بىلەن ۋالېرىيەگە قاراپ تۇرۇپ.

ۋالېرىيە خېلىغىچە ئۇندىمەستىن سپارتاكقا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، پەس ئاۋاز بىلەن:

— سپارتاك، راستىڭىزنى ئېيتىڭا، سىز يۇرىكىڭىزنى قاپتەك قىلىپ، پۈتۈن رىم تەۋەسىدىكى ئەڭ گۈزەل، ئەڭ ئېسىلزادە خېنىمنىڭ ئارقىسىدىن ئوغرىلىقچە ماراپ يۈرۈشكە قانداق پېتىنىڭىز؟

سپارتاكنىڭ تاتىرىپ كەتكەن يۈزى لاپپىدە ئوت ئالغاندەك بولدى. ئۇ ھېچبىر جاۋاب بەرمەستىن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇردى.

— ئېيتىڭا، سىز ئۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرگەنتىڭىز؟— دېدى ۋالېرىيە مۇلايىم ئاۋاز بىلەن.

سپارتاك ۋالېرىيەنىڭ ئايىغىغا يىقىلدى – دە، پەس ئاۋازدا:

— بۇيرۇق قىلىڭ، مېنى قامچا بىلەن ساۋسۇن... مېنى كرېستقا مىخلىسۇن! مەن شۇنىڭغا لايىق، — دەپ پىچىرلىدى.

— نېمە بولدىڭىز؟ تۇرسىڭىزچۇ! — دېدى ۋالېرىيە سپارتاكنىڭ قولىدىن تارتىپ تۇرۇپ، — مەن سىزگە چوقۇنمەن! ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ سپارتاك، مېنىڭ جان – جىگىرىم!

ۋالېرىيە ھاياجان ئىچىدە سپارتاكنىڭ قولىنى قاتتىق

قىستى، سپارتاك ئۇنىڭ قولىنى تۇتقىنىچە قايناق ھېسسىيات بىلەن ئۇنى سۆيۈشكە باشلىدى.

4. ھىيلە ـ مىكىر

رىمنىڭ مۇقەددەس كوچىسىدىكى يانوس ئىبادەتخانىسىنىڭ قېشىغا جايلاشقان بىر قورۇدا يۇنان گۈزىلى، پاھىشە ئېۋتىبىدا ئۆز ئۆيىنىڭ مېھمانخانىسىدىكى كارىۋاتتا ماموق ياستۇققا جەينەكلىنىپ ياتقىنىچە ھىيلىگەر مېتروبوس بىلەن پاراڭلىشىۋاتاتتى. مېتروبوس كوسا ئادەم بولۇپ، يۈزىدىكى تال ـ تال قورۇقلارنى شۇنچە پەردازلاپمۇ يوقىتالمىغانىدى. ئۇ داڭقى چىققان سەرگەردان ئارتىس بولۇپ، ھەرقانداق ئىشنى تىڭ ـ تىڭلايدىغان، ھەممە ئىشتىن خەۋەر تېپىپ تۇرىدىغان رىم ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ پايلاقچىسى ئىدى، ئۇ گلادىئا ـ تورلارنىڭ قوزغىلىڭى توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنىمۇ تىڭ ـ تىڭلاپ يۈرەتتى. ئەمما ئېۋتىبىدا ئۇنى قىلچە كۆزگە ئىلمايتتى. شۇ تاپتا ئۇنى سپارتاكنىڭ ئىشلىرىنى ئۇقۇپ بېقىش يۈزىسىدىن چاقىرتىپ كەلگەنىدى. قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، زەبەردەست سپارتاك مۇشۇ كۈنلەردە بۇ يۇنان نازىنىنىنىڭ ئېسى ـ يادىنى چىرمىۋېلىپ ئا ـ رامىلىق بەرمەيۋاتاتتى، شۇڭا، سپارتاكنى قولغا كەلتۇ ـ

رۇشنى كېچە ـ كۈندۈز ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتى.

ئېۋتىبىدا ئافېنا شەھىرىنىڭ يېنىدىكى بىر جايدا تۇغۇلغان. رىم دەۋرى 668 ـ يىلى سۇللا ئافېنانى ئۇزاق ۋاقىت قامال قىلىش ئارقىلىق بېسىۋالغان، شۇنىڭ بىلەن ئېۋتىبىدا رىملىقلارنىڭ قۇلى بولۇپ قالغان. تەبىئەت بۇ ئايالغا كەم ئۇچرايدىغان گۈزەللىكتىن تاشقىرى، ئەقىل ـ پاراسەتنىمۇ ئايىماي بەرگەنىدى، ئۇ رىمدىكى ئاشۇ شەھۋەتپەرەس ئاقسۆڭەكلەر بىلەن ئىشقىۋازلىق قىلىشىپ يۈرگەن چاغلىرىدا، گۈزەللىكى ۋە ئەقىل ـ پاراسىتىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن خىلمۇخىل پىتنە ـ پاسات ۋە ھىيلە ـ نەيرەڭ ئويدۇرۇپ چىقىرىشقا سەرپ قىلدى، بۇ ـ زۇقچىلىقنىڭ ھەممە سىرلىرى ئۆزىگە ئاشكارا بولۇپ، شەھۋانىي نەپسى ئوبدان قاندۇرۇلغاندىن كېيىن، ئېۋتىبىدا ئۆزىنىڭ بۇزۇقچىلىق تۇرمۇشىغا يىرگىنىچلىك قارايدىغان بولدى. دەل شۇ مەزگىلدە ئۇ سپارتاك بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانىدى. سپارتاكنىڭ سېھرىي كۈچى ۋە كېلىشكەن چىرايى ـ بەستى ئېۋتىبىدانىڭ يۈرىكىنى تىترەتكەنىدى، يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە سۆز بىلەن ئىپادىلىگۈسىز ئىشق ئوتىنى يادۇرغانىدى. ئېۋتىبىدا بۇ بەرنا يىگىتنىڭ ئۆز ئىشق ـ ھەۋىسىنى يۈزدەيۈز قاندۇرالىشىدىن قىلچە شۈبھىلەنمەيتتى.

بىر كۈنى ئېۋتىبىدا گلادىئاتورلارنىڭ مەخپىي تىل بىرىكتۈرۈش ئىشلىرى ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىشنى

باهانه قىلىپ، سپارتاكنى ئۆيىگە قايتا ـ قايتا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. سپارتاك ئۇنىڭ تەكلىپىنى ئاخىر قوبۇل قىلىپ، بۇ داڭلىق پاھىشەنىڭ ئۆيىگە كەلدى. سپارتاك ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن، ئېۋتىبىدا ھەممە نازۇ كەرەشمىلىرى ۋە مۇدھىش ھىيلە ـ نەيرەڭلىرىنى ئىشقا سېلىپ باققان بولسىمۇ، لېكىن بۇ گلادىئاتور ئۇنىڭغا ئىنتايىن سوغۇق مۇئامىلە قىلدى، بۇ ھال ئېۋتىبىدانى قاتتىق تەئەججۇپلەندۇردى. ئۇ، ھەممە كىشى ئۆزىنى قولغا كەلتۇرۇش كويىدا ئاچ بۆرىدەك ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرگەن مۇشۇ كۈنلەردە، ئۆز مۇھەببىتىنى رەت قىلىدىغان سپارتاكقا ئوخشاش ئادەمنىڭمۇ بارلىقىغا كۆزى يەتتى. يەنە كېلىپ، بۇ ئادەمنىڭ ھېچكىم كۆزگە ئىلمايدىغان بىر گلادىئاتور ئىكەنلىكى ئۇنىڭ قاتتىق ئوغىسىنى قاينىتتى. ئىشقى ۋە ئىززەت ـ نەپسى ھاقارەتـ لەنگەن ئېۋتىبىدا باشقا بىر رەقىبىمۇ بار ئىكەن، چوقۇم باشقا بىر ئايال سپارتاكنى پۈتۈنلەي ئۆزىگە قارىتىۋاپتۇ، دەپ قىياس قىلدى، دېمىسىمۇ سپارتاك باشقا بىر ئايالغا ئاشىقى بىقارار بولغاچقىلا ئۆزىنى تۇتۇۋۇپـ لىپ، ئۇنىڭ سۆيۈشلىرىنى رەت قىلغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن، بۇ داڭلىق پاھىشەنىڭ شەھۋانىي نەپسى كۈتـ مىگەن يەردىن ئاستا ـ ئاستا سپارتاكقا بولغان كۈچلۈك مۇھەببەتكە ئايلاندى. ئىنسان دېگەن شۇنداق بولىدۇ،

قانچىكى ئېرىشكىلى بولمايدىغان نەرسىگە شۇنچە ئىنتىلىدۇ، ئۆز ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا پۈتلىكاشاڭ بولىدىغان توسالغۇلار قانچە زور بولسا، ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئارزۇسى شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ. دەل شۇ ژەجىدىن بولسا كېرەك، يۇنانلىق بۇ ساھىبجامالنىڭ سپارتاكقا بولغان يالقۇنلۇق مۇھەببىتى دەھشەتلىك ژە خەتەرلىك مۇھەببەت بولۇپ قالدى. بۇ مۇھەببەت ئۇنىڭ پاسىق روھىدا لاژۇلداپ يانماقتا ئىدى.

— مېتروبوس، مەن ساڭا ئەزەلدىن ئانچە ئېتىبار بېرىپ كەتمىگەنىدىم، ئەمما ھازىر قارىسام، ھېچنېمىگە يارىمايدىغان ئادەمنۇ ئەمەس ئىكەنسەن، — دېدى ئېژىتىپ بېدا.

— ھىماتچى ئىلاھ مومۇس ھەققىدە قەسەم قىلمەنكىمۇ، — دېدى ھىيلىگەر ئارتىس مېتروبوس، — ئەگەر بۇ گەپنى ماڭا سەن ئەمەس باشقا بىرى ئېيتقان بولسا، مەن شۇ زامان كېتىپ قالاتتىم.

— خوش، ئېيتقىنا، سەن مۇشۇ ژاقىتتا نېمە ئىشلارنى پۈتتۈردۈڭ؟ ئۇلارنىڭ پىلانى توغرىسىدا نېمىلەرنى بىلىۋالدىڭ؟ گلادىئاتورلارنىڭ سۈيىقەستىنى ئاشكارىلاش مۇمكىن ئەمەسكەن، ئاڭلىشىمچە، ئۇلارنىڭ ھېچقانداق پىلانى يوق ئىكەن.

— مەن ھەممىنى ساڭا سۆزلەپ بېرەي، دۇنيادا

تەڭدىشى يوق ساھىبجامال ئېۋتىبىدا. مەن مېتروبوس رىم بايراملىرىدا ئوتتۇز ئالتە يىلدىن بۇيان ھەييارلار-نىڭ رولىنى ئويناپ كېلىۋاتىمەن، مەن تولىمۇ قابىلىيەتلىك بىر ئادەم، شۇڭا، گلادىئاتورلارنىڭ سۈيىقەستىنى ئاشكارىلاشقا مېنىڭ ئامالىم بار، ئۇلار بىر مەخپىي تەشكىلات قۇرغان، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ پارولى، ئۇچراشقاندا ئىشلىتىدىغان شەرتلىك بەلگىلىرى ۋە مەدھىيە ناخشىسى بار ئىكەن، ئۇلار سىجىلىيىدىكى قۇللارنىڭ توپىلىڭىغا ئوخشاش قوزغىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولۇشقان.

— دېمەك، بۇ خەۋەرلىرىڭ راست بولىدىغان بولسا، — دېدى بۇ ساھىبجامال يۇنان قىزى يېنىك نەپەس ئېلىپ، — سەن مېنىڭ قىزىقىشىمنى قانائەتلەندۈر، سەن گلادىئاتورلارنىڭ سۈيىقەستى توغرىسىدىكى خەۋەرنى قەيەردىن ئالدىڭ؟

— ...مەلۇم سەۋەب تۈپەيلىدىن... مەلۇم بىر گلادىئاتور... مەن ئەيتاۋۇر مۇشۇلارنىلا بىلىمەن... ئەمما مەن ئۇلارنى چۈشەنمەيمەن، ئاشۇ تېگى پەس گلادىئاتورلار توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى تىڭ - تىڭلاشنى ئازراقمۇ خالىمايمەن، بىراق، گۈزەل ئېۋتىبىدا، سەن نېمىشقا ئاشۇ تېگى پەس قۇللارغا قىزىقىپ قالدەپ سوردى ئارتىس ئۇنى مەسخىرە قىلىپ، — سەن ئاسمان خۇداسى يۇپىتېردىنمۇ قۇدرەتلىك تۇرۇپ، بىر پۇتۇڭنى ئاقسۇ-

ئەكلەر تۇرىدىغان ئولومپۇس تېغىغا قويساڭ، يەنە بىر پۇتۇڭنى ئىپلاس قۇللارنىڭ يىرگىنىچلىك پاتقىقىغا تىقىۋاتىسەن.

ئېۋتىبىدا توساتتىنلا قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— ...مەن... سۇللانىڭ ئاشىنىسى نىكوپولادەك ياكى قېرى پاھىشە فلورادەك باي بولۇپ كېتىمەن. مەن ۋې-ناسقا قەسەم قىلمەنكى، مەن ناھايىتى پۇلدار ئايالغا ئايلىنىمەن!

مېتروبوس ئېۋتىبىدانىڭ قېشىغا يېقىن كېلىپ ئۇنى سۆيۈشكە باشلىدى:

— سەندىن قاچانمۇ مۇكاپات ئالارمەن؟ — دېدى ئۇ.

— ناۋادا سەن مەندىن مۇكاپات ئالماقچى، مىنىدارلىقىمغا ئېرىشمەكچى بولساڭ، — دېدى ئېۋتىبىدا نازلانغان ھالدا كۈلۈمسىرەپ، — گلادىئاتورلارنىڭ ئارسىغا بېرىپ پايلاقچىلىقىڭنى قىلىۋەر، گلادىئاتورلارنىڭ توپىلاڭ كۆتۈرۈش نىيىتىدىن ئۇنداق ئاسان ۋاز كېچىشىگە مەن ئىشەنمەيمەن. سپارتاك ئۆزلىرىنىڭ پىلانىدىن ھەرگىز ۋاز كەچمەيدۇ، مەن دەل ئاشۇ سپارتاكنىڭ پېيىگە چۈشكىلى بىر ئاي بولدى. بۇ مېنىڭ گۇمانىم ... شۇنداقلا مېنىڭ سىرىم.....

ئېۋتىبىدا سپارتاكنى تىلغا ئالغاندا ئىككى مەڭزى بىردىنلا قىزىرىپ كەتتى، چىرايىدا غەل ـ پال تەشۋىش ئالامىتى سېزىلدى، بۇنى مېتروبوس چۈشىنەلمەيتتى،

مەككار، قېرى ئارتىس ئېۋتىبىدانىڭ گلادىئاتورلارنىڭ قوزغىلىڭىنى تىڭ ـ تىڭلىشىنىڭ سەۋەبىنى بىلمەسمۇ، لېكىن مەيلى قانداقلا بولمىسۇن ئۆز سىرىنى ئاشكارىلاشقا پېتىنالمايتتى، بۇ ھال ئېۋتىبىدانىڭ كۆڭلىدىكى سپارتاكقا ئائىت ھەمىنى تىڭ ـ تىڭلاپ بىلىۋېلىش ئارزۇ ـ ئۇمىدىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. ئېۋتىبىدادا بۇ مەخپىي مۇددىئادىن باشقا يەنە بۇ سا-ھىبجامال ئايالغىلا خاس بولغان، ئىچىنى تىت ـ تىت قىلىۋاتقان بىر خىل كۈچلۈك قىزىقىشمۇ بار ئىدى.

ئېۋتىبىدا نازۇك، پاختىدەك قوللىرى بىلەن مېت-روبوسىنىڭ قورۇق باسقان يۈزىنى سىلىغىنىچە پۈتۈن كۈچى بىلەن ھەرخىل خۇلقلارنى چىقىرىپ نازلىنىشقا باشلىدى، ھايال ئۆتمەي مېتروبوس ئۇنىڭ ناز ـ خۇلق-لىرىنىڭ ئەسىرىگە ئايلاندى.

— ...گۈمان قىلىشىمچە...، — دېدى مېتروبوس دېلىغۇل بولۇپ، — سپارتاك بىلەن ژالېرىيە بىر ـ بى-رىگە كۆيۈپ قاپتۇ، بۇ توغرۇلۇق ئاساسىمۇ ئاز ئەمەس.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئېۋتىبىدا بىردىنلا سەكرەپ كەتتى، ئۇنىڭ چىرايى غەزەپتىن بىر قىسىملا بولۇپ، كۆزلىرىدىن زەھەرلىك ئوت ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى. رىم ئاقسۆڭەكلىرىدىن بولغان بىر لەنتى ئايالىنىڭ سەۋەبىدىن ئېۋتىبىدانىڭ مۇھەببىتى ئەركىنلىككە ئې-رىشكەن بىر تېگى پەس گلادىئاتور تەرىپىدىن رەت قىلىنغاچقا،

ئۇ ھەر ئامالسىز بىلەن ئۇلاردىن ئۆچ ئالماقچى بولدى.

بۇ داڭدار گىلادىئاتور ئېۋتىبىدانىڭ مۇھەببىتىگە قىلچە ئېتىبار بەرمىگەنلىكتىن، بۇ يۇنان قىزىنىڭ ئىززەت ـ نەپسى قاتتىق ھاقارەتلەنگەنىدى، شۇڭا ئۇ شۇ تاپتا ۋالېرىيەنىڭ شەرمەندىچىلىكلىرىنى ئېچىپ تاشلايدىغان دەقىقىلەرنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتمەكتە ئىدى. ئېۋتىبىدا ئۆز كۆڭلىدە شاللاق ۋالېرىيەنىڭ چاۋسى چىتقا يېيىلىپ، دەرغەزەپكە كەلگەن سۈللا تەرىپىدىن ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى پات ئارىدا ئاڭلايمەنغۇ دەپ خىيال قىلغىنىدا، يۈرىكى خۇشاللىقتىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ، كۆڭلىدىكى رەشك ئازابى پەسىيىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى، ئاشۇ تەكەببۇر ۋالېرىيە، ئاشۇ مېنى پەسەنتىگە ئىلمىغان ئېسىلزادە ۋالېرىيە ئەسلىي بىر ئىپلاس ۋە ساختىپەز ئايال ئىكەنغۇ دەپ ئويلايتتى. بۇ داڭلىق پاھىشە شۇ تاپتا سپارتاكنى ئويلىغىنىدا ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپمۇ قالاتتى، ئۆز كۆڭلىدە سپارتاكنىڭ قىلمىشىنى ئەپۇ قىلىشقا ئورۇناتتى، ئۇنىڭچە بۇ فراكىيىلىكىنىڭ گۇناھى ۋالېرىيەنىڭكىگە قارىغاندا ناھايىتى يېنىك ئىدى، ئۇ بەربىر ئەركىنلىككە ئېرىشكەن گىلادىئاتور ئەمەسمۇ، سۈللانىڭ خوتۇنى سەت بىرنېمە بولسىمۇ، سپارتاكنىڭ كۆزىگە پەرىشتىدەك كۆرۈنۈشى

تۇرغان گەپ، ئۇ سۇللانىڭ قولىدا ۋالېرىيە بىلەن بىللە ئوقۇمەسلىكى كېرەكتە. سپارتاكنىڭ ئوزۇنىڭ پاش قىلىشى تۇپەيلىدىن پات ئارىدا ئوقۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلىغان ئېۋتىبىدا قاتتىق ۋەھىمە ئىچىدە قالدى، كالىسىنى كۇن بويى قارىمۇقارشى ئوي ـ خىياللار چىرمىۋالدى.

5. سۇللانىڭ ئوقۇمى

سۇللا كۇما ئەتراپىغا جايلاشقان داچىسىدا كېچىلەرنى ھەر كۇنى دېگۇدەك شاۋقۇن ـ سۇرەنلىك، كەيپ ـ ساپالىق زىياپەتلەر بىلەن ئوتكۇزەتتى، ئىشرەتپەرەس ئۇلپەتداشلىرى بىلەن بولۇشچە ھاراق ـ شاراب ئىچىپ، ئوقۇگۇدەك مەست بولۇپ شىرە ئاستىغا يىقىلىپ قالغان ۋاقىتلىرىمۇ ناھايىتى كوپ بولاتتى، ئۇنىڭ ئەتراپىدا بولسا، ئىچىپ غەرق مەست بولۇشقان ئويۇنچىلار، مەسخىرىۋازلار ۋە قىزىقچىلار ئوقۇكتەك سوزۇلوپ قالا-يمىقان يېتىشاتتى.

— يارەنلەر، — دېدى ئۇ كوتۇرەڭگۇ روھ بىلەن بىر كۇنى ئاخشىمى ئوزىنىڭ زىياپىتىگە كەلگەن مېھمانلارغا سوز قىلىپ، — بۇگۇن كەيپىم ناھايىتى ياخشى، شۇڭا مەن بۇگۇن ئادەتتىكى زىياپەتلەردە دائىم كوزگىلى

بولمايدىغان تاماشا بىلەن سىلەرنىڭ كۆڭلۈڭلارنى ئاچ-
ماقچىمەن... قۇلاق سېلىڭلار، سۆيۈملۈك دوستلىرىم...
مۇشۇ زالدا سامنىتلىقلارنىڭ ئېلىشىشىنى كۆرۈشنى
خالامسىلەر؟

زالدا قىزغىن گۈلدۈراس ئالقىش ساداسىرى ياڭرا-
دى، شۇ ئەسنادا سپارتاك تاماقخانىغا ھاسىرىغىنىچە
كىرىپ كەلدى.

— سپارتاك، — دېدى سۈللا سابىق گلادىئاتورغا، —
ئوقۇغۇچىلىرىڭنىڭ نەيزىۋازلىق ماھارىتىنى كۆرۈپ
باقماقچىمەن، شاگىرتلىرىڭنىڭ نېمىلەرنى ئۆگەنگەنلە-
كىنى، نېمىلەرنى ئويناپ بېرەلەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ
باقايلى دەۋاتىمىز.

سپارتاك گلادىئاتورلارنى سەپكە تىزدى. ئۇ شۇ تاپتا
نېمە دېيىشنى بىلەلمەيۋاتاتتى. بۇ ئۇچىغا چىققان يا-
ۋايى قىلىق، ئالدىن پىلانلىۋېلىنغان شەپقەتسىزلىك
ئىدى. بۇ يىرتقۇچلارچە ۋەھشىي ھەرىكەت شۇنچىلىك
رەھىمسىز ۋە ياۋۇزلارچە نامايان بولۇۋاتاتتىكى، سپار-
تاكنىڭ يۈرەكلىرى غەزەپ ـ نەپرەتتىن ئۆرتىنىپ كەتتى.
بولۇپمۇ ئېلىشىش مەيدانىدىكى نەچچە مىڭلىغان تاما-
شىبىنىڭ رەزىل ئارزۇسى بويىچە ئەمەس، بەلكى پەقەت
بىر مەست بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئوتتۇزچە خۇشامەتچى
پارازىتلارنىڭ بىمەنە خاھىشى بويىچە، ئونچە بەختسىز قا-
ۋۇل ياش يىگىتنىڭ بىر ـ بىرىگە ھېچقانداق ئاداۋىتى يوق

تۇرۇقلۇق بىكاردىن ـ بىكار ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى قىرغىن قىلىپ، بىمەھەل ئۆلۈمگە مەھكۇم بولىدىغان. لىقى، يەنە كېلىپ يېقىن دوستى ئارتورىكىسنىڭ كۆز ئالدىدىلا ئۆلۈم خەۋپى ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلىقى سپارتاكنى چىدىغۇسىز ئازابلىماقتا ئىدى.

ئارتورىكىس گالل قەبىلىسىدىن بولۇپ، يىگىرمە تۆت ياشلاردىكى قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، ئۆزى چاققان، زېھنى ئۆتكۈر بىر يىگىت ئىدى. سپارتاك ئۇنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتى، ئۇنىڭ قارىشىچە، ئارتورىكىس ئاكسىئاندىكى گلادىئاتورلار مەكتىپىدە ئەڭ ياخشى گلادىئاتور ئىدى. ئارتورىكىسمۇ سپارتاكنى بەك ياخشى كۆرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن سپارتاك سۇللانىڭ گلادىئاتورلار مەكتىپىگە مۇئەللىملىككە تەكلىپ قىلىنغىنىدا، ئارتورىكىسنىمۇ ئالكسىئاندىن سېتىۋېلىپ ئۆزى بىلەن بىللە ئەكېلىشنى سۇللادىن ئۆتۈنگەنىدى. ئۇ سۇللاغا: بۇ گاللىق يىگىت گلادىئاتورلار مەكتىپىنى باشقۇرۇشتا ماڭا ياردەمچى بولالايدۇ، بۇنىڭ كېلىشى بەك زۆرۈر، دېگەنىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ تامدەك ئاقىرىپ كەتكەن چىرايىدىن قاتتىق هاياجانلانغانلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى. ئۇ هاياجىنىنى بېسىۋېلىپ، سۇللاغا قارىغىنىچە يالۋۇرغان قىياپەتتە:

— ئەي مېھىر ـ شەپقەتلىك سۇللا، مۇنۇ بالىنىڭ ئورنىغا مەكتەپتىن باشقا بىر گلادىئاتور ئەكەلدۇرۇ-

شۇمگە ئىجازەت بەرگەيسىز، — دېدى ئارتۇرىكىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

—بۇ ئۆزى.... ئۇ ئېلىشىشقا چۈشسە نېمىشقا بولمايدىكەن؟ — دەپ سورىدى سۇللا.

— بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ باشقىلاردىن خېلىلا كۈچلۈك، ئۇ قاتنىشىدىغان تەرەپ ئىككىنچى تەرەپتىن ھەددى ـ ھېسابسىز كۈچىيىپ كېتىدۇ. ...

— شۇنىڭ ئۈچۈنلا سەن بىزنى كۈتۈپ تۇرۇشقا مەجبۇر قىلامسەن؟... ياق، ئۇمۇ ئېلىشىشقا چۈشۈۋېرىڭ!

سۇللا مېھمانلارنىڭ بىتاقەت بولۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، سپارتاكنىڭ دېگەنلىرىگە پەرۋا قىلماستىن، ئېلىشىشنى باشلاش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى.

بۇ بىر مەيدان ئېلىشىش شىددەت بىلەن باشلاندى. ئاخچا ئۈزۈنغا سوزۇلمىدى. بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن بىر فراكىيىلىك بىلەن ئىككى سامنىتلىق ئۆلدى. يەنە ئىككى بەختسىز سامنىتلىق پولنىڭ ئۈستىدە ئېغىر يارىلىنىپ ياتاتتى، بۇلار سۇللادىن ھاياتلىق تىلىگەنىدى، سۇللا ئۇلارغا ھاياتلىق بەردى. تىرىك قالغان بىردىنبىر سامنىتلىق تۆت فراكىيىلىكنىڭ ھۇجۇمىدىن جان ـ جەھلى بىلەن قوغدانماقتا ئىدى، ئەمما يارىلانمىغان بىرمۇ يېرى قالمىغاچقا، ئۇمۇ كۆپ ئۆتمەي پول ئۈستىدىكى سەل بولۇپ ئاققان قانىنىڭ ئىچىدە تېيىلىپ

كېتىپ گۈپپىدە يىقىلدى. ئۇنىڭ دوستى ئارتوربكىس كۆزىگە لىققىدە ياش ئالغان ھالدا، ئۇنى جان تالىشىش ئازابىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن يۈرىكىگە شەمشەر سانجىدى. ئادەم بىلەن لىق تولغان تاماقخانا گۈلدۈرلىگەن چاۋاك سادالىرىدىن لەرزىگە كەلدى.

سۇللا چاۋاكلارنى توختىتىپ، بوغۇق ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدى:

— قېنى سپارتاك، ئۇلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى سەن، ئۆلگەنلەرنىڭ بىرىنىڭ قالقان ـ خەنجىرىنى قولۇڭغا ئال، تىرىك قالغان تۆت كىشىگە قارشى ئۆزۈڭ يالغۇز جەڭ قىلىپ، كۈچۈڭنى بىر كۆرسەتمەمسەن!

سۇللانىڭ بۇ تەكلىپى كىشىلەرنىڭ ماختاش ـ ئالقىشلىرىغا ئېرىشتى، بىچارە سپارتاك بېشىغا بىرى كالتەك بىلەن قاتتىق ئۇرغاندەك ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قېتىپلا قالدى. سپارتاكنىڭ ۋەھىمىلىك روھىي ھالىتىنى كۆرگەن ئارتوربكىس پەس ئاۋاز بىلەن ئۇنى ئۆزىنى بېسىۋېلىشقا ئۇندىدى. سپارتاك ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى، ئاندىن سۇللاغا تىكىلگىنىچە قىمىر قىلماستىن قاراپ قالدى. ئاخىر ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا تىرىشىپ، سۇللاغا:

— ...ئۇلۇغ... سائادەتلىك سۇللا... مەن سىزنىڭ دىققىتـ ئېتىبارىڭىزنى شۇنىڭغا قارىتىشىنى توغرا تاپمەنكى، مەن ئەمدى گلادىئاتور ئەمەسمەن. مەن ئەركىنلىككە چىققان گلادىئاتور، مەن ھۆر ئادەممەن، مەن پەقەت

گلادىئاتورلىرىڭىزغا مۇئەللىملىك قىلىش ۋەزىپىسىنىلا ئۆتەيمەن، — دېدى.

— بۇ سۆزلەرنى سەن ئېيتىۋاتامسەن؟ بۇ سۆزلەر باتۇر سپارتاكنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتامدۇ؟ سېنىڭ گلادىئاتورلارغا خاس پەسكەش تەبىئىتىڭ ئۆزگەرمەپتىغۇ؟!... سېنى ئېلىشىشقا چۇشۇرمىگىنىمنى كۆرۈپ تۇر، مەن غالىب گېركۇلىسقا قەسەم قىلىمەنكى، سەن چوقۇم ئېلىشىشقا چۇشىسەن، — سۇللا ئۇستەلگە مۇشتلاپ تۇرۇپ، بۇيرۇق ئاھانى بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — سېنى هاياتقا ئىگە قىلغان كىم؟ ئەركىنلىك بەرگەن كىم؟ ئاڭلىدىڭمۇ، توخۇ يۇرەك ياۋايى!.... سۇللا ئەمەسمۇ؟... سۇللا سېنى ئېلىشىشقا چۇشۇشكە بۇيرۇيدۇ... سەن چوقۇم ئېلىشىشقا چۇشۇشۇڭ كېرەك!... بارلىق ئولومپۇس ئىلاهلىرى هەققىدە قەسەم قىلىمەنكى... سەن چوقۇم ئېلىشىشقا چۇشىسەن!

سپارتاك داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى غەزەپ ـ نەپرەت ئوتلىرى يۇزىدە ئەكس ئېتىپ، يۇزىنىڭ گۆشلىرى تارتىشىپ كەتتى. بىردەمنىڭ ئارىلىقىدا ئۇنىڭ كاللىسىدىن ئۆلگەن بىرىنىڭ شەمشىرىنى ئېلىپ، يولۋاستەك ئېتىلىپ بېرىپ سۇللانى پارە ـ پارە قىلىۋېتەيمىكىن، دېگەن خىيال نەچچە قېتىم كەچتى. لېكىن هەر قېتىم قانداقتۇر بىر مۆجىزە بەلەن ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. سۇللانىڭ ۋارقىراپ ئېيتقات هەر

قىسما ھاقارەت سۆزلىرى سپارتاكنىڭ غەزىپىنى قوزغىغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ پۈتۈن ئىرادىسىنى ئىشقا سېلىپ، سۇللانى قىيما-چىيما قىلىۋېتىش ئارزۇسىنى تەستە باستى.

ئاخىردا سپارتاك ئۆزۈن داۋاملاشقان چىدىغۇسىز روھىي ئازابىنىڭ دەردىدىن ھالسىزلاندى، ھەتتا ھېچنېمىنى سەزمەس ھالغا چۈشۈپ قالغىلى تاس قالدى، بىردەم ناله قىلدى، ئارقىدىن پەس ئاۋاز بىلەن يىرتقۇچ كەبى ھۆركىرىدى. ئۇ نېمە قىلۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمەستىن، بىر دانە قالقان بىلەن بىر شەمشەرنى ئالدى-دە، غەزەپتىن تىترىگەن ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

— بولىدۇ، مەن ئېلىشىشقا چۈشەي، سۇللا، لېكىن مەن ھەممە ئىلاھلارنىڭ نامى بىلەن قەسەم ئىچىمەنكى، بەختكە قارشى ئارتوريكىسنى يارىلاندۇرۇپ قويىدىغان بولسام...

شۇ چاغدا بىر ئايالنىڭ تۇيۇقسىز كىشىنىڭ قۇلىقىنى يارغۇدەك دەھشەتلىك ئاۋازى سپارتاكنىڭ قەھرىلىك سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، ھەممە ئادەمنىڭ دىققىتى شۇ ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە يۆتكەلدى. زالنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدە سۇللا بىلەن بىرمۇنچە مېھمانلار ئارقىسىنى قىلىپ ئولتۇرغان ئارقا تامدا بىر ئىشىك بولۇپ، يېشىل پەردە تارتىلغانىدى. تاماقخانىدىن باشقا بىرقانچە ئۆيگە كىرىدىغان ئىشىكلەرگىمۇ مۇشۇنداق پەردە تار-

تىقلىق ئىدى. دەل شۇ پەيتتە مۇشۇ ئىشىكتە يۇزلىرى ئاقىرىپ كەتكەن ۋالېرىيە خۇددى ھەيكەلدەك مىدىرلىماستىن قاراپ تۇراتتى. شىركەيپ بولۇشقان كىشىلەر ئىمكانقەدەر چاندۇرماسلىققا تىرىشقان ھالدا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، بۇ ھۆرمەتلىك سۇللا خانىمغا ئۇن-تىنسىز ھۆرمەت بىلدۇردى.

سۇللا ئەۋەتكەن قۇللار سپارتاكنى چاقىرغىلى بارغاندا، ئۇ ۋالېرىيەنىڭ ھۇجرىسىدا ئىدى. بۇنداق بىمەزگىل چاقىرىلىشىدىن سپارتاك ھەيران بولدى ۋە ۋەھىمە ئىچىدە قالدى، ۋالېرىيەمۇ قاتتىق ۋەھىمە يەپ، سپارتاكنى ناھايىتى زور بىر خېيىمخەتەر كۈتۈۋاتسا كېرەك دېگەن ئويغا كەلدى. شۇڭا، سپارتاكنىڭ ئىشقىدا كۆيۈپ تۇرغان ۋالېرىيە ئەدەپ ساقلاشنىمۇ، ئېھتىيات ۋە ئەندىشىلەرنىمۇ بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، دېدەكلىرىگە ئاپ-ئاق كاناپ چاپىنىنى يېپىندۇرۇشنى بۇيرۇدى - دە، ياتقىدىن ئۇدۇللا زىياپەت بولۇۋاتقان بۇ تاماقخانىغا كەلگەنىدى. ئۇ سۇللانىڭ سپارتاكنى ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان دوستى ئارتورىكىس بىلەن جەڭ قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتقانلىقىنى ۋە سپارتاكنىڭ يېقىن دوستى ئارتورىكىس بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن ئەسەبىيلەرچە تەييارلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈش، شۇنداقلا سپارتاكنىڭ ھاياجانغا تولغان سۆزلىرىنى ۋە سۇللانىڭ تەھدىت بىلەن ئېيتقان قەھرىلىك سۆزلىرىنى ئاڭلاش بىلەنلا، ۋالېرىيە بۇ ئىشقا

دەرھال ئۆزۈم ئارىلاشمىسام، سپارتاك سۆزسىز ھالاك بولىدۇ، دېگەن چۈشەنچىگە كەلگەنىدى.

— ھەممىڭلارغا سالام، — دېدى ۋالېرىيە بىر مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ شۇ بىر مىنۇتتا چوڭ زالنى تېزلا كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى ۋە ئۆزىنى خاتىرجەم تۇتۇشقا تىرىشتى، — يېڭىلمەس سۈللانى پەرۋەردىگار ئامان قىلسۇن.

شۇ ئەسنادا ئۇ سپارتاك بىلەن مەنىلىك قىلىپ كۆز ئۇچراشتۇرۇۋالدى. مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە ۋالېرىيەنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى سپارتاكقا بىر مۆجىزە بولۇپ تۇيۇلدى. بۇ چاغدا، ھەممەيلەن ھەيران بولۇشقىنىچە سۈللا خانىمغا كۆز تىكىشتى. سۈللا ۋالېرىيەنىڭ مۇشۇنداق چاغدا كەلگەنلىكىگە تولىمۇ ئەجەبلەندى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆزلىرى مەستلىكتىن غۇۋالاشقان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز خانىمغا نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭىز دەپ سوريىماقچى بولغاندەك نەزەر بىلەن كۆزىنى تىككەنىدى.

— سۈللا، سىز مېنى كۆپ قېتىم زىيانپەتكە تەكلىپ قىلغان ئىدىڭىز، بۈگۈن ئاخشام جايىمدا ئۇخلىيالماي، زالدا بولۇۋاتقان ۋاراڭ ـ چۇرۇڭنى ئاڭلاپ قالدىم ـ دە، بۇ يەرگە كېلىپ كۆپچىلىك بىلەن بىرەر رومكا شاراب ئىچىپ، ئاندىن سىزنى سالامەتلىكىڭىز ئۈچۈن ھۈجرىڭىزغا قايتۇرۇپ كېتەي دەپ ئويلىغانىدىم،

لېكىن بۇ يەرگە كېلىپ قارىسام... ئاھ... ھەممىلا يەر قىپقىزىل قانلار، ئۆلۈكلەر بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ. ... بۇ زادى نېمە گەپ؟ — دېدى سۇللانىڭ خانىمى غەزەپى قاينىاپ، — ئېلىشىش مەيدانى ۋە يۇمىلاق تىياتىر مەيدانلىرىدا سىلەر ئۇچۇن قۇربان بولغان سان ـ ساناقسىز ئادەملەر سىلەرگە ئازلىق قىلدىمۇ؟ سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان بۇنداق ھۇزۇر ـ ھالاۋىتىڭلار ئۇچۇن ئاللىقاچان مەنئى قىلىنغان ياۋايى ئۆرپ ـ ئادەتلەرنى تىرىلدۇرمەكچىمۇ؟ سىلەر بۇ زىياپەتتە گلادىئاتورلارنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى ناله ـ پەريادلىرىدىن ھۇزۇرلانىڭلار، سىلەر شارابنى ھەددىدىن زىيادە كۆپ ئىچىپ ۋاپاسىلەر.

ۋالېرىيەنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغان ھەممە كىشى بېشىنى تۆۋەن سېلىپ شۇك بولۇشۇپ كېتىشتى. سۇللا نېمىدۇر بىرنېمىلەرنى دەپ غۇدۇرىدىيۇ، كېيىن ئۆز ئەيىبلىگۈچىسىنىڭ بوينىغا قويغان ئەيىبىنى تەن ئالغان كىشىدەك جىم بولۇپ قالدى. پەقەت گلادىئاتورلار، بولۇپمۇ سپارتاك بىلەن ئارتورىكس مۇھەببەت ۋە مىننەتدارلىق بىلەن ۋالېرىيەگە قاراپ تۇرۇشاتتى.

— خوش، قېنى سىلەر، ماۋۇ جەسەتلەرنى دەرھال ئاچىقىپ دەپنە قىلىڭلار، پولنى يۇيۇپ تازىلاڭلار، ئېلىشىشنى توختىتىڭلار... ياتاقلا قايتىپ ئۇخلىسىڭىز بولىمامدۇ؟ — دېدى ۋالېرىيە سۇللانىڭ مۇرىلىرىدىن

سىلكىنىشلىگىنىچە يالۋۇرۇش ئاھانى بىلەن.

سۇللا بۇ چاغدا غەرق مەست بولۇپ كەتكەنىدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كاللىسى قاپاق ئىدى، ئۇ غەزەپلىنىپ ۋا-لېرىيەنى سىلكىشلىدى ـ دە:

— سەن...، — دېدى مەستخۇش ھالدا، — سەن ھەممىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتتىڭ... تاماقخانىدا... مېنى... كۆڭۈل ئېچىشتىن مەھرۇم قىلدىڭ... ئاسمان ئىلاھى يۈپىتېرنىڭ نامىدىن قەسەم قىلىمەنكى، بۇ قىلمىشىڭغا ھەرگىز تاقەت قىلىپ تۇرغىلى بولمايدۇ... سەن قەستەن... مېنىڭ نام ـ ئابرۇيىمنى كەمسىتىپ يەرگە ئۇرۇۋاتىسەن. قۇدرىتى ئۇلۇغ تەڭرىم ئۆزى گۇ-ۋاھ... مەن رىمنىڭ، پۈتۈن دۇنيانىڭ ھۆكۈمرانىمەن... شۇڭا، ھېچكىمنىڭ مېنىڭ ئۈستۈمدىن بۇيرۇق چۈشۈ-رۈشىگە يول قويمايمەن... ھەرگىز يول قويمايمەن.

سۇللانىڭ ئەينەكتەك پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرى چەكچەيگەنىدى، بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئۆز گېپىنى ئوڭشاپ قىلىشقا، مەستلىكتىن يوقاتقان ئەقلىنى يىغىۋېلىشقا تىرىشىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، لېكىن بېشى بار-غانسېرى ئېغىرلىشىپ مەيدىسىگە سانجىلاپ قالدى.

— مېتروبوس! — دېدى سۇللا تىلغا ئالغۇسىز سەت گەپلەر بىلەن ۋالېرىيەگە تىل ـ ھاقارەت ياغدۇرۇپ، — سەن قەيەردە؟ تېز كېلىپ ماڭا ياردەم بەرسەڭچۇ... مې-نىڭ مۇنۇ بۇزۇق خوتۇننى قوغلاپ چىقارغۇم كېلىۋا-

تىدۇ... ئۇنى كۆزۈمدىن يوقات... ئۇ قورسىقىدىكى ھا-
رامدىن بولغان بالىسى بىلەن بىللە كۆزۈمدىن يىتە-
سۇن... ئۇ بالىنى مېنىڭ پۇشتۇم دەپ ئېتىراپ قىلـ
مايمەن.

قاپقارا كۆزلىرىدىن نەپرەت ئۇچقۇنلىرى چاقنىغان ۋالىبىيەنىڭ چىرايى قورقۇنچلۇق تۇس ئالدى. ئۇ كەـ-
سىتىش نەزىرى بىلەن سۇللاغا قارىغىنىچە:

— ئاغزىڭنى يۇم، سەن شۇ تاپتا ئىپلاس گۆركار-
غىلا ئوخشاپ قاپسەن! — دەپ ۋارقىرىدى.

ياۋايىلىق بىلەن تولغان زىيادەت مانا شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى، مېھمانلار ۋە گلادىئاتورلار سۇللانىڭ داچـ-
سىدىن جىممىدە ئايرىلىشتى. غەرق مەست بولۇپ كەتـ-
كەن بۇ ھۆكۈمران ئاغزىدىن تىل ـ قارغىشلار ياغدۇر-
غىنىچە ياتاق ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

سۇللا ئەتىسى چۈشتە ئورنىدىن تۇردى. شۇ كۈنـ-
لەردە ئۇ تېرە كېسەللىكى بىلەن قاتتىق ئازاب چېكـ-
ۋاتاتتى. ئۇ ئۇستىگە كەڭ چاپىننى يېپىنغىنىچە مۇنچىغا كىردى. پار مۇنچىسىنىڭ تاملىرى مەرمەردىن قوپۇرۇلغانىدى، مۇنچا ئىشىكىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە مەر-
مەردىن ياسالغان يېرىم چەمبەر شەكىلدە ئويۇقچە بار بولۇپ، ئۇدۇلىدا ئىسسىق سۇ توشقۇزۇلغان كۆلچەك بار ئىدى. ئۇ ئىسسىق سۇ كۆلچىكىگە چۈشتى ۋە ئۇنىڭدىن ئىنتايىن راھەت ھېس قىلدى. ئۇنىڭ ئۆزىنى بۇنچە را-

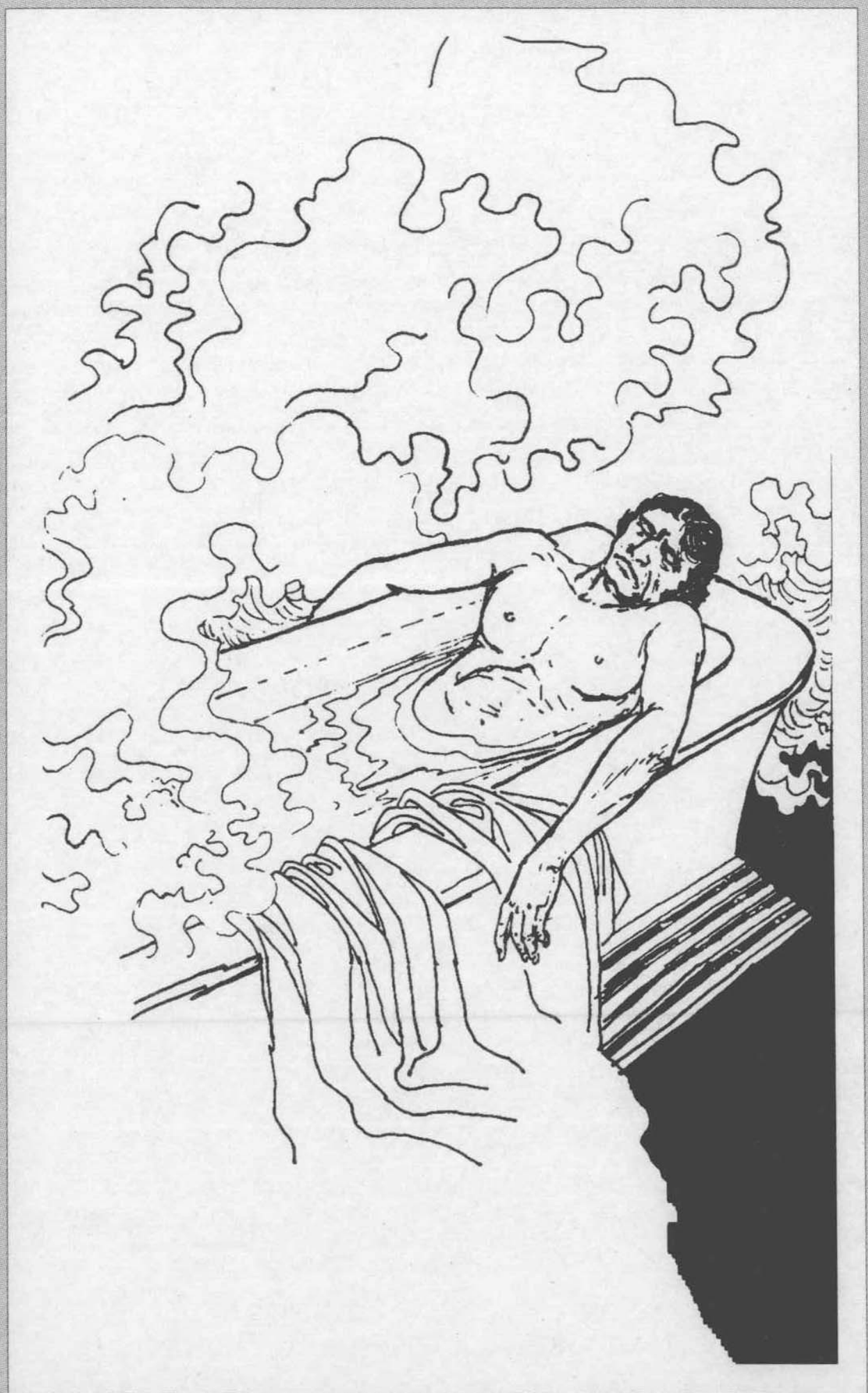
ھەت ھېس قىلىشىدىن قارىغاندا، ئىسسىق سۇ ئاغرىقنى يېنىكلەتكەن بولسا كېرەك. بۇ چاغدا ئۇ ئۆز پەرمانىغا بويۇنتاۋلىق قىلغان رىم شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارى گرانىينى ئېسىگە ئالدى ـ دە، ئۇنى ئالدىغا چاقىرتىپ كىرىپ تاناۋنى تارتتى ۋە قۇللىرىغا ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار، دەپ ۋارقىرىدى.

سۇللانىڭ بەدىنىنى ئۇۋۇلاۋاتقان بىرنەچچە قۇل سۇللانىڭ تەلۋىلەرچە تىللاپ ـ ھاقارەتلىشى ۋە ۋارقىراپ ـ جارقىراشلىرى بىلەن گرانىيغا تۇشمۇتۇشتىن تاشلىنىپ، ئۇنى يەرگە يېقىتتى ـ دە، مىدىر ـ سىدىر قىلغىلى قويمىدى، بىر قۇل ئۇنىڭ كېكىردىكىنى بوغدى، تىزى بىلەن مەيدىسىنى تىزلىدى، شۇنداق قىلىپ، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بۇ شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارىنى سۇللانىڭ كۆز ئالدىدا جېنىدىن جۇدا قىلدى.

سۇللا بولسا قان ھىدىدىن كۆڭۈللىرى يايراپ كەتكەن يىرتقۇچ ھايۋاندەك، بۇ زوراۋانلىقتىن ئاجايىپ ھۇزۇر ھېس قىلدى ۋە ئاغزىدىن بۇزۇلدىتىپ كۆپۈك چىقىرىپ، ھاياجانلانغان ھالدا بار ئاۋازى بىلەن:

— ھە، ھە... ئاشۇنداق، قاتتىقراق، سېلىڭلار، بوغۇڭلار، — دەپ ۋارقىراپ تۇردى.

ئەمما بۇ چاغدا سۇللا بولالماي كۆلچەككە يىقىلدى. قۇللار شۇ ھامان يېتىپ كېلىپ، كۆلچەككە چۈشۈپ

ئەتراپىنى قورشىدى ـ دە، سۇللانى كۆلچەكتىن تارتىپ، مۇرىسىنى كۆلچەكنىڭ قىرغىقىغا يۆلەپ قويدى. بىراق بۇ مۇستەبىتنىڭ چىرايى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرى يۇمۇلۇپ، بىر ـ بىرىگە مەھكەم كىرىشىپ كەتكەن چىشلىرى كاـ سىلداشقا باشلىدى، جىمى ئەزايى لاغىلداپ تىترەيتتى. تۇيۇقسىز مۇسكۇللىرى تارتىشىپ، بەدىنى جالاقلاپ كەتتى، ئارقىدىن قاتتىق يۆتەل تۇتتى ـ دە، بىر ئاز ۋاـ قىتتىن كېيىن ئاغزىدىن قىپقىزىل قان ئېتىلىپ چىقتى، ئۇنىڭدىن كېيىن زەئىپ بىر ئىڭراش بىلەن كۆزىنى ئاچالماي جان ئۇزدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ياۋۇز ئادەم ئاتمىش يېشىدا ئۆز ھاياتىنى ئەنە شۇنداق ئاياغـ لاشتۇردى. ئۇنىڭ يۈكسەك ئەقىل ـ پاراسىتى بىلەن روھىي كۈچ ـ قۇدرىتى، شەپقەتسىزلىكى بىلەن شەھۋاـ نىي نەپسىگە سەرپ قىلىنىپ تۈگىگەنىدى. ئۇ بۇيۇك سەركەردە دەپ داڭق چىقارغان بولسىمۇ، ئەمما تارىختا ئەڭ يامان ئادەم دېگەن خاتىرىسى قالدى. سۇللا ئۆلدى، ئۇ كىشى ئېرىشەلەيدىغانلىكى ھەرقانداق شان ـ شۆھرەت، مال ـ دۇنيادىن، ھەشەمەتلىك، كەيپ ـ ساپالىق تۇرمۇشـ تىمۇ بولۇشچە بەھرىمەن بولغانىدى. كىشى ئارزۇ ـ ئارمان قىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىگە قانائەتلـ نەرلىك دەرىجىدە ئېرىشكەنىدى.

سۇللانىڭ ئۆلۈم خەۋىرى پۈتۈن ئىتالىيىگە چاقماق تېزلىكىدە تارقالدى. رىمدىكى جىمى ئاقسۆڭەكلەر ۋە

زەردارلار سۇللانىڭ ئۆلۈمى پۈتكۈل مىللەتنىڭ بېشىغا كەلگەن چوڭ مۇسىبەت، پۈتكۈل ئىتالىيە ئۈچۈن ئېيتقاندا تولدۇرغۇسىز يوقىتىش دەپ هازا تۇتۇشتى. سۇللا هۆرلۈك بەرگەن ئون مىڭدىن كۆپرەك قۇل پۈتكۈل كورنىلئوس مىللىتىنىڭ قەتئىي قوللىغۇچىلىرى بولۇپ، سۇللا ئۇلارغا نۇرغۇن مال ـ مۈلۈك ئۇلەشتۇرۇپ بەرگەندى. سۇللانىڭ مېهىر ـ شەپقىتىگە نائىل بولغان بۇ ئون مىڭ ئادەم بىلەن سۇللاغا داهىيمىز ۋە شەپقەتـ چىمىز دەپ چوقۇنىدىغان يۈز مىڭدىن ئوشۇق ئەسكەر سۇللا ۋە ئۇنىڭ پارتىيىسىدىكىلەرنىڭ تەشەببۇسىنى قوللايتتى ۋە سۇللاغا ئىنئام قىلغان بارلىق نەرسىنى قوغداشقا هەر ۋاقىت تەييار ئىدى.

شۇنداق قىلىپ، سۇللاغا سادىق بولغان كىشىلەردىن تەركىب تاپقان بۇ كۈچلۈك قوشۇن سۇللانىڭ ئۆلۈمىگە قايغۇلۇق هازا تۇتتى. ئەمما سۇللا تەرىپىدىن سۈرگۈن قىلىنغان، سۇللانىڭ قەهر ـ غەزىپىنىڭ قۇربانى بولغان نەچچە مىڭ ئادەم، شۇنىڭدەك مارىيىنىڭ سان ـ ساناقسىز هىمايىچىلىرى شاد ـ خۇراملىققا چۆمدى، ئۆزلىرىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلىرىنى ئۆلتۈرگەن بۇ قا ـ تىلغا، ئۇلارنى مال ـ مۈلۈك ۋە هاياتىدىن مەهرۇم قىلـ غان بۇ جاللاتقا ئوچۇق ـ ئاشكارا لەنەت ئوقۇشتى. قىسـ قىسى، سۇللانىڭ ئۆلۈمى رىمنى پاتىپاراقچىلىققا سېـ لىۋەتتى. كىمگەش مەيدانى، سودا ـ سېتىق مەيدانلىرىدا،

ئىبادەتخانىلاردا، رەستە ـ بازارلاردا، ئىشقىلىپ ھەممىلا يەردە كىشىلەر توپلىشىۋالغانىدى، كوچا ـ رەستىلەردە كىلەر ئۆزئارا تالاش ـ تارتىش قىلىشاتتى، ئۆزئارا بىر ـ بىرىگە تەھدىت سېلىشاتتى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۈرلۈك زىددىيەت ـ ئىختىلاپلار يۈز بەردى.

بۇ زىددىيەت ـ ئىختىلاپلار بارغانسېرى كۈچەيىشكە باشلىدى، بولۇپمۇ بىر ـ بىرىگە دۈشمەن بولغان ئىككى تەرەپ شۇ كەمگىچە ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن پۈت تېپىشىپ كېلىۋاتاتتى، ئىككىلا تەرەپ مەرتىۋە ۋە ئابرۇي جەھەتتىن ئوخشاش بولغان داھىيلىرىغا ئىگە ئىدى. سېناتورلار بىلەن بۇرۇن ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشكە قاتناشقان ئاقسۆڭەكلەر بۇ مالىمانچىلىقنى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن، تۈرلۈك ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ بېرىشقا رۇخسەت قىلىش، يېڭى قانۇنلارنى جاكارلاش، ئاۋام خەلقنىڭ ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزى ئاقماي، ئاممىنىڭ غەزەپ ئوتى تېخىمۇ كۈچەيىشكە باشلىدى.

6. مەخپىي تەييارلىق

مۇستەبىت سۇللا تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنكى بىرنەچچە سائەتتە ئۇنىڭ داچىسىدىكىلەر پاتىپا-

راق بولۇشۇپ كەتتى، دەل شۇ ئەسنادا سۇللانىڭ داچىسى بىلەن گلادىئاتورلار مەكتىپىنىڭ ئارىلىقىدىكى دەرەخلەر سايە تاشلاپ تۇرغان يولدا بىر ئاتلىق گلادىئاتور كاپۇيە تەرەپتىن مەكتەپ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ كىشى گلادىئاتورلار مەكتىپىگە كېلىشى بىلەنلا، سپارتاك بىلەن كۆرۈشۇشكە بولارمىكىن، دەپ سورىدى.

بۇ كەلگەن كىشى ئىنتايىن قەددى ـ قامەتلىك، قارىداپ كەتكەن چىرايى چوقۇر، يۈزلىرىنى ساقال ـ بۇرۇت بېسىپ كەتكەن، كۆزلىرىدىن قانداقتۇر رەھىمسىزلىك ۋە مەردانىلىك ئۇچقۇنلىرى ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان، بىر قاراشتا كىشىلەرگە قوپال ۋە قورقماس ئىكەن دېگەن تەسىرات بېرىدىغان ئادەم ئىدى.

سپارتاك ئالدىراپ يېتىپ كەلدى. ئىككى گلادىئاتور مەھكەم قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئالدى بىلەن سپارتاك:

— خوش، نېمە يېڭىلىق بار، ئېنومايي؟ — دەپ سورىدى.

— ھەممىسى كونا خەۋەرلەر، — دېدى ھېلىقى گلادىئاتور خۇشال ھالدا، — مېنىڭچە، قەدىرلىكىم سپارتاك، قولغا قىلىچ ئېلىپ، قوزغىلاڭ تۇغىنى كۆتۇرىدىغان پەيت يېتىپ كەلدىمىكىن دەيمەن.

— ئاغزىڭنى جىم تۇت، ئېنومايي! گېرمانلارنىڭ ھىمايەتكار ئىلاھى ساقلىسۇن، بىزنىڭ ئىشىمىزنى بەربات قىلىشنى خالامسەن!

— ئۇنداق ئەمەس، مەن بۇ ئىشىمىزنى پارلاق غەلىبىگە ئېرىشتۇرۇشنى خالايمەن...

— بىز مەخپىي پىلانىمىز پىشىپ يېتىلگەندە ئاندىن قوزغىلىمىز.

— ئۇنداق بولسا، پىلانىمىز قاچان پىشىپ يېتىلىدۇ؟ بىز قوزغالساقلا، كۆرىسەن، ئىش ئۆز-ئۆزىدىن يۈرۈشۈپ كېتىدۇ.

— كېپىمگە قۇلاق سال... ئالدىراقسانلىق قىلما، سەۋر قىل. بىزنىڭ ئىتتىپاقىمىزغا ئۇچ ئاي ئىچىدە لېنىنۇل باتىئات مەكتىپىدىن قانچە ئادەم كىردى؟

— بىر يۈز ئوتتۇز.

— ئون مىڭ گىلادىئاتوردىن بىر يۈز ئوتتۇز ئادەم!... سېنىڭچە، بىزنىڭ نەچچە يىللىق ئەمگىكىمىزنىڭ مېۋىسى پىشىپ يېتىلىپتۇ — دە!

— قوزغىلاڭ باشلىغاندا هەممە گىلادىئاتور بىز بىلەن بىرلىشىدۇ. ئۆرۈك-ئۆرۈكنى كۆرسە ئالا بولغاندەك، ئۇلارنىڭ بىرى يەنە بىرىنى تارتىۋېرىدۇ.

— ئۇلار بىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىمىزنى، قانداق مەقسەتنى كۆزلەيدىغانلىقىمىزنى، پىلانىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قانداق ۋاستىلەرنى قوللىنىدىغانلىقىمىزنى بىلمىسە، بىزگە قانداق قوشۇلىدۇ؟... تەييارلىقىمىز قانچە تولۇق، پۇختا بولسا، غەلىبە ئىشەنچىمىزمۇ شۇنچە زور بولىدۇ.

ھەر ئىككىيلەن جىم بولۇپ قالدى. ئېنوماي سپارتاكقا دىققەت بىلەن قاراپ تۇردى ۋە توساتتىن:

— بىلەمسەن سپارتاك، — دېدى ئۇ، — سەن بىرئاز قىز بالا مىجەز بولۇپ قالدىڭمۇ ـ نېمە؟ بۇ گەپ ساڭا ماس كەلمەيدۇ... بىراق... ـ ئېنوماي شۇئانلا جىم بولۇپ قالدى، چۈنكى، سپارتاكنىڭ چىرايى ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

ھۆرلۈككە ئېرىشكەن بۇ بەختسىز گلادىئاتور تېخى ھېلىلا ئۆزلىرىنىڭ ئەركىنلىك، ئازادلىقتىن ئىبارەت مۇقەددەس ئىشى ئۈچۈن ئىنتايىن ھاياجانلانغانىدى، ئەمما شۇ تاپتا توساتتىن بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە ئۈندىمەستىن جىممىدە تۇراتتى. توساتتىن ۋالېرىيە خىيالىغا كېلىپ قالغان سپارتاكنىڭ ۋۇجۇدى گويا توك سوقۇۋەتكەندەك جىغىلداپ كەتتى، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۇ ۋالېرىيەدىن باشقا ھەممىنى ئۇنتۇدى. قوزغىلاڭ پارتلىسىلا ئۇ ۋالېرىيە بىلەن مەڭگۈگە ئادا ـ جۇدا بولۇپ كېتەتتى. سپارتاك چوڭقۇر ئوي ـ خىيال، شېرىن ئەسلىمە ۋە غەم ـ ئەندىشىگە غەرق بولدى، ئۇ بۇنى ۋالېرىيەگە قانداق ئۇقتۇرۇشنى بىلمەيتتى. ئېنوماي ھەم ئەنسىرىگەن، ھەم ھېسداشلىق قىلغان ھالدا سەپدىشىغا قارىدى ـ دە، بىر ھازا دېلىمغۇل بولغاندىن كېيىن سپارتاكتىن:

— سېنىڭ زادى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش نىيىتىڭ

بارمۇ ـ يوق، سپارتاك؟ ـــ دەپ سورىدى. سپارتاك ئۇ-نىڭغا ئۆز ئېتىقادىم ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ، دەپ كەسكىن جاۋاب بەردى.

ئەتىسى پۈتكۈل رىم شەھىرى بويىچە سۈللالغا داغ-دۇغلىق ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ دەپنە مۇرا-سىمىغا سپارتاكنىڭ گلادىئاتورلار مەكتىپىدىكى گلاد-ىئاتورلارنىڭ (ئارتوركىستىن باشقا) ھەممىسى ماھارەت كۆرسىتىشكە قاتناشتۇرۇلدى. ئەملىيەتتە، بۇ بىر مەي-دان قىرغىنچىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. نەتە-جىدە، مەيدانغا چۈشكەن ھەممە گلادىئاتورلار قىرىلىپ تۈگىدى. بۇ بىھۇدە قىرغىنچىلىق سپارتاكنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىدى ـ دە، ئۇنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش ئىرادىسى تېخىمۇ چىڭىدى.

سۈللانىڭ دەپنە مۇراسىمى تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈلگەن بايرامدەك ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە ناھايىتى دەبدەبىلىك ئۆتكۈزۈلدى، رىملىقلارنىڭ ھەممىسى بۇ مۇراسىمغا قاتناشتى. سپارتاك كەچتە رىم شەھىرىگە كىردى، شە-ھەر گۈرىستان جىمجىتلىقىغا چۆككەندى، كوچىلاردا ئادەمزات كۆرۈنمەيتتى. شۇڭا ئۇ يۇلىي رابىتسىينىڭ گلادىئاتورلار مەكتىپىگە ناھايىتى تېز يېتىپ كېلىپ، كرىكىس بىلەن كۆرۈشتى. ئىككى سابىق گلادىئاتور ئۇزاق پاراڭلاشتى. سۈللانىڭ جەسىتى كۆيدۈرۈلگەن يەردە گلادىئاتورلارنىڭ قىرغىن قىلىنغانلىقى ئىككىسىنىڭ

قاتتىق غەزىپىنى قوزغىغاندى. تاغدەك ئېگىز ئوتۇن دۆۋىسىنىڭ يېنىدا گلادىئاتورلارنىڭ بىر-بىرىنى قىرغىن قىلىشقانلىقىدەك مەنزىرە ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىن پەقەت نېرى كەتمەيتتى.

كرىكىس سپارتاكقا، سەن لېنتۇل باتىئاتنىڭ تەكلىپىنى دەرھال قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ گلادىئاتورلار مەكتىپىگە بار ۋە ئۇ يەردە ئىمكانقەدەر قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۆزۈڭگە سادىق كىشىلەرنى كۆپرەك توپلا، دەپ ئالاھىدە تاپىلىدى.

— ئىشىمىزنىڭ ئۇتۇق قازىنىش-قازىنالماسلىقى، — دېدى كرىكىس ئاخىردا ئۇمىدكە تولغان ھالدا ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن، — سائا باغلىق، ھەممە ئىش سېنىڭ قولۇڭدا. ئەگەر سەندە قۇللارنى ئازاد قىلىشتەك ئالىيجانابلىقنى كۆرە باشقا بىر ھېس-تۇيغۇ ئۇستۇن ئورۇندا تۇرىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئۇلۇغ ۋاقىتلىرىمىزنىڭ غەلىبىسىگە بولغان ئۇمىدىمىز مەڭگۈ يوققا چىقىدۇ.

— قۇلاق سال، كرىكىس، — دېدى كرىكىسنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ چىرايى تاتىرىپ كەتكەن سپارتاك چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتىپ، — مېنىڭ قەلبىمنى قانداق تۇيغۇ قاپلىغان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، دۇنيادا ھېچقانداق نەرسە مېنى بىزنىڭ مۇقەددەس ئىشىمىزغا خىزمەت قىلىشتىن باش تارتقۇزالمايدۇ. ھېچقانداق نەرسە

مېنى ئۆزۈم تاللىۋالغان يولدىن چىقىرالمايدۇ، ھېچكىم مېنى نىيىتىمدىن تاندۇرالمايدۇ.

ئىككىيلەن ھەممە ئىشلار توغرۇلۇق كېلىشىۋالغاندىن كېيىن، سپارتاك كىرىكىس بىلەن خوشلىشىپ يۇلىي رابېتسىينىڭ مەكتىپىدىن چىقتى – دە، مەرھۇم سۇللانىڭ ئۆيىگە قاراپ تېز يۈرۈپ كەتتى. سۇللانى دەپنە قىلىشقا كەتكەنلەرنىڭ ھەممىسى قايتىپ كەلگەنىدى. بۇ چاغدا سۇللانىڭ تۇل قالغان خانىمى ئۆز خانىسىدا تەنھا ئولتۇراتتى. ئۇ بۇ يەردە كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن ۋە يىرگىنىچلىك نەسىھەت – تەسەللىلىرىدىن خالىي بولالايتتى.

سپارتاكنىڭ يۈرىكى تىترەپ، قانداقتۇر بىر بەختسىزلىكنى ئالدىن سەزگەندەك ئالدىراش ۋالېرىيەنىڭ قوبۇلخانىسىغا چاپتى. ئۇ يەردە ئۇ سىڭلىسى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. مېرىتسا ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا ۋار-قىرىۋەتتى، چۈنكى، ۋالېرىيە ئۇنى ساقلاۋاتقىلى خېلى ئۇزۇن بولغانىدى. سىڭلىسى ئۇنى دەرھال ۋالېرىيەنىڭ قوبۇلخانىسىغا باشلاپ كىردى.

ۋالېرىيەنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇستىگە قارا نىمچە كىيىۋالغانىدى. ئۇ سپارتاكنى كۆرۈش بىلەنلا ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ سورىدى:

— سپارتاك، سىز مېنى ئالەمدىكى ھەممە نەرسىدىنمۇ ئارتۇقراق ياخشى كۆرەمسىز؟

سپارتاك مۇشۇ بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئازابلىق زىددىيەتلەرگە چىرمىلىپ قالغانىدى. ئۇ بۇ كۈتمىگەن سوئالغا دەرھال جاۋاب بېرەلمىدى. نەچچە كۈندىن بېرى ئۇ قاتتىق ۋەھىمە ئىچىدە قالغان، كاللىسى كەسكىن كۈرەش بىلەن تولغانىدى. ئۇ بۇلارنى ۋالېرىيەگە قانداق چۈشەندۈرۈشنى بىلەلمەي قالدى. ئۇنىڭ ۋالېرىيەگە بولغان مۇھەببىتى مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدۇ.

— سىز ئەجەب بۇنى سوراپ قالدىڭىزغۇ؟ سىزنى رەنجىتىپ قويغان يېرىم بارمۇ ـ يە؟ سىزنى گۇمانلاندۇرغۇدەك بىرەر يېرىم بولسا ئېيتسىڭىزچۇ؟ سىز مەن ئۈچۈن ئالەمدىكى ھەممە نەرسىدىنمۇ قىممەتلىك، سىز مەن پۈتۈن سۆيگۈ ـ مۇھەببىتىمنى بېغىشلىغان بىردىنبىر سۆيگىنىم.

ھاياجاندىن ئاۋازى تىترەپ كەتكەن سپارتاك ۋالېرىيەنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپ، ئۇنىڭ قوللىرىنى مەھكەم سىقتى.

— مەن سىزگە مەڭگۈ ئېتىقاد قىلىمەن، مەن سىزنى سۆيىمەن، مەڭگۈ سۆيىمەن! — دېدى سپارتاك ھاياجاندىن كۆز ياشلىرىنى ئاققۇزغىنىچە.

— نېمە بولدىڭىز؟ نېمىشقا يىغلايسىز؟ زادى نېمە ئىش بولدى؟ تېز ئېيتىڭا سپارتاك، سىزگە نېمە بولدى؟ — دەپ سوردى ۋالېرىيە ھەيران بولغان ھالدا قايتا ـ قايتا تەكرارلاپ. ئۇ سپارتاكنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگەن

ھالدا ئۇنىڭ پېشانىسىگە سۆيدى ۋە ئۇنى باغرىغا مەھكەم باستى.

شۇ ئەسنادا بىرى ئىشىكنى يېنىڭ چەكتى. بۇ مېرىتسا ئىدى. ئۇ، ئىشىكنىڭ تېشىدىنلا ژالېرىيەنىڭ ئاكىسى گورتېنرىيېنىڭ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. ژالېرىيە ئۆز ھاياجىنىنى ئامالىنىڭ بارىچە بېسىۋېلىشقا تىرىشىپ، ئاكىسىنىڭ بىردەم ساقلاپ تۇرۇشىنى ئېيتتى. مېرىتسانىڭ ئاياغ تىۋىشى يىتكەندىن كېيىن، ژالېرىيە سپارتاكقا قاراپ ئالدىرىغىنىچە گەپ باشلىدى:

— مانا، ئۇمۇ كەپتۇ سپارتاك، سىزنى شۇنچىلىك سەۋرسىزلىك بىلەن كۈتكەنلىكىمنىڭ سەۋەبى شۇ ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن سىزدىن مەن ئۈچۈن بارلىقىڭىزنى قۇربان قىلىشقا تەييارمۇسىز دەپ سورىغانىدىم... بىلىپ قويۇڭكى...گورتېنسېري ھەممە ئىشتىن... بىزنىڭ بىر - بىرىمىزنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمىزدىن خەۋەر تېپىپتۇ.

— بۇ مۇمكىن ئەمەس!... ئۇ قانداق بىلىدۇ؟ نەدىن بىلىۋاپتۇ؟... — دېدى سپارتاك قاتتىق ئىزتىراپقا چۈشۈپ.

سپارتاك قوبۇلخانىدا تىت - تىت بولغىنىچە ژالېرىيەنى ساقلىدى. ژالېرىيە قوبۇلخانىسىغا قايتىپ كېلىپ، سپارتاكقا دەككە - دۈككە بولغىنىچە، ئاكىسىنىڭ ھەممىنى بىلىپ قالغانلىقىنى، بىرىنىڭ سۆللاغا بۇ

ھەقتە نامسىز خەت يازغانلىقىنى، ئەمما خەتنىڭ ئاكـ
سىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى، شۇنداقلا پەسكەش
مىتروبوسنىڭ ئۆزلىرىنىڭ سىرىنى بىلىپ قالغانلـ
قىنى، ۋالېرىيەنىڭ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئېتىراپ قـ
لىشى ئاكىسىنىڭ قاتتىق ئوغىسىنى قاينىناتقانلىقىنى
ئېيتىپ بەردى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان سپارتاك
ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن ۋالېرىيەنى قۇچاقلىغىنىچە ئۇ
زۇن سۆيدى. بۇنىڭ بىلەن مەيۇسلۇكتىن خامۇش بولۇپ
قالغان ۋالېرىيەنىڭ كاللىسى ئازراق سەگىگەندەك بول
دى. ئىككىيلەن بۇ خالىي ئۆيدە ئۇزاققىچە بىر جان ـ
بىر تەن بولۇپ چاپلىشىپ، بىر ـ بىرىگە بولغان پۈت
مەس ـ تۇگىمەس مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىشتى. تو
ساتتىن پۈتۈن بەدىنى تىترەپ، يۈزلىرى قاردەك ئاقىرىپ
كەتكەن سپارتاك ۋالېرىيەنىڭ قۇچىقىدىن ئاجراپ، تالا
دىن كېلىۋاتقان بوش ناخشا ئاۋازىغا پۈتۈن دىققىتى بە
لەن قۇلاق سالدى.

— نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سورىدى ۋالېرىيە ھا
ياجانلىنىپ.

— جىم تۇرۇڭ، گەپ قىلماڭ، — دېدى سپارتاك
پەس ئاۋاز بىلەن.

شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىيلەن جىمجىتلىق ئىچىدە
يىراقتىن ئاڭلىنىۋاتقان ياشلارنىڭ جارانىڭلىق ۋە كۈچ
لۈك ئومۇمخورىغا قۇلاق سېلىشتى، خور يۇنان تىلى

بىلەن فراكسىيە تىلى ئارىلاشتۇرۇلغان ھالدا ئېيتىلىۋاتاتتى:

ئەي مۇقەددەس، قۇدرەتلىك ھۆرلۈك ئىلاھى!
ئىلھام بەر يۇرەكتە ژولقانلار يانسۇن!
ئاتلىنىپ جەڭلەرگە نادىر ئوغلانلار،
جاھاندا ئۆچمەس، ئۇلۇغ ئابىدە تىكلىسۇن!
قوزغالسۇن غەزەپ ـ نەپرەت ھەربىر يۇرەكتە،
ئىشكەل ـ كىشەنلەر تىغقا ئايلانسۇن!
مۇقەددەس بۇرچتىن ئويغىنىپ قۇللار،
مەلئۇن دۇشمەنلەرگە كۇچلۇك ئوت ئاچسۇن!

ژالبىرىيە سپارتاكنى چىڭ قۇچاقلاپ يىغلىدى، ئەمما سپارتاك ئۇنىڭ قۇچىقىدىن ئاجراپ چىقىپ:

ـــ مەن قايتىپ كېلىمەن، قايتىپ كېلىمەن... سىزنى دەپ قەسەمنى بۇزغان چاغدا قايتىپ كېلىمەن، ناھايىتى تېزلا قايتىپ كېلىمەن. ژالبىرىيە، بۇ مېنىڭ ئىچكى سىرىم ئەمەس، ھامان بىر كۇنى سىز مېنى كەچۇرىسىز، تېخىمۇ ياخشى كۆرۈپ كېتىسىز... خەير ـ خوش، خوش ئەمدى، سۆيۇملۇك ئامرىقىم ژالبىرىيە!

ژالبىرىيە يىغلىغان پېتى سپارتاكنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى.

سپارتاك قەتئىي نىيەتكە كەلدى ـ دە، ئاز ئۇچرايدىغان ئاجايىپ بىر خىل غەيرەت بىلەن سۆيۈملۈك ئامرىقىنىڭ قوينىدىن ئاجرىلىپ، قوبۇلخانىدىن مەستەك دەلدەڭشىپ چىقىپ كەتتى. قاتتىق ئىزتىراپقا چۈشكەن ژالىرىيە شۇ زامان بىھوش بولۇپ پولغا يىقىلدى.

7. كائىسارنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى

ئاردىدىن تۆت يىل ئۆتۈپ كەتتى. گلادىئاتورلارنىڭ مەخپىي پىلانلىرى بىر ـ بىرلەپ تۈزۈلمەكتە ئىدى. سپارتاك ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرىنىڭ جاپالىق ۋە ئىنچىكە تەييارلىق قىلىشى نەتىجىسىدە، گلادىئاتورلارنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى كۈنسايىن زورايماقتا ئىدى.

بىر كۈنى غەرق مەست بولۇپ كەتكەن مىتروبوس تاش ياتقۇزۇلغان تاغ يولى بىلەن بىر پارچە دەرەخزارلىق ئىچىگە كىرىپ ئۇخلاپ قالدى. ئۇ ئىسسىق كىرىپ ئويغانغاندا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ، ئاي شولىسى قويۇق دەرەخ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن چۆلدەرەپ قالغان دەرەخزارلىقنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەي دەپ تۇرغان مىتروبوس توساتتىن دەرەخزارلىق ئىچىدىن كىرىۋاتقان قەھرىلىك بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، شۇ ھامان بىر ياققا مۆكۈنۈۋېلىپ قۇلىقىنى دىك تۇتتى.

ئەسلىدە بۇ يەردە سپارتاك ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى كېڭەش ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىكەن.

— ئۆلۈمگە ئۆلۈم! جەڭ قىلىپ ئۆلۈشكە رازىمىز- كى، بىزنى ئەزگەنلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن بىر - بىرىمىزنى قىرغىن قىلىشقا هەرگىز رازى ئەمەسمىز، — دېگەن قەهر - غەزەپلىك ئاۋاز ئاڭلاندى دەرەخزارلىق ئىچىدىن، — بۇ ئادەم سىياقىدىكى ۋەهشىي هايۋانلار قان هىدىنى پۇرىسا كۆڭۈللىرى يايراپ كېتىدۇ. ئۇلار قوللىرىغا شەمشەر ئېلىپ، بىزنىڭ شەمشەرلىرىمىزگە قارشى مەيدانغا چىقسۇن، ئۇلارنىڭمۇ قانلىرى بىزنىڭ قانلىرىمىز بىلەن قوشۇلۇپ ئاقسۇن!...

— شۇنداق! قۇللار بىلەن گلادىئاتورلارمۇ ئوخشاشلا ئادەم، ئولومىۋس تېغىدىكى هەممە ئىلاهلار گۇۋاه، كۇن نۇرىنىڭ هەممىگە تەڭ چۈشۈشى كېرەكلىكىگە، يەر يۈزىدىكى نازۇنېمەتلەردىن هەممە ئادەم تەڭ بەهرىمەن بولۇش لازىملىقىغا، هەممە ئادەم راهەت - پاراغەتتە ئوخشاش بولۇش لازىملىقىغا ئۇلار ئىشىنىدىغان بولسۇن.

ئورمانلىققا مۆكۈنۈۋېلىپ ئوغرىلىقچە گەپ تىڭشاۋاتقان مېتروبوس بۇ يەردە بىر توپ ئادەمنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلاۋاتقانلىقىنى دەرهال چۈشەندى. بايىقى كۇچلۇك ئاۋاز ئۇنىڭغا تونۇشتەك تۇيۇلدى، ئۇ ئۇيان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ، بۇنىڭ سپارتاكنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى قىلىۋالدى- دە، هەسسىلەپ ئېهتىياتچانلىق

بىلەن ئۆزىنى تېخىمۇ دالدىغا ئالدى.

— ئارتوركىس ئەتە راۋېنناغا بېرىپ، — دېدى سـ
پارتاك ئورمانلىقتا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — گرانـ
كىسقا بىزنىڭ قوشۇنىمىزنىڭ بىرىنچى دۈشمىنىسى
بولۇپ قۇرۇلىدىغان ئۆزىنىڭ بەش مىڭ ئىككى يۈز
گلادىئاتورىنى تەخ قىلىپ تەييارلاپ تۇرۇشنى تاپىلايدۇ؛
كرىكىس، سېنىڭ باشچىلىقىدىكى گلادىئاتورلار ئىكـ
كىنچى دۈشمىنىمىز بولىدۇ، ئۇچىنچى ۋە تۆتىنچى دۈشمـ
يىگە مەن بىلەن ئېنوماي ئىككىمىز قوماندانلىق قـ
لىمىز؛ ئۇلار باتىئاتنىڭ مەكتىپىدىكى ئون مىڭ گلا
دىئاتوردىن تەركىب تاپىدۇ.

— يىگىرمە مىڭ كىشىلىك گلادىئاتورلار قوشۇ
نى! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئېنوماي، — يىگىرمە مىڭ
كىشىلىك! نېمىدېگەن ياخشى گەپ ـ ھە بۇ! جەھەننەم
ئىلاھلىرى ئالدىدا قەسەم بېرىمەنكى، بۇ ئاجايىپ قال
تىس ئىش بولدى.

— بىز ناھايىتى ئېھتىياتچان بولۇشىمىز كې
رەك، — دېدى سپارتاك، — بىز بۇ ئىش ئۈچۈن توپ
توغرا تۆت يىل تەييارلىق قىلدۇق. بەش كۈندىن كې
يىن، بىز قوزغىلاڭنىڭ دەسلەپكى ھەركەتلىرىنى باش
لايمىز، يەنى ئېنوماي بىلەن مەن قوشۇنىمىزنى ئالدى
بىلەن تۈزلەڭلىككە باشلاپ بېرىپ، ئىمكانىيەت يار
بەرسىلا كامپانىيىنىڭ پايتەختىگە باتۇرلۇق بىلەن ھۇ

جۇم قىلىمىز، ئۇ چاغدا سىلەر بىز بىلەن قوشۇلۇشقا ھەرىكەت قىلىسىلەر. ئەمما بىز قوزغالمىغاندا، سىلەر ئادەتتىكى چاغلاردىكىدەكلا تىنچ يۇرۇۋېرىڭلار.

سپارتاكنىڭ سۆزى تۈگىشىگىلا، بۇ يەرگە يىغىلغان گلادىئاتورلار قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى، ئۇلار يىگىرمە نەچچە كىشى بولۇپ، گلادىئاتورلارنىڭ رەھبەرلىك يادروسى ئىدى.

گلادىئاتورلار ئورمانىدىن چىقىپ ئۆز يوللىرىغا راۋان بولغاندىن كېيىن، قاتتىق ھەيران بولغان مېتروبوس بۇ مۇھىم خەۋەرنى دەرھال كائىسارغا يەتكۈزۈشكە ئالدىرىدى. قورالالانغان يىگىرمە مىڭ گلادىئاتور! بۇ كەڭ كۆلەملىك ئىچكى ئۇرۇش ئېلىپ بېرىشتىكى يېتەرلىك كۈچ ئىدى. كائىسارمۇ مېتروبوسنىڭ بۇ خەۋىرىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى.

كائىسار بۇ چاغدا باش روھانىي بولۇپ، تېخى ئەسكىيەت بېشىغا چىقمىغاچقا، خالىغانچە ھەرىكەت قىلالايتتى. شۇڭا ئۇ بىر خىلۋەت جايدىكى مەيخانىدىن سپارتاكنى تاپتى، ئىككىيلەن رىم شەھىرىنىڭ سىرتىغا چىقىپ ئوچۇق- يورۇقلۇق بىلەن پاراڭلاشتى.

كېچىنىڭ جىمجىتلىقىدا شەھەرنىڭ ئەڭ چېتىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىغان كائىسار بىلەن سپارتاك پۈتۈن رىم شەھىرىگە نەزەر تاشلىدى. گورىئۇس سېپىلىنىڭ سىرتىدىكى كەڭ دالىلار ئاپئاق ئاي نۇرىغا

چۆمۈلگەنىدى. تولۇن ئايىنىڭ كۈمۈش نۇرىغا چۆمۈلگەن بۇ ئىككىيلەن يىراقتىن قارىغاندا ئىككى ئەرۋاھتەك كۆرۈنەتتى. شۇ تاپتا قارىمۇقارشى ئىككى پىكىر ـ قا-راشنىڭ، قارىمۇقارشى ئىككى دۇنيانىڭ ۋەكىلى ئاپئاق ئاي نۇرى ئاستىدا ئېلىشماقتا ئىدى.

— فراكىيىلىكلەر باتۇر مىللەت، بۇنى مەن جەڭ مەيدانلىرىدا ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن. لېكىن ھازىر بۇ گەپنى قويۇپ تۇرايلى، چۈنكى، سپارتاك، ھازىر سې-نىمۇ، سەن ئۆزۈڭنى ئاتىغان ئىشنىمۇ زور خېيىمخەتەر كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ.

— سەن قايسى ئىشنى، قايسى خەۋپ ـ خەتەرنى دە-ۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى سپارتاك ئىختىيارسىز كەي-نىگە بىر چامدام يېنىپ ھالڭ ـ تالڭ بولغان ھالدا.

— بىرى پىلانىڭلارنى ماڭا يەتكۈزدى، ئۇ تېخى پې-لانىڭلارنى سېناتورلارغىمۇ يەتكۈزمەكچى. سپارتاك، مەن بۇ يەرگە ساڭا زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل رىم ئىمپېرىيىسى بىلەن قارشىلاشساڭ مەغلۇپ بولماي قالمايدىغانلىقىڭنى ئېيتىپ قويماي دەپ كەلدىم.

— ھەي لەنىتى ئىلاھلار! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئۇمىدسىزلەنگەن سپارتاك چاچلىرىنى قامالالمغىنىچە. ئۇنىڭ يۈزىدىكى گۆشلەر ئازابتىن تارتىشىپ كەتتى. ياق! بىز يەنىلا ئاشۇ رەزىل قۇللۇق تۇرمۇشىدا ئازاب چېكىۋەرسەك بولمايدۇ! سپارتاكنىڭ قەلبىنى كۈچلۈك

قەھر ـ غەزەپ، جان تىكىپ ئاداققىچە ئېلىشىش ئىرادە-سى لەرزىگە سالدى.

كائىسار ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىش تۇيغۇسى بىلەن قاراپ تۇراتتى. كائىسار پەم ـ پاراسەتتە كامالەتكە يەتكەن سەركەردە بولسىمۇ، ئەمما شۇ تاپتا ئىختىيارسىز ھالدا بۇ گلادىئاتورغا قايىل بولماي تۇرالمىدى. سپارتاك ئەركىنلىككە بولغان مۇقەددەس مۇھەببەتنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى بىلەن، يۇنان ۋە رىم قەھرىمانلىرىلا ئىشقا ئا-شۇرالايدىغان ئۇلۇغۋار ئىشنى ئەملگە ئاشۇرماقچى بو-لۇۋاتاتتى. ئۇ قەيسىرانە روھ، تەڭداشسىز ئەقىل ـ پارا-سەت، سۇنماس ئىرادە، تەۋرەنمەس ئېتىقاد ۋە ئۇرغۇپ تۇرغان كۈچ ـ قۇۋۋەتكە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈنلا، يە-گىرمە مىڭ گلادىئاتوردىن تەشكىل تاپقان مۇنتىزىم قوشۇنغا پۈتۈنلەي قوماندانلىق قىلىپ كېتەلەيتتى.

تاللانغان يىگىرمە مىڭ گلادىئاتوردىن تەشكىل تاپ-قان بۇ قوشۇننى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشى بىلەنلا، كائى-سارنىڭ كۆزلىرىدىن ئاچ كۆزلۈك ۋە شۇملۇق ئوتلىرى چاقناپ كەتتى، بېشى ئايلاندى، پۈتۈن بەدىنى لاغىلداپ تىترەپ كەتتى. ئاھ تەڭرىم! ئۇ مۇشۇ تۆت دىۋىزىيىگە، يىگىرمە مىڭ كىشىلىك قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىدە-غان بولسا، بىرنەچچە يىلغا قالمايلا پۈتۈن دۇنيانى بوي-سۇندۇرۇپ، رىمنىڭ ھۆكۈمرانى بولۇپ قالمامدۇ؟!!

بىرى مەيۇسلۇك، ئازاب ـ تەشۋىشكە پاتقان، يەنە بىرى

قارا نىيەت ئىلكىگە غەرق بولغان ئىككى ئادەم ئوندىن مەستىن دالىغا نەزەر سالماقتا ئىدى. سپارتاك ئېسىگە كەلدى ـ دە، ئوت چاقناپ تۇرغان نەزەرى بىلەن كائىسارغا تىكىلىپ قاراپ:

— كائىسار، سەن قانداق ئادەم، زادى نېمە دېمەكچى؟

—دەپ سورىدى.

— مەن بىر رىملىق، مەن پۈتۈن دۇنيا رىمنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولسىكەن، دەيمەن.

— ئەلۋەتتە شۇنداق، — دېدى سپارتاك پۈتۈنلەي ئۆزىنى بېسىۋالغان ھالدا ۋە ئادەتتىكىدەك ئۆز ئېتىقادىغا بولغان قەتئىي ئىشەنچ بىلەن، — سېنىڭ كاللاڭدا يەر يۈزىدىكى بارلىق مىللەتلەرگە رىم ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزسەم دېگەن خىيال بار، دېمەك، سېنىڭ قارا نىيىتىڭ ئالىيجانابلىرىمىزنىڭكىدىنمۇ ئەشەددىي. سەن ھەممە خەلقنى تۆمۈر كىشەن بىلەن زەنجىرلىسەم، رىم پۈتۈن دۇنياغا ھۆكۈمران بولسا، رىمنىڭ ھۆكۈمرانى مەن بولسام دېمەكچىغۇ؟!

— بۇنى ئۆزۈمۇ ئېنىق بىلمەيمەن. ... سپارتاك، سەن ئۇلۇغ سەركەردىگە خاس ئاجايىپ ئەقىل ـ پاراسەت بىلەن قۇللار ئارمىيىسىنىڭ سەرخىل دۈشمىنلىرىنى قۇردۇڭ، ئېيتقىنا سپارتاك، مەقسىتىڭ نېمە؟ نېمە قىلاي دەيسەن؟

— مەن، — دېدى قەلبىدە ئېتىقاد گۈلخانى يالقۇنلىغان

سپارتاك كەلگۈسى رىم ھۆكۈمرانىغا ھايا-
لەن، — ئاشۇ چىرىپ كەتكەن رىم دۇنياسىنى تىرىپىرەن
قىلاي دەيمەن، مەن كىشىلەرنى قۇل قىلىشقا مەجبۇر
قىلىدىغان ئاشۇ شەرمەندە قانۇنلارنى يەر بىلەن يەكسان
قىلسام دەيمەن. رىملىقلارنىڭ زەنجىر ـ كىشەنلىرىنى
كۆكۈم ـ تالقان قىلىۋەتسەم دەيمەن. ھەرقايسى مىللەت-
لەر قوللىرىغا خەنجەر ئېلىپ، سىلەرنى ئۆز ۋەتىنىدىن
ئىتالىيە زېمىنى ئىچىگە قوغلىۋەتسە دەيمەن. مەن سە-
لەردەك دۇنيانىڭ زالىم ھۆكۈمرانلىرى بىزنى بىر ـ بە-
رىمىزنى ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇر قىلىپ، بىز بەختسىز
ئادەملەرنىڭ قىرغىن قىلىنىشىدىن ھۇزۇر ئالىدىغان
ئاشۇ ئېلىشىش مەيدانلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئوت قويۇپ،
كۈلىنى كۆككە سورۇۋەتسەم دەيمەن. ئېلىشىش مەيدا-
لىرىدا سىلەر — رەھىمسىز زالىملار بىزنى ياۋايىلار
دەپ ئاتايسىلەر، قۇدرەتلىك يۇپىتېر ھەققىدە قەسەم
قىلىمەنكى، يەر يۈزىدە شەرمەندە قۇللۇق تۇزۇم بىتچىت
قىلىنىپ، ئەركىنلىك تېخى ئاتسا دەيمەن! مەن ئەر-
كىنلىككە تەشنامەن، ئۇنىڭغا چوقۇم ئېرىشىمەن، ئۇنى
زارىقىپ كۈتىمەن. مەن ھەربىر كىشى ئۈچۈن، ھەربىر
مىللەت ئۈچۈن — مەيلى ئۇ مىللەت كىچىك ياكى چوڭ
مىللەت بولسۇن، ئاجىز ياكى كۈچلۈك مىللەت بولسۇن
— چوقۇم ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرىمەن. تىنچلىق،
بەخت، ئادالەت ۋە مۇقەددەس تەڭرى كىشىلەرگە ئاتا

قىلغان بارلىق يۈكسەك بەخت ـ سائادەتلەر، ئاشۇ ئەر-كىنلىك بىلەن بىللە ئاقىۋەت يەر يۈزىدە ئاپىرىدە بولغۇسى!!

كائىسار سپارتاكنىڭ سۆزلىرىنى تۇرغان يېرىدە مىدىرلىماستىن تۇرۇپ ئاڭلىدى.

— ھە، ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ، ئالىيجاناب خىيالپەرەس، — دېدى كائىسار بېشىنى چايقىغان ھالدا، — ھە، ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟

— ئۇنىڭدىن كېيىن، زوراۋان كۈچلەر ئۈستىدىن ئادالەتپەرۋەر ھاكىمىيەت ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. ئاچكۆزلۈك، ھاۋايى ھەۋەس ئۈستىدىن ئەقىل ـ پاراسەت ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى لاۋۇلداپ ئوت ئېلىپ تۇرغان يۈزىدە يۇرىكىدىكى ھاياجانلىق ھېس ـ تۇيغۇلىرى ئەكس ئېتىپ تۇرغان سابىق گلادىئاتور، — ئۇنىڭدىن كېيىن ئادەملەر ئارىسىدا باراۋەرلىك، مىلـ-لەتلەر ئارىسىدا ئىناقلىق ـ دوستلۇق ئورنىتىلىدۇ، پۈتۈن ئىنسانىيەت ئارىسىدا بەخت ـ سائادەت تەنتەنە قىلىدۇ.

— ھەي بىچارە خىيالپەرەس! مۇشۇ غايىلىرىڭنىڭ بۇ ئۆمرۈڭدە ئەمەلگە ئېشىشىغا ئىشىنەمسەن؟ — دېدى كائىسار مەسخىرە ئارىلاش ئىچ ئاغرىتىش ئاھاڭىدا، — سپارتاك، سەن بۇ غايىلىرىڭدىن ۋاز كەچ. ئىشلىرىڭ باشلانمايۇ تۇرۇپلا ھالاكەتكە يۈزلىنىدۇ، مەن بىلەن يىراقتا ھەربىي يۇرۇش قىل، شۇنداق قىلساڭ باتۇرلۇ-

قۇتۇلۇش ئۈمىدى يوقلۇقىنى ئېيتتى.

— ياق، ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس! ماڭا بەرگەن بۇ تەكلىپىڭ ئۈچۈن ساڭا مەڭ مەرتە رەھمەت ئېيتىمەن، مەن ئۆز يولۇمدا مېڭىشىم كېرەك. مەن ئۆزۈمنىڭ دوستـ بۇرادەرلىرىنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن. ئەگەر ئۇ-لومپۇس تېغىدىكى ئىلاھلار يەنىلا كىشىلەرنىڭ تەقدىـ رىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان بولسا، يەر يۈزىدە يەنىلا ئادالەت ۋە ھەققانىيەت دېگەن نېمە بولىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا بىزنىڭ ئىشىمىز ھەرگىز ھالاكەتكە يۈزلەنمەيدۇ.

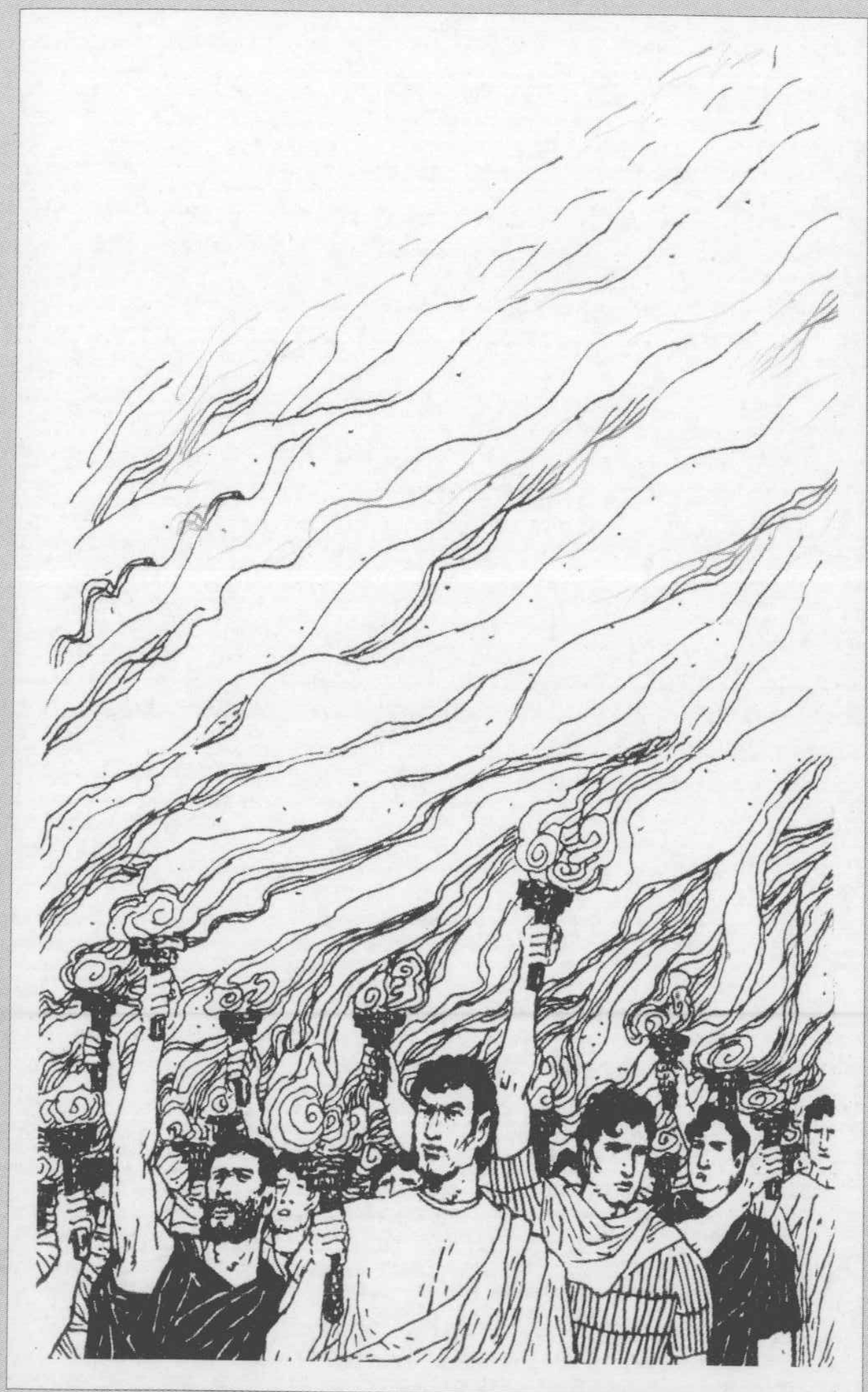
باش روھانىي كائىسار بىلەن سپارتاك قوللىرىنى چىڭ سىقىشىپ جىمجىت خوشلاشتى.

8. بۈيۈك قوزغىلاڭ

سپارتاك قايتىپ بارغاندىن كېيىن دەرھال ئۆز يولداشلىرىنى يىغىپ، ھەرقايسىسىغا كېچىكتۈرۈپ بولمايدىغان ئەڭ جىددىي كۆرسەتمىلەرنى بەردى: كىرـ كىس رىمىدىكى گلادىئاتورلار ئارىسىدىكى يوشۇرۇن ھەـ رىكەتنىڭ پۈتۈن ئىزلىرىنى يوقىتىشقا ئەۋەتىلدى؛ سـ پارتاك ئۆزى ئېنىماي بىلەن بىللە كاپۇيادىكى لېنتۇل باتىئاتنىڭ گلادىئاتورلار مەكتىپىگە بېرىپ خەۋەر يەتـ كۈزمەكچى بولدى. شۇ تاپتا گلادىئاتورلار بىلەن سېناتـ نىڭ چاپارمەنلىرى كاپۇياغا قاراپ تەڭلا يولغا چىققان

بولۇپ، ئۇلارنىڭ قايسىسى نىشانغا بالدۇر يېتىپ بارسا، شۇ ئۇستۈنلۈكنى ئىگىلەيتتى. شامالدەك ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئون رىم ئەسكىرى يېرىم يولدا سپارتاكلارغا يېتىشىۋېلىپ كاپۇياغا ئوچقاندەك يۇرۇپ كەتتى. ئۇلار كۆتۈرۈلۈش ئالدىدا تۇرغان قوزغىلاڭ توغرۇلۇق شەھەردە تۇرۇشلۇق قوشۇن باشلىقىنى خەۋەردار قىلىش ئۈچۈن كېتىپ باراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئىككى گلادىئاتور چوڭ يولدىن ماڭماي، ئېدىرلىق يان يوللاردىن مېڭىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار نەچچە كۈندىن بۇيانقى ئاچ - زارلىق ۋە ھېرىپ - چارچاشقا چىداپ، ئاخىر گلادىئاتورلار مەكتىپىگە يېتىپ كەلدى. كاپۇيا شەھىرىنىڭ قاراۋۇللىرى شەھەرگە كىرىدىغان ئادەملەرنى قاتتىق تەكشۈرۈۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇلار بۇ ھەقتە خەۋەر ئاڭلىغانىدى، سپىناتنىڭ چاپارمەنلىرى ئۇلارغا ۋەزىيەتنىڭ ناھايىتى جىددىي ئىكەنلىكىنى، گلادىئاتورلارنىڭ مۇشۇ بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرمەكچى ئىكەنلىكىنى يەتكۈزۈپ بولغانىدى.

گلادىئاتورلارنىڭ ھەممىسى مەكتەپ قورۇسىغا يىغىلىشىپ، خاتىرجەمسىزلەنگەن ھالدا مۇھاكىمە قىلىشۋاتاتتى. سپارتاك بىلەن ئېنوماي باتىئات گلادىئاتورلار مەكتىپىگە كىرىشىگىلا، گلادىئاتورلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنى تونۇۋالدى. مەكتەپنى قوغدايدىغان قاراۋۇللار شەھەردە تۇرۇشلۇق قوشۇن باشلىقىنىڭ مەكتەپ دەرۋازىلىرى

ۋە قورال ئامبىرىنى چىڭ قامال قىلىش، رىم قوشۇنى ئەسكەرلىرى ۋە شەھەر قوغداش قىسىملىرىنى ھايال قالماي يارىمىگە ئەۋەتىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالغانىدى. گلادىئاتورلار مەكتىپى خوجايىنىنىڭ قورقۇپ چىرايىدا قان قالمىغانىدى، چۈنكى ئۇ، بۇ كۈچلۈك، قاۋۇل ئون مىڭ گلادىئاتور قوزغىلىپ كېتىدىغان بولسا، ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى يىغىشتۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

شۇ تاپتا قورۇلارنىڭ ھەربىرىگە گلادىئاتورلارنىڭ بىرىدىن چوڭ ئەترىتى يىغىلدى. سپارتاك مەكتەپ سىرتىدىكى يولغا ئوغرىلىقچە قاراپ باققانىدى، يىراقتىكى تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدا رەت ـ رەت بولۇپ تىزىلغان قارا كۆلەڭگىلەرنىڭ مەكتەپ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى، رىم ئەسكەرلىرى رەتلىك سەپ تارتىپ، مەكتەپنى قورشاۋغا ئېلىۋاتاتتى. سپارتاك بىلەن ئېنوماي دەل گلادىئاتورلارنى باشلاپ قورال ئامبىرىغا باردىغان كاردورغا بېسىپ كىرەي، دەپ تۇرۇشىغا سوزۇپ چېلىنغان كاناي ئاۋازى ئاڭلىنىپ، تۇن جىمجىتلىقىنى بۇزدى، كاناي ئاۋازىدىن كېيىن، جاكارچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ ئىسيانچىلارنى ياتاقلىرىغا كىرىپ كېتىشكە بۇيرۇماقتا ئىدى. گلادىئاتورلار ئۇنىڭ بۇ تەلىپىگە قاتتىق غەزەپلىنىپ قارشىلىق كۆرسەتتى.

سپارتاك مەشئەل كۆتۈرۈشكەن گلادىئاتورلارنى باش-
لاپ قورال ئامبىرىغا بېسىپ كىردى. ئۇلار قاراۋۇللار
بىلەن قانلىق ئېلىشىۋاتقاندا رىم قوشۇنى ئەسكەرلىرى
يېتىپ كېلىپ، قورۇغا يامغۇر كەبى نەيزە تاشلاشقا
باشلىدى، گلادىئاتورلار مەكتىپى دەھشەتلىك قۇشخانىغا
ئايلاندى، ھەممە يەرنى يارىلانغان ۋە ئۆلۈم ئالدىدا جان
تالىشىۋاتقان گلادىئاتورلارنىڭ نالە - پەريادلىرى قاپلىدى.
ئاشۇ پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە سپارتاك بىلەن ئېنومای
نەچچە ئون ئەك تەمبەل، باتۇر سەپدىشىنى باشلاپ، گلا-
دىئاتورلار مەكتىپى سېپىلىنىڭ پاكار يان ئىشىكىدىن
قېچىپ چىقتى - دە، شەھەر قوۋۇقىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە
رىم قوشۇنىنىڭ شەھەر مۇداپىئە قىسمى بىلەن قانلىق
ئېلىشىپ، ئاخىر كاپۇيادىن قېچىپ چىقىپ كەتتى.

كاپۇيادىن قېچىپ چىققان گلادىئاتورلار تېز سۈر-
ئەتتە يول يۈرۈپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ۋېزۇۋېي
تېغىغا يېتىپ كەلدى. سپارتاكنىڭ بۇ قوشۇنىغا يولدا
يەنە ئەللىكتىن ئارتۇق گلادىئاتور ۋە قۇل قېتىلدى.
ئۇلار تىك قىيا ئاستىدىكى ئورمانلىقتا لاگېر قۇردى. بۇ
يەر سپارتاك ۋە قوزغىلاڭچى گلادىئاتورلار ئۈچرىشىدىغان
جاي قىلىپ بەلگىلەنگەنىدى. بۇرتورىكس ناھايىتى
تېزلا قايتىپ كەلدى، ئۇ نۇرغۇن قورال - ياراغ ئېلىپ
كەلگەندىن باشقا، يەنە ئىككى يۈز گلادىئاتور ۋە قۇل
ئېلىپ كەلگەنىدى. ئىككى كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا قوزغىلاڭچى

گلادىئاتورلارنىڭ سانى بەش يۈزدىن ئېشىپ كەتتى.

سپارتاك بۇ بەش يۈزدىن ئوشۇق جەڭچىدىن بەش ئوتتۇرا ئەترەت تەشكىللىدى، يەنە بىرنەچچە ئالاقىچى ئاجرىتىپ، ئۇلارنى رىم، راۋىننا ۋە كاپۇياغا قاراپ يولغا چىقىشقا بۇيرۇق قىلدى ھەمدە ئۇلارغا بۇ ئۇچ شەھەرنىڭ گلادىئاتورلار مەكتەپلىرىدىكى قېرىنداشلارغا سپارتاكنىڭ ۋېزۇۋېي تېغى ئۈستىدە بەش يۈز گلادىئاتورنى باشلاپ قوزغىلاڭ تۇغىنى ئېگىز كۆتۈرگەنلىكىنى خەۋەر قىلىشنى تاپىلىدى.

سپارتاكلار ۋېزۇۋېي تېغىغا جايلىشىپ ئىككىنچى كۈنى رىم قوشۇنىنىڭ مىڭ ئەسكىرى تۈيدۇرماستىن تاغقا يامىشىپ چىقىپ، گلادىئاتورلارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىۋىدى، قەلبىدە ئىنتىقام ئوتى لاۋۇلداۋاتقان گلادىئاتورلار رىم ئەسكەرلىرىگە شىددەت بىلەن زەربە بەردى. قاقشاتقۇچ زەربىدىن پاتىپاراق بولۇشۇپ كەتكەن رىم ئەسكەرلىرى بىر-بىرىنى دەسسىشىپ، تاغدىن قېچىپ چۈشۈشكە مەجبۇر بولدى.

رىم مەمۇرىي ئەمەلدارى روفىئۇس سېناتنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ۋېزۇۋېي تېغىدىكى قوزغىلاڭچى گلادىئاتورلارنى قورشاپ يوقىتىشقا يەنە ئۇچ مىڭ ئەسكەر ئەۋەتتى. رىم قوشۇنلىرى سپارتاكنىڭ لاگېرىنى قاتمۇقات مۇھاسىرىگە ئېلىۋالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ چاغدا ھەرقايسى جايلاردىكى گلادىئاتورلار مەكتىپىدىكى

گلادىئاتورلار ۋېزۇۋېي تېخىدىكى گلادىئاتورلار لاگېرىغا ئۆزلۈكىدىن كېلىپ قوشۇلماقتا ئىدى. مۇھاسىرىنى بۇزۇپ چىقىش ئۈچۈن، سپارتاك ئەسكەرلەرگە ئۇزۇن-ئۇزۇن توّت ئارقان شوتا ياساتقۇزدى.

ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي بىر كۈنى تۈن يېرىمدا، سپارتاك ھەممە قىسمىدىكىلەرگە ئارقان شوتىلار ئارقىلىق ۋېزۇۋېي تېخىدىكى تىك قىيادىن چۈشۈپ، رىملىقلارنىڭ مۇھاسىرىسىدىن قۇتۇلۇپ چىقىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. ئۇلار رىملىقلارنىڭ مۇھاسىرىسىدىن بۆسۈپ چىققاندىن كېيىن، كازىلىنغا يېقىن بىر جىلغىغا يېڭى بارگاھ قۇردى. يېرىم ئايدىن بۇيان ئۇلارنىڭ يېڭى بارگاھىغا توّت مىڭدىن ئوشۇق گلادىئاتور كېلىپ قوشۇلدى. يېڭى كەلگەن گلادىئاتورلار رىم ئەسكەرلىرىدىن ئولجا ئالغان نەيزە، خەنجەر ۋە قالقانلار بىلەن قوراللاندۇرۇلدى. بۇلار بىلەن مىڭدىن ئوشۇق كونا جەڭچى قوشۇلۇپ، گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ بىرىنچى دىۋىزىيىسى بولۇپ قۇرۇلدى.

سپارتاكنىڭ ئوتتۇرا ئەترىت، چولۇق ئەترەت ۋە دىۋىزىيە بولۇپ قۇرۇلغان بەش مىڭدىن ئوشۇق جەڭچىسى رىملىقلار ئۈچۈن بارغانسېرى زور تەھدىت بولماقتا ئىدى. بۇ تەھدىتتىن ساراسىمىگە چۈشكەن رىم سېناتى ئوتتۇز مىڭ ئەسكەر ئەۋەتىپ، ئۇلارنى گلادىئاتورلار بارگاھىغا ئىككى تەرەپتىن قورشاپ ھۇجۇم قىلىشقا ۋە

قوزغىلاڭچىلارنى بىر يولىلا ئۇزۇل ـ كېسىل ئۇجۇقتۇ- رۇۋېتىشكە بۇيرۇدى.

رىملىقلارنىڭ مۇددىئاسىدىن خەۋەر تاپقان سپارتاك شۇ ھامان ئۆزىنىڭ ھەربىكەت پىلانىنى تۇزۇپ چىقتى- دە، قوشۇننى تۇرۇۋاتقان بارگاھتىن چاقماق تېزلىكىدە يۆتكەپ، كازىلىن شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى بىر ئېگىز- لىككە يوشۇرۇنۇشقا بۇيرۇدى. رىم قوشۇنىنىڭ زەربىدار قىسىملىرى جىلغىغا كىرگەندە، گلادىئاتورلار ئۇلارنىڭ پالاخمانچى ۋە يېنىك قوراللانغان پىيادە ئەسكەرلىرىگە قارشى شىددەت بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئۇلارغا يامغۇر كەبى ئوچار نەيزە ئاتتى، رىملىقلار نەيزە زەربىسىدىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. نەق شۇ پەيتتە كىرىكىس ئۆزىنىڭ قوشۇنى بىلەن پىستىرمىدىن چىقىپ، رىم- لىقلارنى بىردەمدىلا قورشۇالدى ـ دە، ئۇلارغا ئارقا تە- رەپتىن ھۇجۇم قىلدى. رىملىقلار قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئىككى تەرەپتىن قىستاپ ھۇجۇم قىلىشى ئارقىسىدا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. شۇنداق قىلىپ، ئىككى سائەتكە يەتمەيدىغان ۋاقىت ئىچىدە جەڭ ئاياغلاشتى. بۇ قېتىمقى كازىلىن جېڭىدە ئاز كەم ئىككى مىڭ رىم ئەسكىرى بىتچىت قىلىندى.

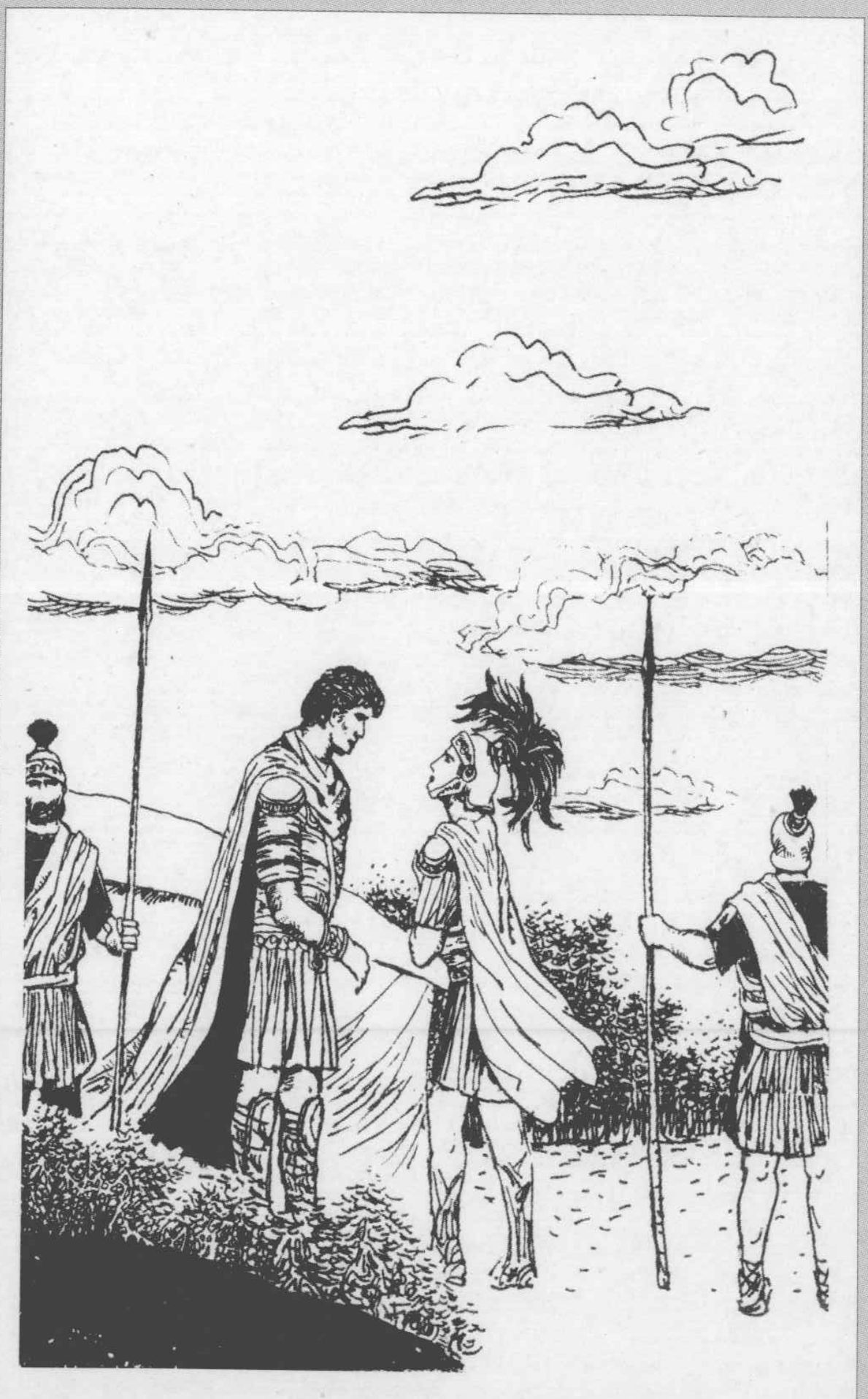
غەلىبىنىڭ ئەتىسى چۈشتە، ئاللىقاچان يولغا چىق- قان ۋارىنىي قوشۇنى كاۋدىي جىلغىسىغا يېتىپ كەلدى. سپارتاكلار بۇ يەرگە ئۇلاردىن بۇرۇن يېتىپ كېلىپ،

ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئۈچۈن تەخ بولۇپ تۇرغانىدى. ئېچە-نىشلىق قانلىق جەڭ كەچكىچە داۋام قىلدى، رىملىقلار ئاخىر چېكىندى. قۇدرەتلىك گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ شىددەتلىك قوغلاپ زەربە بېرىشى نەتىجىسىدە ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن رىم ئەسكەرلىرى قارشىلىق كۆرسىتىش كۈچىنى يوقاتتى - دە، قۇيرۇقلىرىنى خادا قىلىشقىنىچە تىكىۋېتىشتى.

گلادىئاتورلار قوشۇنى ئۈچ كۈن ئىچىدە ئىككى قېتىم غەلىبە قىلدى، بۇنىڭ بىلەن سپارتاكنىڭ نام-شۆھرىتى يىراق - يىراقلارغا تارقالدى. ۋەزىيەتنىڭ خە-تەرلىك ئىكەنلىكىنى پەملىگەن رىم سېناتى ئەلىنىڭ مىڭ كىشىلىك زور قوشۇن ئارقىلىق بۇ گلادىئاتورلار قوشۇنىغا تاقابىل تۇرۇشقا تەييارلاندى. گلادىئاتورلار ھا-زىر ھەقىقىي مۇنتىزىم قوشۇن بولۇپ قۇرۇلغانىدى.

9. مۇھەببەت ۋە ئېزىقتۇرۇش

سپارتاكنىڭ قوشۇنى ئۇزلۇكسىز تۇرده زورايماقتا ئىدى، تۆت دۈنيىگە بۆلۈنگەن گلادىئاتورلار قوشۇنى-نىڭ سانى يىگىرمە مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. كۈن بويى ئالدىراش بولۇپ كېتىۋاتقان سپارتاك ئازراقلا بوش ۋاقتى بولسا ۋالېرىيەنى ئەسلەيتتى. شۇنداق چاغلاردا ئۇ سىڭلىسى

مېرىتسا بىلەن ھال ـ مۇڭ بولاتتى ـ دە، سىڭلىسىنىڭ ۋالېرىيە توغرىسىدىكى پاراڭلىرىنى زەن سېلىپ ئاڭلاپ، كۆڭلىنى ئاۋۇندۇراتتى.

بىر كۈنى، بىر مۇھاپىزەتچى سپارتاكقا بىر ياش جەڭچىنىڭ رىمىدىن كەلگەنلىكىنى، ئۇنىڭ گلادىئاتورلار باشلىقى بىلەن دەرھال كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. سپارتاكنىڭ ئىجازىتى بىلەن مۇھاپىزەتچى رىملىقنى سپارتاكنىڭ چېدىرىغا باشلاپ كىردى. بۇ يىگىت ئۇستىگە ساۋۇت، بېشىغا قىزىل رەڭلىك كۈموش دۇبۇلغا كىيىۋالغان بولۇپ، چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى ھەم گۈزەل، ھەم يېقىملىق ئىدى. سپارتاك ئۇنىڭغا تەئەججۈپ بىلەن قاراشقا باشلىدى.

— باتۇر سپارتاك، سىزنىڭ خاتىرىڭىز بىلىكىڭىزگە ئوخشاش كۈچلۈك ئەمەسكەن! — دېدى يىگىت ھەسرەتلىك كۈلۈمسىرىگىنىچە.

— ھوي... سىز، ئېيتىتىبىداغۇ؟ سىز راستىنلا ئېيتىتىبىدامۇ؟ — دېدى سپارتاك رىملىققا ئىنچىكە زەن سېلىپ قاراپ.

— ھەئە، مەن ئېيتىتىبىدا، مەن سىلەرگە قوشۇلماقچىمەن.

—مەن سىزنى چۈشىنىمەن، ـ دېدى سپارتاك، ـ سىز راھەت ـ پاراغەتكە، ئەركە تۇرمۇشقا ئۆگىنىپ قالغان ئاجىز ئايالسىز، بۇ يەرگە كېلىپ نېمە ئىش

قىلارسىز؟

— ئەجەبا مەن رىملىقلارنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن، ھەممە ئادەم كەمستىدىغان بىر پاھىشەگە ئايلىنىپ قالمىغانمىدىم؟ قىساس ئىلاھەسى ھەققىدە قەسەم قىلمەنكى، مەن قىساس ئالىمەن. ...

بۇ چاغدا بۇ ساھىبجامال قىزنىڭ رەڭگى بىردىنلا ئۆزگىرىپ، چىرايلىق كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقنىدى. بۇنىڭدىن قاتتىق تەسىرلەنگەن سپارتاك ئىختىيارسىز ھالدا قىزنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ ئۇنى ئۆزىگە تارتتى.

سپارتاكنىڭ قۇچاقلىشىدىن قىزنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى. سپارتاك ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلگەن ھالدا:

— نېمە بولدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— ھەي باتۇر سپارتاك، مەن سىزنىڭ مۇبارەك قولىڭىزنى بىر سۆيۈۋالاي دەيمەن، — دېدى ـ دە، سپارتاكنىڭ قولىنى مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن سۆيۈپ كەتتى.

ئۇلۇغ سەركەردىنىڭ كۆز ئالدى تۇمانلاشتى، پۈتۈن تومۇرلىرىدىكى قېنى قاينىۋاتقاندەك بولدى. لېكىن ئۇ شۇئانلا ئۆز ھېسسىياتىنى بېسىۋېلىپ، قىزدىن ئۆزىنى تارتتى. بۇ چاغدا ئېۋتىبىدا كوچىغا چىقتى ـ دە، قاتتىق بىر ئىسقىرتىۋىدى، شۇئان بىر ئاتنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ كېلىۋاتقان بىر قۇل پەيدا بولدى. ئاتنىڭ ئۈستىگە

كىچىكرەك ئىككى قاپ ئالتۇن ئارتىلغانىدى. بۇ ئىككى قاپ ئالتۇن ئېۋتىبىدانىڭ قوزغىلاڭچىلارغا ئېلىپ كەلگەن سوۋغىسى ئىدى. ئات سپارتاكنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. سپارتاك بۇ ياش يۇنان قىزىنىڭ باتۇرلۇقى ۋە غەيرەت ـ شىجائىتىگە قاتتىق ھەيران بولۇپ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالدى. سپارتاك ئاخىر ئېغىز ئېچىپ، يۇنانلىقلارنىڭ ئەدەپ ـ قائىدىسىنى قىلىپ قىزغا مىننەتدارلىق بىلدۇردى ـ دە، قىز بىلەن خوشلىشىپ چېدىرىغا قايتىپ كەتتى.

قىز تاكى سپارتاك چېدىرغا كىرىپ كەتكۈچە ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ قالدى.

شۇ ئاردا سپارتاك ئۆز چېدىرىغا كىرىكىس، گىرانىك، بورتورىكىس، ئارتورىكىس قاتارلىقلارنى چاقىرتىپ، ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ئۇلار ئېۋتىبىدا ئېلىپ كەلگەن ئىئانە پۇلنى قوبۇل قىلىش ھەمدە بۇ پۇلغا ئۆزلىرى ئېھتىياجلىق بولغان قورال ـ جابدۇقلارنى سېتىۋېلىش توغرىسىدا قارار ماقۇللىدى. ئۇلار بىردەك ھالدا، ھازىرقى ئەھۋالدىن ئېلىپ ئېيتقاندا يولباشچىمىزنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزىدىغان بىر ئەترەت ئادەم بولۇشى كېرەك دەپ قاراپ، باش شتابتا خىزمەت قىلىش ئۈچۈن ھەرقايسى دۆنزىيىدىن بىرنەچچە ياشنى تاللاش ۋە ئېۋتىبىدانىمۇ سپارتاكنىڭ بۇيرۇق يەتكۈزگۈچىسى قىلىشنى قارار قىلدى.

بۇ مەزگىلدە سپارتاك رىم قوشۇنىغا بىرنەچچە قې-
تىم توساتتىن ھۇجۇم قىلىپ، نۇرغۇن گلادىئاتور ۋە
قۇللارنى ھۆرلۈككە ئېرىشتۈردى. نەتىجىدە، ئۇ ئىككى
ئاي ئىچىدىلا ئىككى يېڭى دىۋىزىيە تەشكىل قىلىپ،
ئۇلارنى تولۇق قوراللاندۇرۇپ بولدى. ئەمما يىراقنى كۆ-
رەلەيدىغان سپارتاك رىمغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىشقا
قىزىقمىدى. ئۇ شۇنى چۈشىنەتتىكى، گەرچە كاتتۇنىي-
دىكى دىۋىزىيىنى يۆتكەپ كېلىش مۇمكىن بولسىمۇ،
لېكىن ئۆز قول ئاستىدىكى يىگىرمە - ئوتتۇز مىڭ
ئەسكەر بىلەن ئۇنداق چوڭ كۆلەملىك ھەربىي ھەرىكەت
قوزغاش پۈتۈنلەي مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

بىر كۈنى ئاخشىمى سپارتاك تۈيۈقسىز يوقاپ
كەتتى، ئۇ بىرنەچچە ئاتلىق مۇھاپىزەتچىسىنى باشلاپ
ئورمانلىقتىكى بىر چىغىر يولدا ئۇچقاندەك كېتىۋاتا-
تى. بىر كېچە جىددىي يۈرگەن سپارتاك تاغ ئاتارغا
يېقىن ۋالېرىيەنىڭ داچىسىغا يېتىپ كەلدى. سېغىـ-
نىشتىن يۈرىكى تىپىرلاۋاتقان سپارتاك ۋالېرىيەنىڭ
مەخپىي ئۆيىگە ئالدىراش كىرىشى بىلەنلا، ۋالېرىيە
ئۇندىمەستىن ئۇنى بوينىدىن قۇچاقلىدى - دە، ئىككى
ئاشىق - مەشۇق ئۇزاققىچە قىزغىنلىق بىلەن سۆيۈشۈپ
كېتىشتى. ئۇلار بەخت قۇچمىدا، تەڭداشسىز ھۇزۇر -
ھالاۋەت ئىلكىدە مەست بولۇشۇپ، ئۇندىمەستىن بىر -
بىرىنى ئۇزاققىچە قۇچاقلاپ تۇرۇشتى.

ۋالبېرىيە ئۇستىگە قارىدەك ئاپئاق ئۇخلاش كىيىمى كىيگەن بولۇپ، قاپقارا قويۇق چاچلىرى يەلكىسىگە يېيىلىپ تۇراتتى. كۆزلىرىدىن خۇشاللىق ۋە قايغۇ-مەيۇسلۇك نۇرلىرى چاقناپ تۇراتتى. سپارتاك ئۇنى ئار-قا-ئارقىدىن سۆيەتتى ۋە توختىماي بەزلەيتتى. سىرتتىن ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئاۋاز ۋە قورال-ياراغلارنىڭ جاراڭ-جۇرۇڭ ئاۋازلىرى ۋالبېرىيەنىڭ ئۆيىگە ئاڭلاندى، ۋالبېرىيە قورققىنىدىن سپارتاكنى مەھكەم قۇچاقلىۋالغىنىچە هوشىدىن كەتتى.

سپارتاك ئۇنى ئاۋايلىغىنىچە يۇمشاق كارىۋىتىغا ئېلىپ، كارىۋات يېنىدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ ئۇنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاشقا باشلىدى. ۋالبېرىيە سپارتاكنىڭ مېھرىلىك سىلاشلىرىغا هېچقانداق پەرۋا قىلماي، جىمغىنە ياتاتتى. شۇ چاغدا، سىرتتىكى مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ سۆيلىشى بىلەن سپارتاك بۇ يەردىن دەرھال ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدى، بىر هازادىن كېيىن هوشىغا كەلگەن ۋالبېرىيە سپارتاكنىڭ ئاللىبۇرۇن بۇ يەردىن كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئازابلانغىنىچە يىغلاپ كەتتى.

ۋالبېرىيەنىڭ سىماسى يول بويى سپارتاكنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمەيتتى، ئۇ ئۆزىگە قاتتىق هاي بېرىپ، ۋالبېرىيەنى خىيالىدىن چىقىرىۋېتىشكە كۈچىنىڭ بارىچە ئۇرۇناتتى. ئۇنىڭ قوشۇنىنىڭ سانى بۇرۇنقىدىن كۆپەيدى، كۈچ-قۇدرىتى ئاشتى، ئالۋىن شەھىرىدىكى ئۇرۇش،

كاننى يېنىدىكى ئۇرۇش ۋە باشقا بىرنەچچە قېتىملىق قانلىق ئۇرۇشلاردا سپارتاك ئارمىيىسى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىماي، غەلىبە قۇچۇپلا كەلدى. شۇڭا، گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ سەركەردىسى بولغان سپارتاكنىڭ بۇ كۈرەشنى چوقۇم ئاداققىچە ئېلىپ بېرىشى تولىمۇ زۆرۈر ئىدى.

گلادىئاتورلار قوشۇنى بۇرۇنقى لاگېرىدىن يەنە ئىستراتېگىيىلىك يۆتكىلىپ، يېڭى لاگېرغا كۆچۈپ كەلدى. سپارتاك ئەسكەرلىرىنى مىللەت بويىچە دۈزەتتى. يىگە ئايرىپ، ھەرقايسى دۈزىيىلەرنىڭ قوماندانىنى شۇ مىللەتتىن بېكىتىشنى قارار قىلدى. بۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇش تالاش ـ تارتىش ۋە ھەسەت پەيدا قىلىسىمۇ، لېكىن ھەربىر دۈزىيىدىكى جەڭچىلەر ئارىسىدا مۇستەھكەم ئىتتىپاق ئورنىتىش، ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇش جەھەتتىن ناھايىتى زور ئەۋزەللىككە ئىگە ئىدى. سپارتاكنىڭ بۇ تەشەببۇسى ھەربىي ئىشلار كېڭىشىدە كوماندىرلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى.

توپ ـ توپ يېڭى گلادىئاتورلار ھەركۈنى كېلىپ قوشۇنغا قوشۇلۇپ تۇردى. قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسى ئەللىك مىڭ كىشىدىن ئاشتى. شۇڭا، سپارتاك ئۇلارنى بەش مىڭ كىشىلىكتىن ئون دۈزىيە قىلىپ قۇرۇپ چىقتى. ئۇ گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچ ـ قۇۋ-

ۋىتىنى سەرپ قىلماقتا ئىدى. سپارتاك بىر يىلغا يەتـ
مىگەن ۋاقىت ئىچىدە بارلىق كىشىلىك ھوقۇقى ۋە
ئارزۇ ـ ئۈمىدلىرىدىن مەھرۇم بولغان، ئۆزىنىڭ تۆۋەن
تۇرمۇشى تۈپەيلىدىن قوپاللىشىپ كەتكەن ۋە ئىنتايىن
ئازاب چېكىۋاتقان، ئۆزىنىڭ ئىنسانلىق ئىززەت ـ ھۆر ـ
مىتىدىن تامامەن مەھرۇم بولغان ئەللىك مىڭ بەخـ
سىزنى ئەركىنلىككە ئېرىشتۈردى. ئەمما، ئەركىنلىـ
تىن ئىبارەت بۇ شانلىق شوئار ئۇلارنىڭ قەلبىگە قەھـ
رىمانلىق، پىداكارلىق روھىنى سىڭدۈرۈپ ۋە ئۆزىنىڭ
قەدىر ـ قىممىتىنى ھېس قىلدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئورنـ
دىن دەس تۇرۇپ، دۇنيادا ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان
جەڭچىلەردىن بولۇپ، يېتىلىشىگە تۈرتكە بولىدى. بۇ
ئاجايىپ جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە سىرلىق شوئار
سپارتاكنىڭ ئۆزىگىمۇ غايەت زور تەسىر كۆرسىتىپ،
ئۇنى كىشىلەر كۆزگە ئىلمايدىغان بىر بىچارە گلادىئا ـ
توردىن رەقىبلىرى ئەيمىنىدىغان باتۇر، قۇدرەتلىك قو ـ
شۇننىڭ يولباشچىسى بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قى ـ
لىپ، شەخسىي ئىشق ـ مۇھەببەتنى ھەرگىز ئۆزىنىڭ
پۈتۈن ھاياتىنى بېغىشلىغان بۇيۇك، مۇقەددەس ئىشتىن
ئارتۇق كۆرمەيدىغان ئىرادىلىك ئادەم قىلىپ چېنىقتۇـ
رۇپ چىقتى.

رىم قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى كراسو بۇ قېتىمقى
مەغلۇبىيىتىدىن كېيىن، قالغان ـ قاتقان ئون مىڭ

ئەسكىرىنى يىغىپ بىر يېڭى دۈنيە قۇردى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوتتۇز مىڭ كىشىدىن تەركىب تاپقان قوشۇنغا ئىگە بولدى ۋە بۇ قوشۇننى لاتىي ئۆلكىسىدە كېچە ـ كۈندۈز مەشىق قىلدۇردى. ئۇ مۇشۇ قوشۇن بىلەن يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان باھاردا، سپارتاكنى جىلغىدا توسۇپ بىر يولىلا يەر بىلەن يەكسان قىلماقچى بولدى.

ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، سپارتاك فورمىسىگە يېتىپ كېلىپ، ئىككى ئېگىز دۆڭلۈك ئوتتۇرىسىغا ئۆزىنىڭ لاگېرىنى قۇرۇپ، ئاپپىي ئېگىزلىكىگە ئۆتىدىغان يولنى ئۆز كونترولىلۇقى ئاستىغا ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بىر كۈنى كەچتە دۈشمەن لاگېرى ئەتراپىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ ئو-رۇنلىشىش ئەھۋالى ۋە مەقسىتىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن، ئۇچ يۈز ئاتلىق ئەسكەر بىلەن يولغا چىقتى، بۇ-نىڭدىن خەۋەر تاپقان كراسو دەرھال ئۆزىنىڭ قۇدرەتلىك ئاتلىق ئەسكەرلىرىنى ئەۋەتىپ، سپارتاكقا قارشى ھۇجۇم قىلدى. قىسقىغىنە ئېلىشىشتىن كېيىن گلادىئاتور-لاردىن يۈزدەك ئادەم چىقىم بولدى ـ دە، سپارتاك شىددەت بىلەن چېكىنىپ، فورمىسىگە قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولدى.

سپارتاك بىر كۈنى كېچىسى، جاھان جىمجىتلىقىغا چۆككەندە سەككىز دۈنيە ئەسكىرىنى ئېلىپ پەم

بىلەن لاگېردىن چىقتى. لاگېردا پەقەت ئېنىۋاينىڭ ئىككى دۈنىيىسى بىلەن ئاتلىق ئەسكەرلەر قوشۇنى قېپقالدى. گلادىئاتورلار كېچە قاراڭغۇلۇقىنىڭ ھمايىسىدە يامغۇر كەبى نەيزە ۋە تاش ئېتىپ، رىم ئەسكەرلىرىنىڭ لاگېرىغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى. رىم قوشۇنى ھۇجۇمدىن ئاللىقاچان مۇداپىئە كۆرۈپ قويغانىدى، شۇڭا، ئارەيشىس توساتتىن ئۆز قوشۇنىنى باشلاپ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى. كرىكىس بۇ چاغدا دەرھال چېكىنىشكە كاناي چالدۇرغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ پالاخمانچىلىرى تېز چېكىنىشكە ئۇلگۈرەلمىگەنلىكتىن، رىم ئاتلىقلىرىنىڭ زەربىسىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمىدى ـ ده، قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە ئۇلارنىڭ تۆت يۈزدىن ئارتۇق ئادىمى قىرىپ تاشلاندى. بەختكە يارىشا، كەڭ بىر ئۆستەڭ رىم ئاتلىق ئەسكەرلىرىنىڭ ھۇجۇمىنى توسۇپ قويدى، شۇنىڭ بىلەن گلادىئاتورلار ئۆستەڭنىڭ نېرىقى قىرغىقىغا چىقىۋېلىپ، شۇ يەردە پاناھلاندى.

ئارەيشىس ئۆزىنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرىنى قايتۇرۇپ ئەكېلىۋالغاندىن كېيىن، ھەرقايسى دۈنىيىلىرىنى باشلاپ كرىكىسنىڭ دۈنىيىسىگە شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى. رىملىقلارنىڭ گلادىئاتورلارغا بولغان ھۇجۇمى ئىنتايىن دەھشەتلىك ۋە شىددەتلىك بولدى. شۇڭا، گلادىئاتورلارنىڭ ئۇچىنچى دۈنىيىسى تەۋرەپ قالدى، ھەتتا ھالاك بولغىلى تاس قالدى. بىراق باتۇر ئار-

توربكسىنىڭ يالقۇنلۇق سۆزلىرىدىن، شۇنىڭدەك كـ
ربكسىنىڭ مىسلىسىز باتۇرلۇقىدىن ئىلھاملانغان گلا-
دىئاتورلار بۇ ھۇجۇمغا قەھرىمانە تاقابىل تۇردى. كرد-
كىس سەپنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ خەنجىرىنى ھەربىر شىلـ
تىسا، بىر دۇشمەن يەرگە يىقىلاتتى. گلادىئاتورلار
مىسلىسىز قەھرىمانلىق بىلەن رىم قوشۇنىنىڭ شىد-
دەتلىك ھۇجۇمىنى توستى. بۇ قېتىمقى جەڭ ئىنتايىن
رەھىمسىز ۋە قانلىق بولدى، قورال ـ ياراغلارنىڭ جا-
راق ـ جۇرۇق ئاۋازلىرى، ئېلىشقۇچىلارنىڭ ۋارقىراش ـ
جارقىراشلىرى ۋە نالە ـ پەريادلىرى ئەتراپنى بىر ئالدى.

ھاۋا تۇتۇق، كۇل رەڭ بۇلۇتلار ئاسمانىنى قاپلاپ
كەتكەنىدى، جاندىن ئۆتىدىغان سوغۇق سىم ـ سىم يا-
غۇر توختاۋسىز ياغماقتا. گلادىئاتورلارنىڭ يان تەرىپـ
ىدىن زەربە بېرىش ئۇچۇن، يەنە بىر رىم دىۋىزىيىسى
ئولۇق تەرەپتىن بېسىپ كەلدى. تۆتىنچى دىۋىزىيىنىڭ
باشلىقى بورتوركىس ئۇنىڭغا قارشى ئاتلاندى، ئەمما
ئۇنىڭ قوشۇنى ئۇزاققا بارمايلا ھالسىراپ قالغانلىقتىن،
ناھايىتى زور تالاپەتكە ئۇچرىدى. رىم قوشۇنى شىددەت
بىلەن ھۇجۇم قىلغانلىقتىن، گلادىئاتورلار قوشۇنى
ئىككى چولۇق ئەترەتنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا ئۆز لاگېرىغا
چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. بۇ ئىككى چولۇق ئەترەت ئەڭ
ئاخىردا قالغان چولۇق قوشۇننىڭ چېكىنىشىگە ئىمكانـ
يەت ھازىرلاپ بېرىش يولىدا پۈتۈنلەي ھالاك بولدى.

دۇشمەن بىلەن ھېلىلا جەڭ قىلغان كىركىس شۇ تاپتا ھالسىراپ قالغانىدى، رىم قوشۇنى كىراسونىڭ بۇيرۇقى بويىچە، ئۇلارنى ئىنتايىن تەشكىللىك ھالدا قورشاۋغا ئېلىۋالدى. مۇبادا سپارتاك تېز كېلىپ ئۇنىڭغا يارەم بەرمىسە، رىملىقلار تۆت تەرەپتىن قورشاپ كېلەتتى ـ دە، ئۇلار ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاتتى.

ئەمما، رىم قوشۇنىنىڭ ئاۋانگارت قىسىملىرى ئاپىيۇس يولىدا ئانچە يىراقتا بارا ـ بارمايلا، سپارتاك باشلاپ كېلىۋاتقان قوشۇن ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يېتىپ كەلدى، سپارتاكنىڭ پالاخمانچىلىرى رىم ئەسكەرلىرىنىڭ سول قانىتىغا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى.

بۇنى كۆرۈپ ئارەيشىپس ئۆزىنىڭ ئاتلىق قوشۇنىنى سپارتاكنىڭ پالاخمانچىلىرىغا ھۇجۇم قىلىشقا سالدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تۆت دۈنيە ئەسكىرىنى سپارتاكقا قارشى ھۇجۇمغا ئۆتۈش ھالىتىدە سەپكە تۈرغۇزدى، قالغان ئىككى دۈنيەنى كىركىسنىڭ ھۇجۇمىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن يەنە بىر تەرەپكە ئورۇنلاشتۇردى. چۈنكى، كىركىس يارەمگە ئېرىشىپ قالسا، ئۇنىڭ يېڭىۋاشتىن ھۇجۇم قىلىشى ئېنىق ئىدى، بۇنىسى ئاڭرەيشىسقا ناھايىتى ئايدىڭ ئىدى.

دېگەندەك، گلادىئاتورلارنىڭ ئىككى دۈنيەسى رىملىقلار بىلەن ئۇرۇشقا كىرىشكەندە، كىركىس ئۆزىنىڭ ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىغان دۈنيەسىنى رەتكە

سېلىپ بولغاندى. ئۇلاردىن ئۆلگەن ـ يارىلانغانلارنىڭ سانى ناھايىتى كۆپ بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ جەڭ-گىۋارلىقى يەنە ناھايىتى يۇقىرى ئىدى، ئۇلار لاگېردىن چىقىپ ئارەيشېسنىڭ قوشۇنىغا ھۇجۇم قوزغىدى. بۇ قېتىمقى جەڭ ئىنتايىن رەھىمسىز ۋە قانلىق بولدى. ئىككى تەرەپ گىرەلەشمە جەڭگە كىرىشىپ كەتكەچكە، جەڭچىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز جېنى بىلەنلا قالغانىدى، شۇڭا، فوندى شەھىرىدىكى بىر تۆپلىكتە تۈيۇقسىز پەيدا بولغان ئېنوماينىڭ دۈشزىيىسىنىڭ ئاۋانگارت قىسمىنى ھېچكىم كۆرمىدى. ئېنوماي دۈشزىيىسىدىكى جەڭچىلەر جىلغىدا بولۇۋاتقان جەڭنى كۆرۈش بىلەنلا زېمىننى لەرزىگە سالغۇدەك ھۇررا ـ سۈرەنلەر بىلەن رىم ئەسكەرلىرىگە ئېتىلدى.

ئۇچ تەرەپتىن قورشالغان رىملىقلارنىڭ قارشىلىقى سۇندۇرۇلدى. بۇ چاغدا گرانىكسىنىڭ ئارمىيىسى جەڭ مەيدانىغا يېتىپ كېلىپ، رىملىقلارنىڭ ئوڭ قانىتىدىن زەربە بەردى. بۇنىڭ بىلەن رىملىقلار ئېچىنىشلىق ھالدا مەغلۇپ بولدى. رىملىقلارنىڭ يەتتە مىڭ ئەسكىرى ئۆلۈپ، تۆت مىڭ ئادىمى ئەسىرگە ئېلىندى. بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەت رىم دائىرىلىرىنى قاتتىق ساراسىمىگە سالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار رىم مەمۇرىي ئەمەلدارى روفىئۇسنى سپارتاك بىلەن سۆھبەتلىشىشكە ئەۋەتتى. روفىئۇس سپارتاكنىڭ ئەسىرلەرنى قورال ـ ياراغقائالماشتۇ-

رۇش تەلىپىنى رەت قىلدى.

— سەن سۇللانىڭ تۇل قالغان ئايالى ژالىرىيەگە ئاشىق ئىكەنسەن،— دېدى رېم مەمۇرىي ئەمەلدارى بىر ھازا دېلىغۇل بولغاندىن كېيىن، — سەن ئۇنىڭ بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن، رېم دائىرىلىرى ساڭا تالاش ئەركىنلىكىنى بېرىدۇ: بىرى، پومپېئوسنىڭ ئورۇن باسارى بولۇپ ئىسپانىيىگە بارسەن، يەنە بىرى، ئافرىقا شەھەرلىرىدىن بىرىگە باشلىق بولۇپ بارسەن. ئۇ چاغدا سۇللانىڭ تۇل ئايالى بىلەن سەندىن بولغان قىزچاق پوستۇمىيەمۇ ساڭا قالىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، سەن ئۇنىڭغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقۇڭدىن مەڭگۈ مەھرۇم بولۇپ قالسەن، ھەتتا ئۇنى قايتا قۇچىقىڭغا ئالالمايسەن.

— ئۇنداقتا، مېنىڭ قېرىنداشلىرىمنى قانداق قىلىمىز؟ — سورىدى سپارتاك مەسخىرىلىك ئاھاڭدا.

— ئۇلارنى تارقىتىۋېتىمىز. قۇللار ئۆزلىرىنىڭ قاماقخانىلىرىغا قايتىدۇ، گلادىئاتورلار ئۆز مەكتەپلىرىگە بارىدۇ.

— ماڭا قارا، روفىئۇس، — دېدى سپارتاك قەتئىي قىلىپ، — سىلەرگە ئەسىر چۈشكەن ئەسكەرلىرىمنى كرېىست تۇۋرۇكىگە مىخلىغىنىڭلاردىن خەۋىرىم بار، رىملىقلار بىز گلادىئاتورلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىمىزنى قەتئىي ئېتىراپ قىلمايدۇ. بىز جەڭگاھتا كۆرۈشەيلى.

سپارتاك بۇ مەمۇرىي ئەمەلدارنىڭ لاگېردىن كېتىشىگە بۇيرۇق بەردى.

سپارتاك ئۆز چېدىرىغا قايتىپ كىرگەندە، كەچ كىرىپ قالغانىدى. ئۇ قورالىنى ئىلىپ قويۇپ، ئۇخلاش ئۈچۈن تۆشەككە چمقتى ـ دە، ھەمىشە بوينىغا ئېسىپ يۈرىدىغان ۋالېرىيەنىڭ مېدالىئونىنى ئاستا سۆيدى. شۇ چاغدا، بىرسىنىڭ توساتتىن كالپۇكىغا ئۇزاق سۆيۈشى بىلەن چۆچۈپ كەتتى. تۆشەك ئالدىدا ئېڭىتىبىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ قاپقارا چاچلىرى ئاپئاق كۆكسىگە چۈشۈپ تۇراتتى.

— سىز بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسىز؟

— مەن نەچچە كۈندىن بۇيان مۇشۇ يەردە، — دېدى ئېڭىتىبىدا چېدىرنىڭ بۇلۇڭىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — پارتاك، مەن سىزگە ئاشىق، مېنىڭ سىزگە بولغان مۇھەببىتىم شۇنچىلىك بۇيۈك مۇھەببەتكى، ئۇ، تىزلىنىپ ئايىغىمنى سۆيگەن ۋىمدىكى داڭلىق ئەرلەر ئالدىدا مەغرۇر يۈرگەن مەندەك بىر ئايالنى سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تىزلاندۇردى! ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىسۇن، رەھىم قىلىڭ!... مېنى ئىتتىرمەڭ! مېنىڭ مۇھەببىتىمنى رەت قىلمىسىڭىزلا، سپارتاك، سىزنىڭ قۇلىڭىز، چاكىرىڭىز بولۇشقىمۇ رازىمەن..... سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي....

ئېڭىتىبىدا سپارتاكقا يېلىنىپ ـ يالۋۇردى، ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئۇنى ئارقا ـ ئارقىدىن سۆيدى. سپارتاكنىڭ

پۈتۈن ئەزايىنى تىترەك بېسىپ كەتتى، بويىنىغا ئېسىلغان تۇمارنى بارغانسېرى مەھكەم سىقىمدىدى. پەقەت مانا شۇ تۇمارلا ئۇنىڭغا كۆز ئالدىدىكى بۇ گۈزەل يۇنان قىزىنىڭ نازۇ كەرەشمىلىك يالۇڭرۇشلىرىغا تاقابىل تۇرالايدىغان كۈچ ـ قۇدرەت ئاتا قىلالايتتى. ئۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، قولىنى ئېۋتىۋىدا نىڭ چاڭگىلىدىن ئاستا تارتىۋېلىپ، قىزغا ئاكىلارچە مېھرىبانلىق بىلەن:

— ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ... ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ئەخمەق قىز... مەن بەئەينى پەرىشتىلەرگە ئوخشاش گۈزەل باشقا بىر ئايالغا ئىشقىمنى بەرگەنمەن. مەن ئۇنىڭدىن باشقا ئايالنى ياخشى كۆرەلمەيمەن... شۇنىڭ ئۈچۈن، ماڭا بولغان سۆيگۈ ـ مۇھەببىتىڭىزنى قىزىپ كەتكەن كاللىڭىزدىن چىقىرىپ تاشلاڭ.

— بۇنىڭ ھەممىسى ۋالېرىيەنىڭ كاساپىتىدىن! — دەپ جان ـ جەھلى بىلەن ۋارقىرايتتى ئېۋتىۋىدا، — ھۇ... قارغىش تەگكۇر ۋالېرىيە! سىزنى مېنىڭ قۇچىقىمدىن ئايرىغان ئاشۇ شۇ!

— ئۇنى ھاقارەتلىشىڭىزگە يول قويمايمەن! — دېدى سپارتاك غەزەپ بىلەن توۋلاپ تۇرۇپ، — چېدىرىمدىن دەرھال چىقىپ كېتىڭ! بۇ يەرگە ئىككىنچى ئاياغ باسقۇچى بولماڭ! ....

بىر قېتىملىق ھەربىي كېڭەشتە، كۆپچىلىك سپارتاكنىڭ ئالدىن بېكىتكەن ھەربىي يۇرۇش يۆنىلىشىگە قوشۇلدى، شۇنىڭ بىلەن سپارتاك چوڭ قوشۇننى باشلاپ دېڭىز بويىنى بويلاپ سامىن ئۆلكىسىگە يۇرۇش قىلدى. ئون كۈنلۈك يۇرۇشتىن كېيىن، گلادىئاتورلار قوشۇنى ئاسكۇلغا بارگاھ قۇرۇپ ماكانلاشتى.

10. ئېۋىتىدانىڭ ئۆچ ئېلىشى

مۇھەببەت تەلىپى رەت قىلىنغان ئېۋىتىدا سپارتاكتىن ئۆچ ئېلىشقا قەسەم ئىچتى. ئۇ قايتا-قايتا كۆزەتكەندىن كېيىن، ئېنوماينى بۇ مەقسەتكە يېتىشىنىڭ ۋاستىسى قىلىپ تاللىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ نازۇكەرەشمىلىك ئەركىلەشلىرىنىڭ سېھرىي كۈچى بىلەن ئېنوماينى تېزلا رام قىلىۋالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، بۇ گېرمان يىگىتى بارغانسېرى جىمغۇر، خىيالچان ۋە غەمكىن بولۇپ قالدى. سپارتاكقا بولغان ئىززەت-ھۆرمىتى ۋە مېھىر-مۇھەببىتى بۇرۇنقىدىن خېلىلا سۇسلىشىپ قالدى. بىر قېتىملىق كوماندىرلار يىغىنىدا سپارتاك ئوتتۇرىغا قويغان ئالىپ تېغىدىن ئۆتۈپ، «ھەركىم ئۆز ئېلىگە قايتسۇن» دېگەن تەكلىپىگە باشقىلار بىردەك قوشۇلسا، يالغۇز ئېنومايلا

قارشى تۇرغانىدى. ئۇ بۇ قارارغا قارشى تۇرۇش بىلەنلا قالماي، يەنە گلادىئاتورلارنىڭ بۇ يولباشچىسىغا ناھايىتى قوپال، سەت سۆزلەر بىلەن ھۇجۇم قىلدى. سپارتاكنى زالىملىق قىلدى، مۇستەبىتلىك بىلەن ھوقۇقىنى قالايمىقان ئىشلەتتى، گلادىئاتورلار ئوتتۇرىسىدىكى باراۋەرلىك ھوقۇقىغا خىلاپلىق قىلدى دېگەنگە ئوخشاش غەلىتە گەپلەرنى قىلدى. مۇشۇ كۈنلەردە ئىبنوماي ئىۋتىبدانىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن قوپال، ئاچچىقى يامان بولۇپ قالغانىدى.

ئىبنوماي شۇ تەرىقىدە ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما سپارتاك بىلەن يۈزمۈيۈز ئۇچرىشىپ قالغاندا ئاچچىقى يېنىپ قالاتتى، سپارتاكنىڭ ئالدىدا تۇرغاندا، ئۇنىڭ ساپ ۋىجدانى يۇنان قىزىنىڭ قۇترانتقۇلۇق سۆزلىرىگە قارشى تۇرالايتتى، ئۆزىنىڭ قىلغانلىرىدىن قاتتىق خىجىل بولاتتى ۋە ئۆكۈنەتتى. سپارتاك ئىبنومايغا چوڭقۇر مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن دوستانە مۇئامىلە قىلاتتى، ئۇ، دوستىنىڭ مۇنداق چۈشىنىپ بولمايدىغان غەلىتە قىلىقلارنى قىلىپ يۈرۈشىنىڭ پۈتۈنلەي ئىۋتىبدانىڭ ھېيلە ـ نەيرىڭىدىن ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. سپارتاك ئىشى تولىمۇ ئالدىراش بولغانلىقتىن، ئىۋتىبدانى ئاللىقاچان ئىسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى، ئىۋتىبدامۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپقىلىشتىن

ئۇستىلىق بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى.

ئېۋتىبىدانىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن ئېنوماي سپارتاكنى قاتتىق ئەيىبلىدى ۋە قارغىدى. ئېنوماينىڭ سپارتاكنى بۇنداق ئەيىبلەش ۋە قارغاشلىرىنى ئاڭلىغان ئېۋتىبىدا-نىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. ئۇ ئېنوماينىڭ چېدىرىدا: سپارتاك كۆپچىلىككە خائىنلىق قىلىپ، رىم دائىرىلىرى بىلەن كۆپ قېتىم ئۇچراشتى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزى پايدا ئېلىۋاتىدۇ، ئۇ ناھايىتى رەزىل سۈيقەست ئىشلىتىپ، گلادىئاتورلارنىڭ كۈچىنى پارچىلاقچى بولۇۋاتىدۇ، ئۇلارنى رىمغا ھۇجۇم قىلىشتىن توسۇۋاتىدۇ، ھەتتا ئۇنىڭ مەھبۇبىسىمۇ رىملىق ئاقسۆڭەك ئايال، دەل مۇشۇ قارا نىيەت ئايال سپارتاكقا رىمنىڭ تۇرلۇك پەسكەش ھىيلە-مىكىرلىرىنى يەتكۈزۈپ تۇرىدۇ، دېگەندەك نۇرغۇن پىتنە-ئىغۋالارنى تۇقۇپ چىقىپ، ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالدى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئېنوماينىڭ ئوغىسى قايىدى. سپارتاكنىڭ بارلىق پىلانى ۋە تۇرلۇك لايىھىلىرى ھەربىي كېڭەشتە كۆپچىلىكنىڭ ئوچۇق-ئاشكارا مۇزاكىرە قىلىشى ئارقىلىق قارار قىلىناتتى. ئەمما، ئېنوماي ئېۋتىبىدانىڭ پىتنە-ئىغۋالىرىنىڭ قايمۇقتۇرۇشى بىلەن تەمكىنلىكىنى ۋە ئەقىل-پاراسىتىنى يوقاتتى.

بىر كۈنى كەچتە بۇ گېرمان يىگىتى ئۆزىنى زادىلا باسالماي، قالقىنىنى ئېلىپ ۋارقىراشقا باشلىدى:

— ياق! ئۇنىڭ ماڭا ۋە قول ئاستىمدىكى ئادەملەرىمگە خائىنلىق قىلىشىغا ھەرگىز يول قويمايمەن!... مەن قول ئاستىمدىكى ئەسكەرلەرنى ئېلىپ، خائىنلارنىڭ بۇ لاگېرىدىن دەرھال كېتىمەن!

شۇ گەپ بولۇپ بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن گېرمان ئەسكەرلىرىنىڭ تۇرار جايىدا جىددىي يېغىلىشقا چېلىنغان كاناي ئاۋازى ياڭرىدى، بۇ، ئېنوماينىڭ بۇيرۇقى بويىچە، بارلىق گېرمان قوشۇنلىرىنىڭ سپار-تاكنىڭ گلادىئاتورلار لاگېرىدىن دەرھال ئايرىلىشى ئۈچۈن چېلىنغان كاناي ئاۋازى ئىدى. بۇنىڭ بىلەن پۈتۈن گلادىئاتورلار لاگېرى ئىچىدە شۇ ھامان پاتىپاراقچىلىق يۈز بەردى ـ دە، ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى رىم قوشۇنى لاگېرغا باستۇرۇپ كەلگەن ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، قول-لىرىغا قورال ئېلىشتى.

كاناي ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەنلا ھەممىدىن بۇرۇن سەكرەپ قوپقانلارنىڭ بىرى سپارتاك ئىدى. سپارتاك شەمشىرىنى كۆتۈرگىنىچە، كۈچلۈك جەينەكلىرى بىلەن قالايمىقانلىشىپ كەتكەن كىشىلەر توپى ئىچىدىن ئۆزۈ-گە يول ئېچىپ، ئېنوماي دۈشمىنىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر توپىنى تېزلىكتە يېرىپ ئۆتۈپ، ئوڭ تەرەپتىكى لاگېر ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بۇ چاغدا، ئېنوماي ئاتىنىڭ ئۈستىدە مۇلازىملىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئىككىنچى دۈشمىنىنىڭ لاگېرىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ

بولۇشىنى كۆتۈپ تۇراتتى.

شۇ ئەسنادا، يەنە بىر تولۇق قورالانغان ئادەم سپارتاك تەرەپكە ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، ئۇ-نىڭ يېنىدا توختىدى. سپارتاك بۇ ئادەمنىڭ سادىق سەپدىشى كرىكىس ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئىككىيلەن ئاتلىرىنى چاپتۇرۇشۇپ، ئېنوماي تەرەپكە قاراپ ئۇچتى. بۇ چاغدا ئېنوماي جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن:

— تېز! تېز بولۇڭلار! بىز خائىننىڭ لاگېرىدىن يىراق كېتەيلى! — دەپ توۋلاۋاتاتتى.

ئېنومايىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان سپارتاك دەرغە-زەپ بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئات چاپتۇرۇپ باردى ـ دە، ھەر ئىككىيلەن خەنجەرلىرىنى قىنىدىن چىقىرىپ دېۋەيـ لەشتى. ھاسىراپ دېمىنى ئالالماي قالغان كرىكىس يۇ-گۇرۇپ كېلىپ، جان ـ جەھلى بىلەن سپارتاكنى تۇتۇ-ۋالدى، ئېنومايىنىڭ پەرمانچىلىرىمۇ قوماندانىنى تۇتۇ-ۋالدى. ئېنومايىنىڭ يېنىدا تۇرغان كرىكىس ئۇنىڭ ئې-تىنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇۋېلىپ ئۇنى كەينىگە چېكىنـ دۇرگەچ، سپارتاكقا ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن نەسىھەت قىلدى. بۇ چاغدا سپارتاك ئۆزىنى تۇتۇۋالغانىدى، ئۇنىڭ تېخى ھېلىلا غەزەپ ئوتلىرى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى ئەمـ دىلىكتە ياشقا تولدى. ئۇ ئېنومايغا تىكىلىپ قارىغـ نىچە، تىترىگەن ئاۋاز بىلەن:

— ياق، ياق، ئېنوماي، سېنىڭ ئاغزىڭدىن چىقىۋاتقان

بۇ گەپلەر چوقۇم قىساس ئىلاھەسىنىڭ سۆزى، سەن مېنى ھېچقانداق ئاساسسىزلا «خائىن» دەپ تىللاۋاتىسەن، سەن ئەقلىڭدىن ئېزىپسەن!

رەڭگى ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن سپارتاك كۆچىلىك ئالدىدا قەتئىي ۋە تەنتەنىلىك رەۋىشتە قەسەم ئىچتى. شۇ ئەسنادا، ئوڭ تەرەپتىكى لاگېر ئىشىكىگە يېقىنلا يەرگە ئورۇنلاشقان گاۋلۇلارنىڭ يەنە بىر دۈنيەسى لاگېردىن ئايرىلدى. بايانىدىن بېرى كۆزىگە چۈشكىچە دۈبۈلغا كىيىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ ئېتىنى مىنگىنىچە ئېنوماينىڭ ئارقىسىدا تۇرغان ئېۋتىبداغا ھېچكىم سەپسالمىدى. ئېنوماينىڭ قوشۇنلىرى باشلىرىنى تۆۋەن سېلىشقىنىچە، گلادىئاتورلار لاگېردىن بىر-بىرلەپ ئايرىلىشتى. بۇ ھالنى كۆرۈپ تۇرغان كىشىلەر ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقىغا ھەيرانۇ-ھەس بولۇپ تۇرۇپ قېلىشتى، بەزىلەر ئالدىغا ئۆتۈپ ئۇلارنى توسماقچى بولۇۋىدى، نەتىجىدە، بىر مەيدان پاتىپاراقچىلىق يۈز بەردى، بۇنىڭ بىلەن بەزىلەر يارىلاندى. سپارتاك كۆچىلىككە قاچقۇنلارنى توسماڭلار دەپ، قاچقۇنلارنىڭ گلادىئاتورلار لاگېرىدىن كېتىشىگە يول قويدى. سپارتاك كېچىنى كىرپىك قاقماي، يارىلانغانلارنىڭ كارۋىتىنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزدى. ئېنوماينىڭ لاگېردىن ئايرىلغانلىقىنى ئويلىغىنىدا، ئۇ ھەم غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولاتتى ھەم ئۇلارنىڭ تەقدىرىدىن ئەندىشە قىلاتتى.

سپارتاك ئەتىسى سەھەردە قوشۇنلىرىغا لاگېرىدىن چىقىپ كامېرىنىغا ئاتلىنىشقا بۇيرۇق بەردى. گلادىئا-تورلار كامېرىندا رىم قوشۇنلىرىغا ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇلار بىلەن يەنە بىر قېتىم قانلىق جەڭ قىلدى. سپارتاك بۇ قېتىم دۇشمەننىڭ قالايمىقانچىلىقىدىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلاندى. ئۇ جەڭ مەيدانىنىڭ ھەممە يېرىدە كېزىپ يۈرۈپ، ئادەتتىن تاشقىرى قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ، گلادىئاتورلارنى شۇنداق روھلاندۇردىكى، گلادىئاتورلار رىملىقلارغا شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، بىرنەچچە سائەت ئىچىدە ئۇلارنىڭ سېپىنى ۋەيران قىلىپ، ئۇلارنىڭ قورغىنىنى پۈتۈنلەي ئىگىلىۋالدى ۋە بارلىق ھەربىي لازىمەتلىكلىرىنى ئولجا ئالدى.

سپارتاك ۋە ئۇنىڭ قوشۇنى ئاسكۇل شەھىرىدە توـ لۇق دەم ئالغاندىن كېيىن، تىلىبولاغا قاراپ يول ئالدى. ئۇلار قاش قارايغان مەزگىلدە ئاتلىق رازۋېدكىچىلار قىسمىنىڭ باش قوماندانى ماملىيۇسقا يېتىشىۋالدى. ماملىيۇس سپارتاكقا ئېنوماينىڭ نۇرسىيە قېشىدىكى تاغ باغرىغا لاگېر قۇرغانلىقىنى، گالىلېئۇس بولسا سپارتاكنىڭ قوشۇنىدىن ئون مىڭ گلادىئاتور بۆلۈنۈپ چىقىپتۇ دېگەننى ئاڭلاپ، دەرھال ئېنوماينىڭ دۈشمـ يىلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئاتلانغانلىقىنى خەۋەر قىلـ دى. سپارتاك ئەسكەرلىرىنى ئالتە سائەتلا دەم ئالغۇزغاندـ دىن كېيىن كېچىلەپ تىلىبولادىن يولغا چىقتى. ئەمما

ئۇلار كېچىككەنىدى، بۇ چاغدا، نۇرسىيە جىلغىسىدا بىر مەيدان دەھشەتلىك جەڭ ئاللىبۇرۇن باشلىنىپ كەتكەنىدى. بۇ جەڭ ئاجايىپ دەھشەتلىك ۋە قانلىق بولدى. دەسلەپكى ئىككى سائەت ئىچىدە جەڭدە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىدى، چۈنكى، ھەر ئىككى تەرەپ ئوخشاشلا قەھرىمانلىق بىلەن قاتتىق تۇرۇپ ئۇرۇشتى، بىراق كۆپ ئۆتمەيلا گاللىلىئۇس ئۆز سەپلىرىنى تېزدىن كېڭەيتىپ، ھەر ئىككى گېرمانلار دۈشمىنىنى قورشىۋالىدى. لېكىن ئېنوماينىڭ باتۇرانە ئېلىشىشىدىن تەسىرلەنگەن بارلىق گېرمان ئەسكەرلىرى رىم قوشۇنىنىڭ چېكىنگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى، رىم قوشۇنى بۇ ھۇجۇمدىن تەۋرەپ قالدى، ئۇلارنىڭ ئەسلىدىكى قۇۋۇلۇق ئىشلىتىپ، يالغاندىن چېكىنىشتەك ھەربىي ھەرىكىتى ئەمدىلىكتە راست چېكىنىشكە ئايلىنىپ قالدى. بۇ ھال گاللىلىئۇس قوشۇنىدا زور پاتىپاراقچىلىق كەلتۈرۈپ چىقاردى.

ئەمما، دەل شۇ ئەسنادا رىملىقلارنىڭ يېنىك قوراللانغان پىيادە ئەسكەرلىرى گلادىئاتورلارنىڭ يان تەرىپىدىن ھۇجۇمغا ئۆتتى، ئارقىدىنلا پىيادىلەردىن تەشكىللەنگەن رىم پالاخمانچىلىرى گلادىئاتورلارنىڭ ئارقا تەرىپىگە شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى، بۇنىڭ بىلەن گېرمانلارنىڭ ئىككى دۈشمىنىسى ناھايىتى تېزلىكتە بۇ ئەجەل مۇھاسىرىسى ئىچىگە قامىلىپ قېلىپ، ھەممىسى

قۇربان بولدى، رىم قوشۇنلىرىمۇ ئېغىر چىقىم تارتتى. باتۇر ئېنوماي ئۆز قولى بىلەن دۇشمەننىڭ بىر ھەربىي سەركەردىسىنى ۋە ناھايىتى كۆپ رىم ئەسكىرىنى ئۆلتۈردى، يەنە دۆۋىلىنىپ كەتكەن جەسەتلەر ئارىسىدا ئىنتايىن قەيسەرلىك، پىداكارلىق بىلەن قانلىق جەڭ قىلدى. ئاخىردا دۇمبىسىگە بىرنەچچە شەمشەر بىرلا ۋاقىتتا سانجىلغانلىقتىن، ئادەمگە يات بىر ئاۋازدا قاتتىق ۋارقىرىدى ـ دە، ئېغىر يارىلىنىپ ئېۋتېلىدىغان يېنىغا يىقىلدى، قۇۋ تۇلكە ئېۋتېلىدا گىلادىئاتورلار سانىنىڭ بارغانسېرى ئازلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يالغاندىن ئۆلگەن بولۇپ يېتىۋالغانىدى.

بۇ ئۇرۇش شۇنىڭ بىلەن ئاياغلاشتى، گالىلېئۇس بۇ قېتىمقى جەڭدە ئون مىڭ گېرمانىنى يوقاتتى، ئۇلارنىڭ بىرىمۇ جېنىنى قۇتقۇزۇش نىيىتىدە قېچىپ كەتمىدى، چۈنكى، ئۇلار تولىمۇ باتۇر ئەزىمەتلەر ئىدى.

بۇ چاغدا، سپارتاك جەڭگاھقا تېخى يېڭىلا يېتىپ كەلگەنىدى. گەرچە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى جاپالىق ھەربىي يۇرۇشتە قاتتىق ھېرىپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ قوشۇنىنى دەرھال سەپكە تىزىپ، ئۇلارنىڭ ئېچىنىشلىق ھالاك بولغان قېرىنداش ـ سەپداشلىرى ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىشىغا ئىلھام ـ مەدەت بەردى. قەلبىدە ئىنتىقام ئوتى يالقۇنلاۋاتقان گىلادىئاتورلار گالىلېئۇسنىڭ ئىنتايىن ئالا-قزاده بولۇپ كەتكەن قوشۇنىغا يولۇاستەك ئېتىلدى.

رىملىقلار يېڭى جەڭگە كېتىپ قالغانلىقتىن، گېرمانلار قىرىلغان جەڭ مەيدانى جىمجىتلىققا چۆمگەنىدى.گالېلىئۇس ئەسكەرلىرىنى يېڭى جەڭگە سالماقچى بولۇۋاتاتتى. شۇڭا ئۇ ئەسكەرلىرىنى چاقماق تېزلىكىدە باشقىدىن ئورۇنلاشتۇرۇپ، يېڭى دۈشمەننى كۈتۈشكە باشلىدى. يېڭى جەڭ يەنە باشلاندى، بۇ جەڭ ئاۋۋالقى جەڭدىنمۇ رەھىمسىز، ئېچىنىشلىق بولدى. شۇنچە كەڭ جەڭگاھ ئوق ـ تەتۇر يېتىشقان جەسەتلەر بىلەن تولدى، يارىدارلار، جان تالىشىۋاتقانلارنىڭ زەئىپ پىغانلىرى ۋە ئاھ ـ زارلىرى ھەر تەرەپتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

جان تالىشىۋاتقان ئېنوماي نالە قىلغىنىچە، پات ـ پاتلا ئېۋىتىبدانىڭ ئىسمىنى چاقىرىپ قويياتتى. ھەممە يېرىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئېقىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ يۈرىكى تېخى سوقۇشتىن توختىمىغانىدى. جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغان مۇشۇ دەقىقىلەردە، ئۇ سۆيگەن مەھبۇبىنىڭ ئېتىنى پات ـ پاتلا توۋلايتتى. ئۇ شۇ تاپتا ھەممىنى ئۇنتۇغان بولسىمۇ، ئېۋىتىبدانى خىيالىدىن زادىلا چىقىرالمايۋاتاتتى.

بۇ چاغدا ئېۋىتىبدا يىقىلغان يېرىدىن تۇرۇپ، يېنىدا ئۆلگەن بىر پەرمانچىنىڭ كۆكلىكىنى يىرتىپ، يارىلانغان سول قولىنى تاڭدى. ئۇنىڭ قالقىنى پارە ـ پارە بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ قولى خېلىلا ئېغىر يا-

رىلانغان بولۇپ، قان ئېقىپ تۇراتتى. گالىلېئۇسنىڭ ھۇجۇمى تۇيۇقسىز بولغاچقا، ئۇ رىملىقلار تەرەپكە قېچىشقا ئۇلگۈرەلمەي ياكى جەڭ مەيدانىدىن يىراققا قاچالماي، ئامالسىز ئېنوماينىڭ يېنىدىكى ئاشۇ جەسەتلەر ئارىسىدا ئۆلگەن بولۇۋېلىپ يېتىۋېلىشنى ئەڭ بىخەتەر چارە دەپ تاللىغانىدى.

— ھەي، ئېۋېتىبسدا... مېنىڭ پەرىشتەم...، — دەپ ئۇنىنى ئاران چىقىرىپ پىچىرلىدى ئېنوماي. ئۇنىڭ ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن يۈزىنى ئەجەل كۆلەڭگۈسى قاپلىغانىدى، — سەن تىرىكمۇ؟... مېنى ئاخىرقى قېتىم بىر سۆيۈپ قويغىن. ...

يۇنانلىق بۇ پاھىشەنىڭ يېشىل كۆزلىرىدە ياۋۇزلارچە رازىمەنلىك نۇرلىرى چاقنىدى. جان تالىشۋاتقان بۇ ئادەمنىڭ يېلىنىش ـ يالۋۇرۇشلىرىنى كۆرۈپ كۆڭلى يايراپ كەتتى، بولۇپمۇ ئېنوماي بىر دۆۋە جەسەت ئىچىدە جان تالىشۋاتقىنىدا، ئۇ تېخىمۇ رەھىمسىز بولۇپ كەتتى. ئۇ ئېنوماينىڭ قېشىدا، ئۇنىڭغا سوغۇق نەزەرى بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

— جەھەننەمگە كەت! ھۇ... قارغىش تەگكۇر گېيىر

— دېدى توساتتىن ئېنوماينى مەسخىرە قىلىپ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆلۈم ئالدىدا جان تالىشۋاتقان ئېنوماينىڭ قەلبى قاتتىق ئازار يېدى، ئۇ غەزەپ ئىلكىدە ئۇنى قەلبىدىن ھەيدىۋەتتى ھەمدە بىر تۇرلۇك زەئىپ

ئاۋاز بىلەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئۇنى تىللاشقا باشلىدى:

— ھۇ ئىپلاس بۇزۇق... سىپارتاكنىڭ ھېچقانداق گۇناھى يوق ئىكەن... ساڭا مېڭە لەنەت! ئىلاھىم ئۆمرۈڭ ئۇزۇنغا بارماس!...

ئېنوماينىڭ تىل ـ قارغىشلىرىنى ئاڭلىغان ئېۋئىت بىردا ئۇنىڭغا قاراپ ماڭدى، ئەمما ئۇنىڭ جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغىنىنى كۆرۈپ توختاپ قالدى. ئۇ قىپقىزىل قانغا بويالغان قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ:

— ھەئە، سېنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا جان تالىشىۋاتقىنىڭنى ئاخىر كۆردۈم! ئۇلۇغ تەڭرىم مېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، قارغىش تەككۈر سىپارتاكنىڭمۇ ساڭا ئوخشاش ئازاب ئىچىدە ئۆلۈشىنى كۆرۈشۈمگە نېسىپ قىلغاي، — دەپ قارغىدى.

بۇ قېتىمقى دەھشەتلىك جەڭ ئاياغلاشتى، رىملىقلار غەزىپى پەلەككە يەتكەن گلادىئاتورلار ئالدىدا چېكىندى.

ئىككى چوڭ جەڭدىن كېيىن، ئەتىسى ئەتىگەندە گلادىئاتورلار ئۆزلىرىنىڭ قۇربان بولغان قېرىنداشلىرىنىڭ جەسەتلىرىنى كۆيدۈرۈشكە كىرىشتى. نۇرغۇنلىغان گۈلخانلار يېقىلىپ، ھەربىر گلادىئاتورلارنىڭ يۈزلىگەن جەسەتلىرى كۆيدۈرۈلدى. ئېنوماينىڭ جەسىتىگە ئاتاپ يېقىلغان گۈلخانىنىڭ ئەتراپىدا سەركەردىلەر قايغۇغا چۆمۈپ سۈكۈت ئىچىدە تۇرۇشتى، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا

تۆت دۆنزىيىنىڭ جەڭچىلىرى تۆت بۇرجەك سەپ بولۇپ تىزىلىپ تۇرۇشتى ۋە ئېنوماي بىلەن مەڭگۈگە خوش-لاشتى.

باتۇر گېرمان جەڭچىسى ئېنوماينىڭ گەۋدىسىنىڭ يىگىرمە يەتتە يېرى يارىلانغانىدى. گلادىئاتورلار ئۇنىڭ جەسىتىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، جەسەتكە ماي ۋە خۇش پۇراق ئەتىر چاچتى- دە، ئارقىدىنلا ئوت ياقتى. پۈتكۈل نۇرسىيە جىلغىسىدا شۇ هامان كۆككە تۇتاشقان ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلدى. قويۇق- ئىس تۇتەك ۋە ئوت يالقۇنى پۈتكۈل جىلغىنى قاپلىدى.

گلادىئاتورلاردىن تەركىب تاپقان بىر پەرمانچىلار ئەترىتى گلادىئاتورلار لاگېرىغا كېلىپ، سپارتاكقا يەنە بىر رىم قوشۇننىڭ ئۆزلىرى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى، گلادىئاتورلار قوشۇننىنى جىلغا ئىچىدە قورشاپ ئۇجۇقتۇرماقچى ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. سپارتاك شۇ هامان قارار چىقىرىپ، قوشۇننىڭ دەرهال يولغا چىقىدىغانلىقىنى، رىملىقلارنىڭ كەينىدىن كېلىدىغان قىسىملىرى يېتىپ كەلمەستىلا يۆتكىلىدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ رىملىقلارنىڭ قورشاۋىدا قېلىشتىن بۇرۇن پادوس دەرياسىدىن ئۆتۈپ، رىملىقلارنىڭ قامالىنى بۇزۇپ تاشلايدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

11. خەتەرلىك ھەربىي يۇرۇش

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، گلادىئاتورلار قوشۇنى گاۋس تۈزلەڭلىكىدىكى بىر جىلغىغا يېتىپ كەلدى. شۇ كۈنى كەچتە سپارتاك ھەربىي كېڭەشتە ئۆزىنىڭ يېڭى ئۇرۇش پىلانى ۋە تاكتىكىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئۇنىڭ گېپى تۈگىگەندىن كېيىن ھېچكىم ئۇنىڭغا ئاۋاز قوشمىدى.

گاي گانىنىك بىرئاز ئىككىلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن جىمجىتلىقنى بۇزدى. ئۇ سپارتاكتىن نەزەرىنى ئەپقېچىش ئۈچۈن يەرگە قارىۋالغانىدى. ئۇ قورقۇمسىرىغان ئاۋاز بىلەن سپارتاكقا ئەمدى ھېچكىم ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنمايدىغانلىقىنى ئېيتتى.

گاي گانىنىكنىڭ سۆزىدىن چۆچۈگەن سپارتاك ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىگەندەك قوشۇمىسىنى چىڭ تۇرۇپ، بۇ سامىتلىققا تىكىلىپ قاردى. گانىنىك يەنە پەس ئاۋاز بىلەن ئۆزلىرىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن سپارتاكقا ئەگەشمەيدىغانلىقىنى ۋە ئەمدى ئۇنىڭ پىلانى بويىچە ئىش كۆرمەيدىغانلىقىنى، قوشۇننى تارقىتىۋەتمەي، ئۆز ئېلىگىمۇ قايتماي، ئۇدۇل رىمغا باستۇرۇپ كىرىپ، بىر ھۇجۇم بىلەنلا رىم قوشۇنلىرىنىڭ ۋەتۋەرىكىنى چىقىرىۋەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. سپارتاك ئىنتايىن ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا، سىلەر يەنە توپىلاڭ

كۆتۈرمەكچىمۇ؟ بەختسىز قېرىنداشلار، بۇنداق قىلىشىڭ ئاقىۋىتى مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلىشىدۇ، رىم قوشۇنى ئىنتايىن كۈچلۈك، ئىككى تەرەپنىڭ كۈچ سېلىشتۇرما پەرقى ناھايىتى چوڭ، ئېنوماينىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ئېچىنىشلىق ۋەقە سىلەرگە ساۋاق بولمىدىمۇ؟ دېدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە جاۋابەن بىرنەچچە كىشى ماندىر بىر پەس تۇتۇقلا غۇدۇراپ قويۇشتى، بىراق، ئۇنىڭ سۆزىگە ئېنىق جاۋاب بېرىدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىدى. بۇ چاغدا ھەربىي ۋەزىيەت ئىنتايىن جىددىي بولۇپ، رىم قوشۇنلىرى ئۇلارغا تۆت تەرەپتىن دېۋىلەپ كېلىۋاتاتتى. ئەڭ ئاخىردا ئۇلار يەنە لام ـ جىم دېمەستىن سپارتاكقا بويسۇنۇشتى. يەتتە دۈنيە ئالدىن بېكىتىلگەن پىلان بويىچە يولغا چىقتى. ئەمما، بۇ ۋەقە گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ ئارىسىدا خەتەرلىك ئىز قالدۇردى.

گلادىئاتورلار نىشانغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە گاۋلۇلارنىڭ گوبېرناتورى كاسسىي ئىككى ئېگىز دۆڭلۈك ئوتتۇرىسىغا لاگېر قۇرۇپ، لاگېر ئەتراپىنى پۈختا ئىستېھكام ۋە چوڭقۇر خەندەكلەر بىلەن مۇستەھكەم قورشىۋالغانىدى.

چۈشكە يېقىن سپارتاك ئالتە دۈنيىنى ئېلىپ ئالىپ تېغىنىڭ جەنۇبىدىكى گوبېرناتور كاسسىينىڭ ئەسكەرلىرىگە ھۇجۇمغا ئۆتتى. كاسسىي ئۆز قوشۇنىنى

لاگېر سىرتىدىكى پوزىتسىيىلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، تاغ باغرىدا سەپ قىلىپ تىزىپ، تولىمۇ قۇلايلىق جايلارنى ئىگىلىۋالغانىدى. ئەمما، گىلادىئاتورلارنىڭ سان جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكى ۋە غەيرەت ـ جاسارەت بىلەن ھۇجۇم قىلىشى تۈپەيلىدىن، ئاساسەن ماري بىلەن سۇللانىڭ كونا جەڭچىلىرىدىن تەركىب تاپقان 20 مىڭ كىشىلىك رىم قوشۇنى كۆپ ئۆتمەستىنلا تارمار قىلىنىپ، گىلادىئاتورلارنىڭ قاتمۇقات مۇھاسىرىسىگە چۈشۈپ قالدى. بۇ بىرنەچچە سائەتلا داۋام قىلغان ئۇرۇشتا رىملىقلارنىڭ ئون مىڭغا يېقىن ئادىمى ئۆلتۈرۈلۈپ، قالغانلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىپ كەتتى، ھەتتا گوبېرناتور مىنگەن ئاتمۇ ئوق تېگىپ ئۆلدى. رىملىقلارنىڭ بارلىق چېدىرلىرى، ھەربىي ئەسلىھەلىرى، ئوزۇق ـ تۈلۈك ۋە قورال ـ ياراغلىرى غالىپلارنىڭ قولىغا ئولجا بولۇپ چۈشتى.

بۇ قېتىمقى غەلىبە سپارتاكنىڭ بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە قازانغان ئۈچىنچى قېتىمقى غەلىبىسى ھېسابلىناتتى. شۇ جەڭنىڭ ئەتىسى گىلادىئاتورلار قوشۇنى سكۇلتېننا دەرياسى بويىدىكى تۈزلەڭلىككە يىغىلىپ سەپكە تىزىلدى، بۇ يەردە پۈتۈن ئارمىيە يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەپ، پادۇنا دەرياسىدىن ئۆتۈپ قوشۇننى تارقىتىۋېتىپ، ھەرقايسىسى ئۆز ئېلىگە قايتىشى كېرەكمۇ ياكى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ

رىمغا ھۇجۇم قىلىشى كېرەكمۇ دېگەن مەسىلە ئۇستىدە قارار چىقارماقچى ئىدى. بۇ يىغىلىشتا سپارتاك ۋەزىيىتىنىڭ سۆزلەر بىلەن ئۆز پىلانىنى بايان قىلدى، گلادىئاتورلارنى ئازاد قىلىش كۈرىشىنىڭ مەيلى ئىلگىرى ياكى ھازىر بولسۇن، ئىزچىل تۇرده ئۆزىنىڭ بىر-دىنبىر نىشانى بولۇپ كەلگەنلىكى توغرىسىدا تەنتەنىلىك قەسەم ئىچىپ، مەن ئىتالىيەدىن كېتىشنى تەشەببۇس قىلىمەن، چۈنكى ئۇنداق قىلمىساق، بۇ مەملىكەت گلادىئاتورلار ئۈچۈن گۆرىستان بولۇپ قېلىشى تۇرغان گەپ، شۇڭا، ئەڭ ئاخىردا رىملىقلار بىلەن ھەل قىلغۇچ جەڭ قىلىش ئۈچۈن، ئاۋۋال كۈچ توپلىشىمىز كېرەك، مەن مەيلى ھەربىي قوماندان بولاي ياكى ئاددىي جەڭچى بولاي، كۆپچىلىك قانداق قارار چىقىرىدىكەن، شۇنىڭغا چوقۇم بويسۇنىمەن، ھەرگىز گېپىمدىن يېنىۋالمايمەن، دېدى.

سپارتاكنىڭ سۆزىدىن كېيىن گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى. ئېھتىمال شۇ تاپتا ئۇنىڭ تەكلىپى ئاۋازغا قويۇلىدىغان بولسا، زور كۆپچىلىك تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان بولاتتى. بىراق، گلادىئاتورلار ئىككى يىلدىن بۇيان ئۈدا غەلىبە قازىنىپ كەلگەنلىكتىن، بۇ غەلىبىلەر ئۇلارنى ھەددىدىن تاشقىرى مەغرۇرلاندۇرۇپ قويغانىدى. بۇ نۇقتا سپارتاكنىڭ مۇتلەق نوپۇزىغا تەسىر يەتكۈزگەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، نۇرغۇنلىغان گلا-

دىئاتورلار سپارتاكنى كۆڭلىدە چىن دىلىدىن ھىمايە قىلىشىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بۇلاڭ ـ تالاڭنى مەنئى قىلىپ، ئەسكەرلەر ئىچىدە قاتتىق ئىنتىزام ئورناتقانلىقىغا دائىم قارشى تۇرۇپ كەلگەنىدى. شۇ سەۋەبتىن، يېقىنىدىن بېرى نارازىلىق ۋە زارلاشلار پەيدا بولۇپ، تۇرلۇك رەنج ـ شىكايەتلەر بارغانسېرى ئۇلغىيىپ قالغانىدى. نارازىلىقنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرگەن نۇرغۇن كىشىلەر ھەرقايسى دۈشمىنىدىكىلەرنى سپارتاكقا قارشى چىقىشقا قۇتراتىپ كەلمەكتە ئىدى. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ۋەزىيەت سپارتاكقا بارغانسېرى پايدىسىز بولۇپ قالغانىدى. نەتىجىدە، پۈتۈن قوشۇن رىمغا يۈرۈش قىلىشنى قارار قىلدى، سپارتاك ئويلىمىغان بۇ قارار ئۇنىڭ كۆڭلىنى تولىمۇ ئازابلىدى ۋە ئۇنىڭ بارلىق پىلانلىرىنى بىتچىت قىلىپ تاشلىدى.

— ياخشى! — دېدى سپارتاك ئاخىرىدا قايغۇ ـ ھەسرەت بىلەن پۈتۈن جەڭچىلەرگە قاراپ، — مەن قارارىڭلارغا بويسۇنىمەن، شۇ تاپتا مەن سىلەردىن مېنىڭ ئەڭ ئالىي يولباشچى دېگەن نامىمنى بىكار قىلىشىڭلارنى، ماڭا بەرگەن شان ـ شەرىپىڭلارنى قايتۇرۇۋېلىشىڭلارنى ئۆتۈنىمەن، تېخىمۇ مۇڭاپىقراق بىرسىنى ئۆزۈڭلارغا يولباشچى قىلىپ سايلىۋالارسىلەر.

— سپارتاك! سپارتاك بىزنىڭ ئەڭ ئالىي يولباشچىمىز! — دەپ توۋلاشتى قاتتىق ئاۋاز بىلەن بارلىق

گلادىئاتورلار. ئۇلارنىڭ بۇ غايەت زور ساداسى ئۆزلىرى تۇرۇۋاتقان سكۇلتىننا دەرياسى ۋادىسىنى لەرزىگە سالدى. سپارتاك يولداشلىرىنىڭ ئۆزىگە شۇ قەدەر مېھىر ـ مۇ-ھەببەت ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەت كۆرسىتىۋاتقانلىقىدىن قاتتىق تەسىرلەندى. ئۇلار گەرچە ئۇنىڭ پىلانىغا قارشى چىققان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يولداشلىرىنىڭ ئىشەنچە-سى ۋە تاللىشىنى قوبۇل قىلماقتىن باشقا ھېچقانداق چارە تاپالمىدى. نۇرغۇنلىغان جەڭچىلەر ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭغا تەشەككۇر بىلدۇرۇشتى، قولىنى سۆ-يۈشتى، ئۇنىڭ باتۇرلۇقى ۋە ئۇتۇق ـ تۆھپىلىرىنى مەد-ھىيىلەشتى. سپارتاك ئىنتايىن غەمكىن ۋە زورىغا كۈلۈمسىرىگىنىچە مۇنداق دېدى:

— مەن سىلەرنى چوقۇم غەلىبىگە ئېلىپ بارالاي-مەن دەپ ۋەدە بېرەلمەيمەن، چۈنكى، ئۇنداق ۋەدە بەرسەم، بەك يەڭگىللىك قىلغان بولىمەن، مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن غەلىبە قازىنىشقا ئانچە ئىشەنچىم يوق.

شۇنداق قىلىپ، سپارتاك ئۆز كۆڭلىدە ئەمەلگە ئاشمايدىغۇ دەپ ھېسابلىغان پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كىرىشتى، شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن قوشۇن رىمغا قاراپ ئاتلاندى. ئەمما، بۇ قوشۇن بۇرۇنقى قوشۇنغا ئوخشىمايدى، يەنى گلادىئاتورلار قوشۇنى ئىچىدە بۇيرۇقتا بويسۇنمايدىغان، تەرتىپ ـ ئىنتىزامنى بۇزىدىغان ئەھ-ۋاللار كۆرۈلۈشكە باشلىدى. دانا قوماندان سپارتاكنىڭ

رەھبەرلىكىدە سان ـ ساناقسىز پارلاق غەلىبىلەرگە ئې-
رىشىپ شۇنچە قۇدرەت تاپقان بۇ قوشۇن ئەمدىلىكتە
بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش كويىغا چۈشۈپ، بۇزۇلۇشقا ۋە ئا-
جىزلىشىشقا باشلىدى. ئۇلار سىنولار رايونىدىن ئۆتكەن-
دە، پۈتۈن قوشۇن شەھەرلەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، بۇلا-
ڭ ـ تالاڭ قىلىپ شەھەرنى قۇرۇقداپ قويدى، گلادىئا-
تورلار قوشۇنىنىڭ ئايىغى تەگكەنلا يەردە مۇشۇنداق بۇ-
لاڭ ـ تالاڭ داۋاملىشىۋەرگەنلىكتىن، ئىككى تەرەپلىمە
زىيان كېلىپ چىقتى. بىر تەرەپتىن، خالىغانچە بۇ-
لاڭ ـ تالاڭ قىلىش، ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىش نەتى-
جىسىدە، گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ ئىلگىرىكى مۇس-
تەھكەم ئۇيۇشۇشچانلىقى بىلەن قازانغان نام ـ ئابرۇيى
بۇلغاندى، ھازىر كىشىلەر ئۇلارنى كۆرۈش بىلەنلا،
خۇددى بۇلاڭچى ـ قاراقچىلارنى كۆرگەندەك نەپرەتلىنى-
دىغان، ئۇلارغا ھەسسىلەپ ئۆچمەنلىك بىلەن قارايدىغان،
غەزەپ ـ لەنەت ياغدۇرىدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقتى. يەنە
بىر تەرەپتىن، ھەربىي يۇرۇش داۋامىدا ئۆتەكلىرده تولا
توختىغانلىقتىن، قوشۇنىنىڭ يۇرۇش سۈرئىتى ئاستىلاپ
قالدى. ۋەھالەنكى، سپارتاكنىڭ ھازىرغا قەدەر غەلىبە
قازىنىپ كېلىشىنىڭ سىرى ئاساسەن ئاشۇ تېز يۇرۇش
قىلىشتا ئىدى.

پۈتۈن ئارمىيە ھەربىي يۇرۇش قىلىۋاتقان جەريانداا،
سپارتاك كرىكىس بىلەن بىللە ئۈچ فراكىيىلىكىلەر

دۆنزىيىسىنى باشلاپ، ھىلىقى بۇلاڭچىلارنى توسۇش ئۈچۈن يىرىم يولدا ئارقىسىغا قايتىشقا مەجبۇر بولدى. سپارتاك ئاشۇ ئىنتىزامغا بويسۇنمىغان بۇلاڭچىلارنى، ھەرقايسى دۆنزىيىدىكى قانۇن- ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىش قىلمىشلىرىنى قاتتىق جازالىمىسا بولمايدۇ- غانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. شۇڭا، ھەرقايسى دۆنزىيىلەر ئاخىر سپارتاكنىڭ بۇلاڭ- تالاڭ ۋاقتىدا تولۇ ۋەھشىيلىكلەرنى قىلغان ئىككى يۈز يىگىرمە گلادىئاتورنى كىرىست تۆۋرۈكىگە مىخلاش تەلىپىگە قوشۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن سپارتاك پۈتكۈل قوشۇننى 14 دۆنزىيىگە ئايرىپ، قايتىدىن تەشكىل قىلىپ چىقتى. ھەرقايسى دۆنزىيىنىڭ كوماندىرلىرى ئەمدى ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلمىغان ئەھۋالنىڭ قايتا يۈز بېرىشىگە كاپالەت بەردى.

رىم ئاھالىسى بارغانسېرى قاتتىق ۋەھىمە ۋە داۋالغۇش ئىچىدە قالغانىدى. سپىنات كراسونى يېڭىۋاشتىن رىم قوشۇنىنىڭ باش قوماندانى قىلىپ تەيىنلىدى.

كراسو ئىچكى ئۇرۇش ۋە توپىلاڭ دەۋرىدە ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان باتۇرلۇق ۋە ئەقىل - پاراسىتىنى نامايان قىلغان، ئاجايىپ قوماندانلىق ئىقتىدارىنى ئاشكارىلىغانىدى. سپىنات ئۇنىڭغا چەكسىز ئىشەنچ ۋە ناھايىتى زور ئۈمىد باغلاپ، گلادىئاتورلارنىڭ تۇرلۇك ھەربىي ھەرىكەتلىرىنى ئۇزۇل- كېسىل تارمار قىلىش

جەھەتتىكى زور قوماندانلىق ھوقۇقىنى ئۇنىڭ زىممىسىگە يۈكلىدى. كراسو ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش بىلەنلا يېڭى ئەسكەرلەرنى ئاكتىپ مەشىق قىلدۇرۇشنى، يېڭىدىن بىرنەچچە رىم دۈشمىنىنى قۇرۇشنى، شۇنداقلا يەنە پۈتكۈل رىم قوشۇنىنى قايتىدىن تەرتىپكە سېلىشنى قارار قىلدى. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئۇنىڭ قوشۇنى ھەم رىمنى قوغداپ، ئۇنى گلادىئاتورلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلاپ قالالايتتى ھەم پۈتۈن ئارمىيىنىڭ ئەمەلىي كۈچىنى ئاشۇرۇپ، جەڭ پۈرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويماي، ھەممە يەردە سپارتاكقا قىلتاق قۇرۇپ، ئاخىر ئۇلارنىڭ قوشۇنىنى بىتچىت قىلالايتتى.

يېقىنقى بىر ئايدىن بېرى ھەر ئىككى تەرەپ ئۆز قوشۇنلىرىنى تەرتىپكە سېلىش، يېڭى پىلانلارنى تۈزۈش ۋە ئۆز دۈشمەنلىرىگە تۈزاق قۇرۇش بىلەن بولدى. ئاخىر سپارتاك ئاتلىنىشنىڭ مۇڭاپىق پەيتى يېتىپ كەلدى دەپ قاراپ، بىر بوران - چاپقۇنلۇق كېچىسى ئۆز دۈشمىنىگە ئۇن - تىنىش چىقارماستىن لاگېردىن چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇق قىلدى. يەتتە مىڭ ئاتلىق ئەسكەر مامىلىيۇسنىڭ باشچىلىقىدا لاگېردا قالدى. يەنە مىڭ ئاتلىق ئەسكەر رازۋېدكا قىلىش ئۈچۈن قوشۇننىڭ ئالدىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. پۈتۈن قوشۇن بوراندىن پايدىلىنىپ كېچىچە ناھايىتى تېز يۈرۈش قىلىپ، كىلىتېرىنغا يېتىپ كەلدى. ئەتىسى سەھەردە سپارتاك قو-

شۇنى رىم قوماندانى مومىيۇسنىڭ قوشۇنى بىلەن تۇ-
تۇشتى. بۇ جەڭدە گلادىئاتورلارنىڭ ئىككى دۈنيەسى
بىلەن رىملىقلار يەكمۇيەك ئېلىشتى. قالغان بىرنەچچە
دۈنيەدىكى پىيادە ئەسكەرلەر بولسا ئەتراپتىكى تاغ
چوققىلىرى ۋە قىياتاشلار ئۈستىدىن يوپۇرۇلۇپ كېلىپ،
رىملىقلارغا ئارقا تەرەپتىن زەربە بەردى. يېنىك قورال-
لانغان گلادىئاتورلار ئەترەتلىرى بىردەمنىڭ ئىچىدىلا
ئەتراپتىكى بارلىق تاغ باغرىلىرىنى قاپلاپ كەتكەندى.
بۇ جەڭ بىردەمدىلا قانلىق قىرغىنچىلىققا ئايلاندى. بۇ
جەڭدە رىملىقلار يەتتە مىڭدىن ئوشۇق ئادەم چىقىم
تارتتى. مومىيۇسنىڭ قوماندانلىقىدىكى ئىككى دۈنيە
ئەسكەر قورقمىسدىن ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي رىم
شەھىرىگە قاراپ قاچتى. بۇ قېتىمقى جەڭدە مومىيۇس-
نىڭ ئېچىنىشلىق مەغلۇپ بولغانلىقىغا كىراسو قاتتىق
غەزەپلەندى - دە، قوشۇندىكى قاچقۇن ئەسكەرلەرنىڭ ئون-
نىڭ ئىچىدىن بىرىنىڭ كاللىسىنى ئېلىش جازاسىنى
ئەسلىگە كەلتۈرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بۇ رىم ئىمپا-
رىيىسىنىڭ 304 - يىلى رىم قوشۇنى ئىچىدە ئىجرا قىلىشقا
باشلىغان بىر جازا ئىدى. بۇ جازا ئۇسۇلى بويىچە،
جەڭدە مەغلۇپ بولغان قوشۇندىكى ھەر ئون ئادەمنىڭ
ئىچىدىن بىرىنىڭ كاللىسى كېسىلەتتى. جازانى ئىجرا
قىلىدىغان چاغدا، دەل مومىيۇسنىڭ دۈنيەسىدىكى
گىلابىرىئون ئىسملىك بىر باتۇر يىگىت ئۆلۈم جازا-

سىغا تارتىلىدىغانلار قاتاردا تاللىنىپ قالدى. ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ قىسمەتكە پۈتۈن دۇنيىدىكى كىشىلەر قاتتىق ئىچ ئاغرىتىپ، كۆزلىرىگە ياش ئېلىشتى. چۈنكى، ئۇ كىلىتېرىن جېڭىدە باتۇرلارچە جەڭ قىلىپ، ھەممە يېرى يارىلىنىپ جەڭگاھتا ھوشسىزلىنىپ يىقىلىپ قالغاندا، ئۇنىڭ سەپداشلىرى ئۇنى ئۆز-لىرى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتكەنىدى. شۇنداق بولغاچقا، بۇ لەنىتى جازا ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ بېشىغا كەلمەسلىكى كېرەك ئىدى. دەل شۇ چاغدا، گىلابىرئوننىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ بەختسىزلىكتىن خىجىللىق كۆز ياشلىرى ئاققۇزغان بىرقانچە سەپدىشى جاللاتنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئورنىدا ئۆزلىرىنىڭ كاللىسىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلىشتى.

گىلابىرئون قەتلى سۇپىسىغا ئېلىپ چىقىلغاندا، سەپداشلىرىغا ئۇنلۇك قىلىپ:

— ناۋادا سىلەر مېنىڭ ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنغانلىقىمنى ئادالەتسىزلىك دەپ ھېسابلىساڭلار، مېنىڭ روھىمنىڭ ئۇ دۇنياغا بارغاندا ئەمىن تېپىشىغا تىلەكداشلىق قىلىشنى خالىساڭلار، ئۇ چاغدا، ھەممىڭلار جەڭدە ئۇرۇشۇپ ئۆلسەك ئۆلىمىزكى، ھەرگىز گىلادىئا-تورلار ئالدىدا قورقۇنچاق قاچاقلارغا ئايلىنىپ قالمايمىز دەپ تەڭرى نامى بىلەن قەسەم ئىچىڭلار! — دېدى.

— قەسەم ئىچىمىز! — دەپ بىردەك ۋارقىراشتى

مومىيۇسنىڭ دۈنزىيىسىدىكى قاچقۇن ئەسكەرلەر. ئۇ-لارنىڭ ئاۋازى گويا ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك دەھشەتلىك ياڭراپ، پۈتۈن جازا مەيدانىنى بىر ئالدى.

شۇنىڭ بىلەن، جاللاتنىڭ پالتىسى گىلابىرئوننىڭ بېشىغا زەرب بىلەن بىر ئۇرۇلۇۋىدى، قىپقىزىل ئىسسىق قانلار فونتان كەبى ئاسمانغا ئېتىلىپ، ساپسېرىق چاچلارغا پۈركەنگەن بىر باش يەرگە دومىلاپ چۈشتى، بۇنى كۆرگەن رىم ئەسكەرلىرى ۋاي ئىستەي، دېيىش-كىنىچە ھەسرەت ـ نادامەت چېكىشتى. بۇ جازا رىم قو-شۇنلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى ئىلگىرىكىگە قارىغاندا نەچچە ھەسسە ئاشۇردى.

12. كراسونىڭ سۈيىقەستى

ئاردىن ئۇزۇن ئۆتمەي بىر كۈنى تۈن يېرىمدا، چېدىردا ئۇخلاۋاتقان كراسونى ئۇنىڭ خەۋەرچىسى ئويـ-غاتتى ـ دە، ئۇنىڭغا سىرلىق بىر ئەلچىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىش توغرۇلۇق سۆزلەش-مەكچى ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. كراسو ئورنىدىن تۇرۇپ، خەۋەرچىگە كەلگەن ئەلچىنى باشلاپ كىرىشكە بۇيرۇدى. بويى پاكاررراق كەلگەن، چىرايلىق ساۋۇت كـ-يىۋالغان بۇ ئەلچى ئەسلىدە ئېۋئىتىبىدا ئىدى.

ئېۋىتىدا كراسوغا ئۆزىنىڭ سپارتاكقا چىش-تىرنىقىغچە ئۆچ ئىكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈرىدى، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ يارىدىمى بىلەن رىملىقلارنىڭ قانداق قىلىپ ئون مىڭ گېرمانىنى قىرىپ تاشلىغانلىقى، شۇ قېتىملىق جەڭدە ئۆزىنىڭ قانداق قىلىپ ئۆلگەن قىياپەتتە گلادىئاتورلارنىڭ جەسەتلىرى ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغانلىقى، كېيىن باشقا گلادىئاتورلار تەرىپىدىن تېپىۋېلىنىپ، قەھرىمان ئايال دېگەن شەرەپلىك نامغا ئىگە بولغانلىقى ۋە گلادىئاتورلارنىڭ شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭغا تولۇق ئىشەنچىتە بولۇپ كەلگەنلىكىنى بىر-بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ئەڭ ئاخىردا ئۇ ھازىر ئۆزىنىڭ كىرىكسىكە بۇيرۇق يەتكۈزگۈچى بولۇپ ئىشلەۋاتقانلىقىنى، ئەگەر زۆرۈر تېپىلسا، رىملىقلارنىڭ ھازىر ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەن گلادىئاتورلار قوشۇنىنى تارمار قىلىپ، ئۇزۇل-كېسىل غەلىبىگە ئېرىشىشىگە يارىدەم بېرەلەيدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ قويدى.

كراسو ئېۋىتىدانى تونۇدى، ئەمما ئۇنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمىدى. بۇ چاغدا، ئېۋىتىدا گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ مۇتلەق مەخپىيەتلىكىنى كراسوغا ئاشكارىلاپ قويدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن سپارتاك گرانىكس ۋە ئارتورىكسنىڭ قىرىق مىڭ ئەسكىرىنى باشلاپ سپونتىتىن يولغا چىقىپ، گويا پىتسېنلار رايونىغا

بىسىپ كىرمەكچى بولغاندەك بارلىتتاغا قاراپ يول ئا-
لمدۇ. كىرىكسىنىڭ ئوتتۇز مىڭ كىشىلىك دۈشمىنى
بولسا، سپونتتا قىلىپ، ئەتراپتىكى ئاھالىلەرگە سپار-
تاك بىلەن كىرىكس ئوتتۇرىسىدا ياراشتۇرۇپ بولمايدى-
غان ئىختىلاپ يۈز بەرگەچكە، ئىككىيلەن مۇناسىۋەتنى
ئۈزدى دېگەندەك يالغان گەپلەرنى تارقىتىدۇ. سىز
سپارتاكنىڭ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاش بىلەنلا كىرىكسكە
ھۇجۇم قىلىسىز. دەل شۇ چاغدا بارلىتتاغا بارىدىغان
يولنىڭ ئىككى قاسىقىدىكى ئورمانغا ئۆز قوشۇنى بە-
لەن يوشۇرۇنۇپ ياتقان سپارتاك دەرھال ئارقىسىغا قا-
يتىپ، سىزگە ئارقا تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىدۇ، ئۇ چاغدا
سىزنىڭ قوشۇنلىرىڭىز ھەرقانچە كۆچلۈك بولغان بە-
لەنمۇ بارى قىرىلىپ تۈگەيدۇ.

كراسو بۇ بۈزۈق ئايالنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ھەيران
قالدى. دەسلەپتە ئۇنىڭ گەپلىرىدىن سەل گۇمانلانغان
بولسىمۇ، لېكىن كېيىن گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ بۇ
بۈيرۇق يەتكۈزگۈچىسىنىڭ راستتىنلا ئاشۇنداق مەخپە-
يەتلىكلەردىن خەۋەردار ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن
مۇ گلادىئاتورلار قوشۇنىغا نىسبەتەن بۈزغۇنچىلىق قە-
لىش رولىنى ئوينىيالايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى.
ناۋادا ئۇ يالغان بۈيرۇق يەتكۈزسە ياكى يالغان گەپلەرنى
ئويدۇرۇپ تارقاتسا، گلادىئاتورلار قوشۇنى قورقۇنچلۇق
قالايمىقانچىلىق پائېقىغا پېتىپ قالاتتى. ھازىر بۇ

گلادىئاتورلار قوشۇننىڭ بۇيرۇق يەتكۈزگۈچىسى سپار-
تاكقا ربم قوشۇنلىرىنىڭ ھەربىكەت پىلانى توغرىسىدىكى
ئاخباراتنى يەتكۈزمەكچى، گلادىئاتورلارنىڭ بۇ قوماندان-
نى ئۆزى قۇرغان تۈزاققا ربملىقلارنىڭ چۈشكەن-
چۈشمىگەنلىكىدىن خەۋەردار قىلماقچى ئىدى، ئارقىدىنلا
ئۇ يەنە كربكىس قوشۇنىغا قايتىپ كېلىپ، سپارتاك-
نىڭ جەڭ بۇيرۇقىنى ئۇنىڭغا يەتكۈزۈشى لازىم ئىدى.
كراسو بىلەن ئېۋتىبىدا كربكىس دۈشزىيىسىنى يوقـ-
تىشنىڭ شۇم پىلانىنى تۈزۈپ بولغاندىن كېيىن، ئې-
ۋتىبىدا ئېتىغا مىندى- دە، ربملىقلار لاگېرىدىن غىپ-
پىدە ئايرىلىپ، ئۇدۇل گلادىئاتورلار لاگېرىغا يول ئالدى.
كراسو گلادىئاتورلارنىڭ پىستىرمىسىغا ئۇچراپ قې-
لىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بەش مىڭ ئاتلىق ئەسكەر
چىقىرىپ، ئۆز قوشۇنىنىڭ ئەتراپىدىكى جايلارنى ئەس-
تايىدىل ئاختۇرغۇزدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا،
كربكىس بىلەن سپارتاكنىڭ ئالتە دۈشزىيىسىنىڭ بۆ-
لۈنۈپ كەتكەن- كەتمىگەنلىكىنى ئېنىقلاتتى. دېگەندەكلا
سپارتاك بىلەن كربكىس ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت پەيدا
بولغاچقا، گلادىئاتورلار قوشۇنى بۆلۈنۈپ كېتىپتۇ دېگەن
ئۆسەك گەپلەر ئەتراپتا تارقىلىشقا باشلىدى، بۇنىڭدىن
قارىغاندا، ئېۋتىبىدانىڭ دوكلاتى توغرىدەك قىلاتتى، ئۇ
كراسونى ئالدىمغانىدى.

كراسو ئەسكەرلىرىنى شەپە چىقارماستىن يىغىپ،

سپونتتىن تۆت چاقىرىم يىراقلىقتىكى دەل ـ دەرەخلە
قېلىن ئۆسكەن بىر جىلغا ئىچىگە يوشۇرۇنۇپ، شەپە ـ
تىۋىش چىقارماستىن پىستىرما قۇردى. كىرىكىس
ئۇنىڭ قوشۇنى سپونتتىن ئۇدۇل بارلىتتاغا باردىغا
يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئورمانلىقتا يوشۇرۇنۇپ ي
تاتتى. ئەمما، ئېۋتىبىدا كىرىكسقا ريم قوشۇنى لاگېر
دىن قوزغالماپتۇ دەپ خەۋەر يەتكۈزۈپ بولغانىدى.

تۆت سائەتتىن كېيىن كىرىكسنىڭ قوشۇنى ناھا
يىتى ئېگىز دىرگان تېغىنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ كەلدى
بۇ تاغدىن سۇپسۇزۇك ئادىرئاتىك دېڭىزىنىڭ كەڭ مەن
زىرىسى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. دېڭىز بويلىرى
بېلىقچى كېمىلىرىنىڭ يەلكەنلىرى دېڭىز دولقۇنىغ
تەڭكەش بولغاندەك داۋالغۇماقتا ئىدى.

كىرىكىس قوشۇنىنى باشلاپ دىرگان تېغى تىزمى
سىنىڭ ئەڭ چېتىگە، نەق دېڭىز بويىغا يېتىپ كې
لىپ، قۇلاي ۋە پۇختا جايغا لاگېر قۇرۇشقا ئەمدى
بۇيرۇق بېرىپ تۇرۇۋىدى، تۇيۇقسىز:

— رىملىقلار!... رىملىقلار كەلدى!... — دېگەن ۋار
قىراشلار ئاڭلاندى.

بۇلار كراسونىڭ جىلغىدا مۆكۈنۈپ ياتقان دۈشمە
يىسى ئىدى. رىملىقلار كىرىكىس دۈشمىنىگە تۇيۇقسىز ۋە ئىنتايىن شىددەت بىلەن ھۇجۇم باشلىدى
ئەمما، كىرىكىس بۇ تۇيۇقسىز ھۇجۇم بىلەن ئۆزىنى

اقىتىپ قويمىدى، بەلكى جەسۇر سەركەردىگە خاس
اتىرجەملىك ۋە قەيسەرلىك بىلەن ئەسكەرلىرىنى يەر-
لىك ئېگىز ـ پەسلىكىگە ماسلاشتۇرۇپ، جەڭگىۋار سەپكە
زدى. تۆت دۈشمەنگە يۈزمۈيۈز ئوچۇق
ەيدانغا ئورۇنلاشتۇردى. قالغان ئىككى دۈشمەنىنى
ەپنىك ئىككى قانىتىنى ساقلاشقا، شۇنداقلا پۈتكۈل
وشۇننىك زاپاس قىسمى قىلىپ قالدۇرۇپ قويدى. ئۇ
خىمۇ ئۇزۇنراق سەپ تۈزۈش ئۈچۈن، قوشۇننىك ئوك
انىتىنى ئەسلىدە لاگېر قۇرۇشقا مۆلچەرلىگەن دۆڭ-
ۇككىچە سوزدى. سەپنىك سول قانىتىنى تىك ۋە خە-
رلىك قىياغىچە سوزدى. جەڭ قىلغۇچىلارنىك قە-
اس ـ چۇقانلىرى، قىلىچ ـ قالقانلارنىك جاراڭ ـ جۇرۇك
ۋازلىرى بۇ خىلۋەت ئورمانلىقنىك ئەسىرلەردىن بۇيان-
ى ئۇيقۇسىنى بۈزۈۋەتتى.

كرىكىس ئات بىلەن ئۆز ئەسكەرلىرىنىڭ سەپلىرى-
ى ئارىلاپ ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرغاچ چېپىپ يۈرەتتى.
ىراسومۇ ئۆز ئەسكەرلىرىنى ئايلىنىپ، ئەسكەرلىرىگە
وھ ـ مەدەت بېرىپ تۇردى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇرۇش دەھ-
ىەتلىك تۈس ئالدى. ھەر ئىككى تەرەپ بىر قەدەمگۇ
ارقىغا چېكىنمىدى. رىملىقلار زىچ سەپ بولۇپ ھۇجۇم
ىلغانلىقتىن، كرىكىس قوشۇننىڭ ئاجىز سېپىنىڭ
ەممىلا يېرىدىن خالىغانچە بۆسۈش ئېغىزى ئاچتى ـ دە،
ۇلارنى بۆلۈپ ـ بۆلۈپ قورشاۋغا ئېلىۋالدى.

بۇ چاغدا كىرىكىس قوشۇنىنىڭ سول قانىتى ھۇ-
جۇمغا ئۆچرىمىدى، شۇ سەۋەبتىن تۆتىنچى دىۋىزىيىدىن
ئۈچ مىڭدىن ئوشۇق ئادەم جەڭگە قاتنىشالماي بىكار
قالغانىدى. ئۇرۇش سېپى كېڭەيگەندىن كېيىن ئۇلار
جەڭگە كىرىشكە ئالدىراپ كېتىشتى - دە، ئۆزلۈكىدىنلا
جەڭگە ئاتلىنىپ، رىملىقلارنىڭ ئوڭ قانىتىغا شىددەت-
لىك ھۇجۇم باشلىدى. گلادىئاتورلارنىڭ بۇ قوشۇنىنىڭ
ھۇجۇمى ئىنتايىن شىددەتلىك ۋە ئارقا - ئارقىدىن ئې-
لىپ بېرىلغاچقا، ئۇزاققا بارمايلا رىملىقلارنىڭ ئوڭ تە-
رەپ ئەڭ چەتتىكى دىۋىزىيىسى گلادىئاتورلارنىڭ ئۇدۇل
ۋە يان تەرەپتىن قىستاپ ھۇجۇم قىلىشى بىلەن تىرە-
پىرەن بولۇشقا باشلىدى. شۇ تاپتا گلادىئاتورلارنىڭ
ھىمايىسىز قالغان سول قانىتىغا رىملىقلارنىڭ كۆزى
چۈشتى، كىنى كۆنىت باشچىلىقىدىكى رىم دىۋىزىيىسى
گلادىئاتورلارنىڭ سول قانىتىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئۇ-
لارنىڭ ئارقا تەرىپىگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇزاق ئۆتمەي،
گلادىئاتولارنىڭ ئۇچىنچى ۋە تۆتىنچى دىۋىزىيىسىنىڭ
ئارقا تەرىپى رىم ئاتلىقلىرى ۋە پىيادە قىسىملىرىنىڭ
ھۇجۇمىغا ئۇچرىغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ سېپى بۇزۇلۇپ
كەتتى. تەشكىلسىز ۋە ھىمايىسىز قالغان جەڭچىلەر
رىملىقلار تەرىپىدىن ۋەھشىيلەرچە قىرىپ تاشلاندى.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئۇرۇشتا سەككىز مىڭ رىم
قوشۇنىغا قارشى ئوتتۇز مىڭ گلادىئاتور ھەرقانچە با-

تۇرلۇق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، ئۆزىدىن ئۇچ ھەسسە كۆپ بولغان دۇشمەن قوشۇنىنىڭ ھەممە تەرەپتىن قورشاۋغا ئېلىۋېلىشى ئارقىسىدا، يەنىلا ئۇچ سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە رەھىمسىزلىك بىلەن قىرىلىپ تۇگىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھاياتىنى قىلچە ئويلىماستىن، ھايا-تىدىن ئۈمىد ئۈزگەن قەھرىمانلىق جاسارىتى بىلەن بۇ كەڭ كەتكەن جەڭگاھتا ئاخىرغىچە ئېلىشىپ، شەرەپ بىلەن قۇربان بولدى. دىرگان تېغى ئېتىكىدە ئۇچ سائەت داۋاملاشقان جەڭ ئەنە شۇنداق ئاياغلاشتى. بۇ جەڭدە كىرىكىسىنىڭ ئالتە دىۋىزىيىسى پۈتۈنلەي قىرىپ تاشلاندى. پەقەت ئېغىر يارىلانغان سەككىز يۈز گىلادىئاتورلا ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى.

بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ چىرايى ئۆلۈكتەك تاتىرىپ كەتكەن سپارتاك ئاتلىق ئەسكەرلەرنى باشلاپ دىرگان جىلغىسىغا ئۇچقاندەك يېتىپ باردى. سپارتاك كىرىكسىلار لاگېر قۇرغان جىلغىغا يېتىپ بارغاندا، لاگېردا بىرنەچچىلا ئېغىر يارىدار قالغانىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ داھىيسىغا كىرىكسىنىڭ ئالتە دىۋىزىيىسىنىڭ قىرىلىپ تۈگىگەنلىكىنى، ئالتە دىۋىزىيىنىڭ پەقەت قۇرۇق نامىلا قالغانلىقىنى قار ـ يامغۇر يېغىلاپ تۇرۇپ يەتكۈزدى.

سپارتاك ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى. ئاتلىق

ئەسكەرلەرنىڭ باشلىقلىرى ۋە بۇيرۇق يەتكۈزگۈچىلەر سپارتاكنىڭ ئەتراپىدا لام-جىم دېمەي، باشلىرىنى ساڭگىلاتقان پېتى تۇرۇشاتتى. ئۆزلىرىنىڭ سەركەردە-سىنىڭ بۇنچىۋالا قاتتىق ئېچىنىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھەربىر كىشىنىڭ چىرايىدا قاتتىق پەرىشانلىق ۋە تەشۋىش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى. سپارتاك ئەزەلدىن تو-لىمۇ قەيسەر ۋە جەسۇر ئىدى، سپارتاكنىڭ ئۆزىنى تۇ-تۇۋالالماي بۇنداق ھۆكۈمۈپ يىغلاپ كەتكەنلىكىنى كۆر-گەن گلادىئاتورلار تېخىمۇ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. كۆپ-چىلىك ئۇزاققىچە جىمجىتلىققا چۆمدى. بىر ھازادىن كېيىن، سپارتاكنىڭ يېنىدا تۇرغان مامىلىيۇس يىغ-لامسىرىغان ئاۋاز بىلەن:

— ئۆزۈڭنى بېسىۋال، ئالىي ھىممەتلىك سپارتاك، بۇ بەختسىزلىككە سەۋر قىلغىن... — دېدى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ.

سپارتاك بىرنەچچە مىنۇتقىچە يەنە قاتتىق يىغلاپ كەتتى، بىردەمدىن كېيىن ئۇ ئەلەملىك ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ، مامىلىيۇسقا:

— شۇنداق، ئەمدى بىز قېپقالغان سەككىز دۈشمە-نىمىزنى قانداق قۇتقۇزۇپ قېلىشنى ئويلىشىمىز كېرەك، — دېدى.

چوڭقۇر خىيالغا پاتقان سپارتاك بىر ھازاغىچە ئۇندىمىدى، ئۇنىڭ نەزىرى مۇداپىئە تېمى ئۈستىدىكى

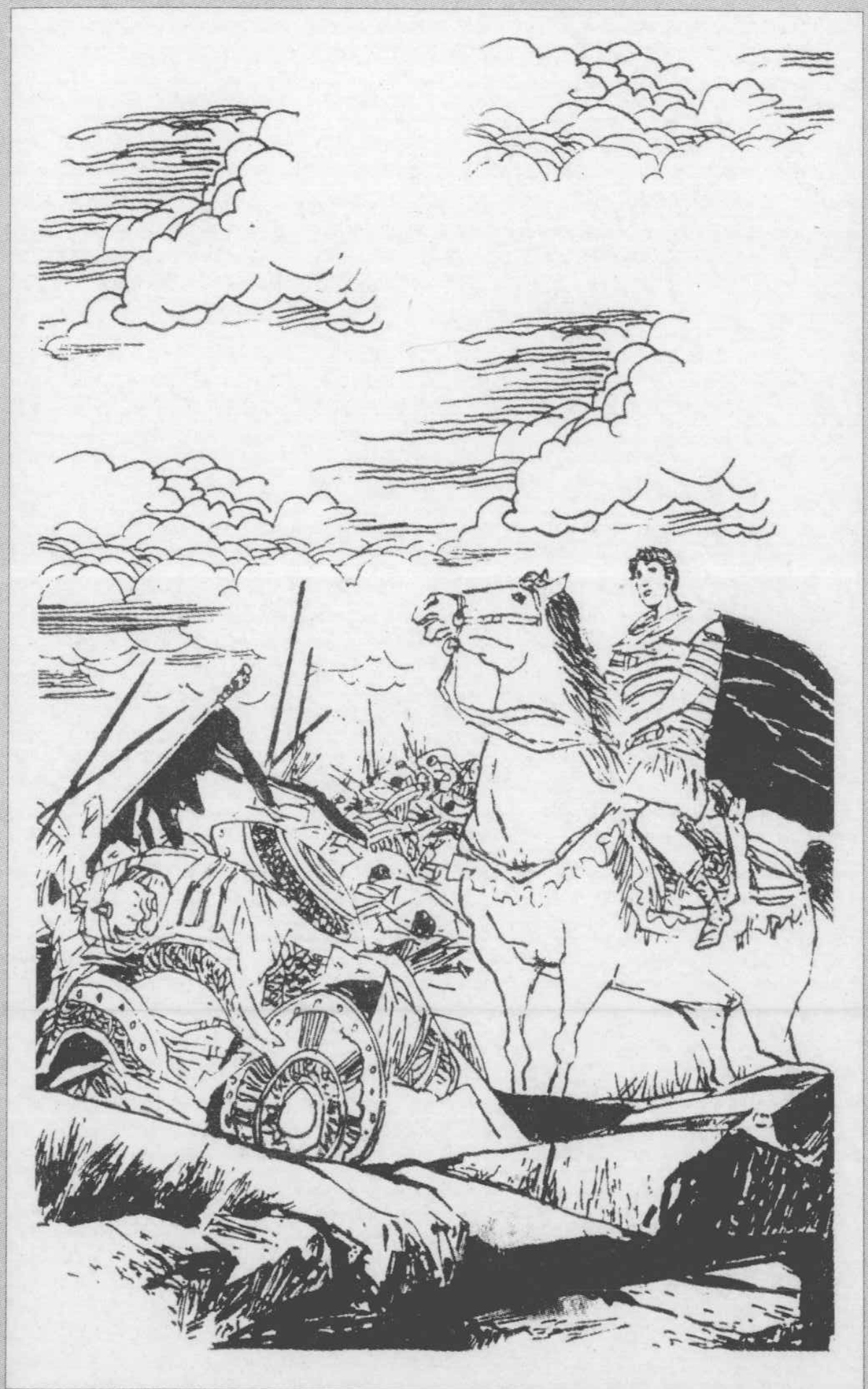
ياغاچ توسۇقلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، نېرىقى تەرەپتىكى چوڭ لاگېرغا قادالدى، بۇنداق قاتتىق قانلىق جەڭدىن كېيىن كراسونىڭ قوشۇنلىرى سەككىز ـ توققۇز سائەت ئارام ئالماي تۇرۇپ، دىرگان تېغىدىن قوزغىلالمايتتى. شۇڭا ئۇ، بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۆز ئەھۋالىمىزنى ياخشىلىۋېلىشىمىز كېرەك، دەپ ئويلىدى.

سپارتاك ئەتىسى سەھەردە ئىككى مىڭ ئاتلىق ئەسكەرنى ئېلىپ لاگېردىن ئايرىلدى ـ دە، رازۋېدكا قىلىشقا يۇرۇپ كەتتى. ئەمما، كراسونىڭ مۇداپىئەسى ناھايىتى قاتتىق ئىدى، شۇڭا، سپارتاكلار يولغا چىقىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا كراسونىڭ ئاتلىق رازۋېدكىچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى ۋە ئىككى تەرەپ بىرپەس ئېلىشقاندىن كېيىن چېكىنىشتى. سپارتاكلار لاگېرىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كراسو بىلەن بىر مەيدان قانلىق جەڭ قىلىش ئۈچۈن تەييارلاندى. كراسو ھەقىقەتەن مول ئۇرۇش تەجرىبىسىگە ئىگە بولۇپ، ئىشنى ناھايىتى پۇختا قىلاتتى.

كراسو قوشۇننى باشلاپ چۈش مەھەلدە گرومېنتقا يېتىپ كېلىپ، قوشۇننى گلادىئاتورلار قوشۇنىغا قارىتىپ جەڭگىۋار سەپكە تىزدى، ھەر ئىككى تەرەپتىن كانايلار چېلىندى، دەھشەتلىك ئېلىشىش باشلاندى. ھايال ئۆتمەي، بۇ جەڭ كەڭ كۆلەمدىكى ۋەھىمىلىك جەڭگە ئايلاندى. ھەر ئىككى تەرەپ ئوخشاش قەھرىمانلىق،

ئوخشاش غەيرەت ـ جاسارەت بىلەن بىر ـ بىرىنى قـ ـ
رىشتى. ئەمما كۈنپېتىشقا يېقىن ئارتوركىس باشچـ ـ
لىق قىلىۋاتقان گلادىئاتورلار قوشۇننىڭ سول قانىتى
ئارقىغا سۈرۈلۈشكە باشلىدى. چۈنكى، بۇ قوشۇنغا يېـ ـ
ڭىدىن قوشۇلغان نۇرغۇن ئەسكەرلەر يېتەرلىك تەجرـ ـ
بىگە ئىگە بولمىغانلىقى ۋە ئەتراپلىق ھەربىي مەشىقنى
بېشىدىن كەچۈرمىگەنلىكى ئۈچۈن، رىملىقلارنىڭ
قىستاپ كېلىشىگە بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى. بولۇپمۇ
كراسو ئون بىر ماددىلىق ئادەم ئۆلتۈرۈش بۇيرۇقىنى
چۈشۈرگەندىن كېيىن، رىم ئەسكەرلىرىنىڭ باتۇرلۇقى
مىسلىسىز غالجىرلىق دەرىجىسىگە بېرىپ يەتتى. گلا ـ
دىئاتورلار قوشۇنىنىڭ سول قانىتىدىكى قالايمىقانچىلىق
ۋە تەرتىپسىزلىك بارغانسېرى ئەدەپ كەتتى، يەنە ھايال
ئۆتمەي گلادىئاتورلار لاگېرىنىڭ مەركىزىدىكى قوشۇنمۇ
تەۋرەپ قېلىشقا باشلىدى.

شۇ پەيتتە، سپارتاك سول قانىتىكى دۈشمىنىنى
قانلىق جەڭ قىلماقتا ئىدى. ئۇ شەمشىرىنى ئويناتقـ ـ
ىنىچە دۈشمەننى شۇنداق دەھشەتلىك قىرىشقا باشلىدـ ـ
كى، بىردەمنىڭ ئىچىدە ئەتراپىنى ئۆلۈكلەر قاپلاپ كەتـ ـ
تى. سپارتاكنىڭ شىددەتلىك زەربىسىدە قالقان بىلەن
ساۋۇتنىڭ رولىمۇ قالمىدى، ئۇنىڭ شەمشىرى ھەممىنى
پارە ـ پارە قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ ئىككى قولىدىكى ئىككى
شەمشىرىنىڭ زەربىسى ئەتراپقا ۋەيرانچىلىق ۋە ئۆلۈم

ئىلىپ كەلدى، بۇنى كۆرگەن گلادىئاتورلارغا باشقىدىن جان كىرىپ، يېڭىۋاشتىن غەيرەت بىلەن جەڭگە كىردى. سپارتاك شۇ ئەسنادا يېقىن يەردىكى يەنە بىر دۇنيىگە بېرىپ يۇقىرىدىكىگە ئوخشاش ئۇنۇمگە ئېرىشتى. ئەمما دەل شۇ پەيتتە، سۇللانىڭ كونا جەڭچىلىرىدىن تۇزۇلگەن ھەممىدىن كۈچلۈك ئالتە دۇنيىگە كىراسو شەخسەن ئۆزى قوماندانلىق قىلىپ، بار كۈچىنى گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ مەركىزىي سېپىگە سالغانلىقتىن، گلادىئاتولار قوشۇنى رىملىقلارنىڭ بۇ جەڭگىۋار كۈچلىرىنىڭ دەھشەتلىك ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرالماستىن، سەپ بۇزۇلۇپ چېكىنىشكە باشلىدى.

سپارتاك بۇ چاغدا نەق سول قاناتتىكى ئەسكەرلەرگە قوماندانلىق قىلىۋېتىپ، ئوتتۇرا سەپتىكى گلادىئاتورلارنىڭ كەينى ـ كەينىدىن چېكىنىۋاتقانلىقىدەك پاجىئەلىك ئەھۋالنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، يېنىدا تۇرغان ئاتلىق ئەسكەرلەر قوماندانى ماملىيۇسقا ئۆز قوشۇنۇڭنى باشلاپ چېكىنىۋاتقان پىيادە ئەسكەرلەرگە ياردەمگە بارغىن دەپ بۇيرۇق قىلدى، ئارقىدىن يەنە كانايچىغا پىيادە ئەسكەرلەرنىڭ چېكىنىشىگە كاناي چېلىشنى بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن چېكىنىۋاتقان گلادىئاتورلار دۇنيىسىنىڭ پىيادە ئەسكەرلىرى ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ جەڭگىۋار سېپىدىن ئۆتۈپ بىخەتەر ھالدا ئۆزلىرىنىڭ لاگېرىغا بېرىۋېلىشتى.

13. ئاخىرقى سۆھبەت

رىم سەركەردىسى كراسو ئۈدا بىرنەچچە قېتىملىق قانلىق جەڭ قىلىش ئارقىلىق ئاخىر گلادىئاتورلارنى تېمىسا شەھىرىدە قورشاۋغا ئېلىۋالدى. ئىككى تەرەپ شەھەر چېتىدە كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلدى، كراسونىڭ قوشۇنى سان جەھەتتە ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن بولۇپ، ئەمما ئانچە چوڭ غەلىبىگە ئېرىشەلمىدى. توپ-توغرا يەتتە سائەت داۋاملاشقان بۇ جەڭ گلادىئاتورلارنىڭ ئالتە مىڭ ئادىمى، رىملىقلارنىڭ يەتتە مىڭ ئادىمىنىڭ ھاياتىدىن ئايرىلىشى بىلەن ئاياغلاشتى. كراسونىڭ قوشۇنى سان جەھەتتىن مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن بولغاچقا، شەھەر سىرتىدىكى بارلىق مۇھىم يوللارنى قامال قىلىۋالدى. سپارتاك پۈتۈن قوشۇنغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، شەھەر سېپىلىنىڭ ئەتراپىغا كولىنىدىغان خەندەكلەرنى ناھايىتى كەڭ كولاپ، ئىنتايىن مۇستەھكەم پوزىتسىيە قۇرۇشنى تاپشۇردى.

گلادىئاتورلار قوشۇنى بىلەن رىملىقلار قوشۇنىنىڭ تېمىسادا قىلغان قانلىق جېڭى تېمىسا شەھەر خەلقىنى ئىنتايىن زور خەتەر ۋە بالايىئاپەتكە دۇچار قىلدى. شۇڭا ئۇلار سپارتاكقا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ تېمىسادىن

چېكىنىپ چىقىپ كېتىشىنى ئۆتۈندى. تېمىسا شەھەر دائىرىلىرىنىڭ ۋەكىلى ئەگەر گلادىئاتورلار سەركەردىسى قوشۇنىنى بۇ شەھەردىن ئېلىپ چىقىپ كەتسە، ئۇلارغا قورال - ياراغ، ئوزۇق - تۇلۇك، پۇل - پىچەك بېرىدىغان-لىقىنى بىلدۈرۈشتى. سپارتاك ئۇلارنىڭ بۇ تەلىپىگە قوشۇلدى. ئەمما ئۇ تېمىسا خەلقىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ چېكىنىشىگە ياردەم بېرىشىنى، يەنى گلادىئاتورلارنىڭ كېمىگە ئولتۇرۇپ سىتسىلىيىگە بېرىۋېلىشى ئۈچۈن، ئۆزلىرىدىكى بارلىق يۇك كېمىلىرى، بېلىقچى كېمىلىرى، قېيىق ۋە باشقا ھەر خىل كېمىلەرنى ئىمكان-قەدەر تېزدىن ئاتلىق قوشۇن ۋە ئوچ دۈشمىنىيە تۇرۇۋاتقان دېگىز بويىغا توپلاشنى، ئۇنىڭدىن باشقا شەھەردىكى كېمە ياساش قولىدىن كېلىدىغانلىكى بارلىق ئۇستىلارنى ۋە كېمە ياساشقا كېتىدىغان بارلىق ماتېرىياللارنى يى-غىپ، ئۆزلىرىگە يەتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. تې-مىسا شەھەر خەلقى سپارتاكنىڭ بۇ تەلىپىگە ماقۇل بولۇشتى، بولىمسا، ئۇلارنىڭ قامالدىن، ۋەھىمىدىن ۋە ئاچارچىلىقىنىڭ دەردىدىن قۇتۇلۇشى تەس ئىدى. شۇنىڭ بىلەن نەچچە يۈز ئۇستا ناھايىتى تېزلا دېگىز ساھىلىغا كېلىپ، مىڭلىغان گلادىئاتورلار بىلەن بىرلىكتە ھەر-بىي كېمىلەرنى ياساشقا كىرىشتى. بۇ ئارىلىقتا گلاد-ئاتورلار قوشۇنى رىم قوشۇنى بىلەن بىرنەچچە قېتىم جەڭ قىلىپ، رىملىقلارغا داۋاملىق زەربە بەردى ۋە ئۇ-

لارنى چېكىندۈرۈپ، تېمپىسا شەھىرىنى مەھكەم ساقلىدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن كېمىلەر دېڭىز بويىغا تەخ قىلىندى، گلادىئاتورلار قاراڭغۇ چۈشۈشى بىلەنلا كېلىپ كېمىلەرگە چىقىشتى. بۇ كېمىلەر ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ سانى يېتەرلىك ئىدى. سپارتاك ھەممە گلادىئاتورلارنى ئېلىپ رىم قوشۇنلىرىنىڭ قورشاۋىدىن ئاخىر قۇتۇلدى.

سپارتاك ۋە مامىلىيۇسنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى چۈشكەن كېمىلەر دېڭىز بويىدىن بىرنەچچە مىل يىراقلىشىشى بىلەنلا، تېمپىسالىقلار كراسوغا بولغان ۋەقەنى يەتكۈزۈشتى. كراسو دەرغەزەپ بولۇپ، تېمپىسالىقلارنى ئەيىبلىدى ۋە سەنلەر سپارتاكنىڭ قاچماقچى بولغانلىقىنى ئالدىنئالا ماڭا يەتكۈزۈشتىن قورقۇپسىلەر دەپ، ئۇلارنىڭ قورقۇنچاقلىقىنى جازالاش يۈزىسىدىن شەھەر ئاھالىسىگە ئېغىر جەريمانە ـ سېلىق سالدى. ئەتىسى ئۇ ئەسكەرلىرىگە لاگېرنى يىغىشتۇرۇشقا بۇيرۇق بېرىپ، ئۇلارنى نىكوتېرىگە ئېلىپ ماڭدى.

بۇ جەڭنى ئۈزۈل ـ كېسىل ئاخىرلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئىتالىيە سېناتى كراسو قوشۇنىدىن سىرت، يېقىندىلا ئىسپانىيىنى بويسۇندۇرۇپ رىمغا قايتىپ كېلىۋاتقان گىنى پومپېي قوشۇنى بىلەن لۇتسي لىتسىنىي لۇكوللىنىڭ ئارمىيىلىرىنىمۇ گلادىئاتورلارغا قارشى ئۇ-

رۇشقا سېلىشنى قارار قىلدى. ھەربىرىدە يۈز مىڭدىن ئادىمى بولغان ۋە جۇمھۇرىيەتنىڭ ئەڭ مەشھۇر سەركەردىلىرى باشچىلىق قىلغان ئۈچ ئارمىيە سپارتاكنى ئۈچ تەرەپتىن مۇھاسىرىگە ئالسا، ئۇ چاغدا سپارتاك بىرنەچچە كۈننىڭ ئىچىدىلا بېسىقتۇرۇلاتتى ۋە شۇ چاغدىلا بۇ ئۇزاققا سوزۇلغان جازا ئۇرۇشى تۈگىشى مۇمكىن ئىدى.

بىرنەچچە كۈندىن بۇيان سپارتاكلارنىڭ يۈرۈشى ناھايىتى مەخپىي بولدى، ھەمىشە ئەگرى-بۈگرى ياقا يوللارنى تاللاپ مېڭىپ رىملىقلارغا تۈتۈق بەرمىدى، كراسو قوماندانلىقىدىكى قوشۇن ئۇلارغا ئەگىشىپلا يۈرۈاتاتتى. كراسو ھەرقايسى يوللاردىكى قوشۇنلارغا بوشاشلىق قىلماستىن، سپارتاكلارغا داۋاملىق ئەگىشىپ مېڭىشقا ۋە ئۇلارنى قورشاشقا بۇيرۇق بەردى. سپارتاك گلادىئاتورلارنى باشلاپ بىرنەچچە كۈن ناھايىتى پەم بىلەن جىددىي يۈرۈش قىلغاندىن كېيىن رىملىقلارنى ئېزىقتۇرۇۋەتتى، ئەمما بىرنەچچە كۈندىن كېيىن سپارتاكلار ئىككى تاغنىڭ ئەتراپىغا كەلگەندە، تەرسا گاي گاننىكنىڭ كونا كېسىلى قوزغىلىپ، قوشۇن ئىچىدە توپىلاڭ كۆتۈردى. ئۇ چاتاق تېرىغىنىچە بەش دۈزىيە ئەسكەرنى ئېلىپ لاگېردىن ئايرىلدى. سپارتاك قانچىلىك تەھدىت سېلىپ، يالۋۇرغان، نەسىھەت قىلغان بولسىمۇ، ئۇ پەرۋا قىلمىدى. ئۇ كاست بىلەن بىللە گلادىئاتورلار

لاگېرىنى تاشلاپ، سپارتاكتىن ئون مىل يىراقلىققا بېرىپ ئورۇنلاشتى. سپارتاك كرىكىس بىلەن ئارتۇرۇكسىنى توپىلاڭچىلارنىڭ لاگېرىغا ئەۋەتتى، ئەمما گاننىك ئۇلارغا كەسكىن ھالدا: ئەپچىل يەرگە پۇختا ئورۇنلىشىۋالدۇق، كراسو كەلسىلا ئۇنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتىمىز، دەپ جاۋاب بەردى.

سپارتاك ئۇلارنىڭ بۇ ئەخمىقانە قىلمىشىدىن ئازابلانغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ قېرىنداشلىرىنىڭ بىھۇدە مەغلۇپ بولۇپ كېتىشىگە ۋىجدانى چىدىمىدى. شۇڭا ئۇ، ئۇلارنى قايتىپ كېلەر دېگەن ئۇمىدته سەۋرچانلىق بىلەن كۈتتى، شۇ سەۋەبتىن، ئۇ زامان ۋە ماكان جەھەتتىكى بىرمۇنچە ئۇستۇنلۇكنى قولدىن بېرىپ قويدى.

بۇ چاغدا كراسونىڭ قوشۇنى ناھايىتى تېز يۈرۈپ گلادىئاتورلارغا يېتىشىۋالدى ھەمدە پولىئوكاستېر ئېگىزلىكىدە سپارتاكتىن ئايرىم لاگېر قۇرۇپ تۇرۇۋاتقان گانىنىك بىلەن كاستىنىڭ قوشۇنىنى بايقاپ قالدى. گانىكلار تۇرۇۋاتقان پولىئوكاستېر ئېگىزلىكى سپارتاكلاردىن جىق يىراقتا بولغاچقا، رىم قوشۇنلىرى ئۇلارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. گانىنىك بىلەن كاستلار ئوتتۇز مىڭ ئەسكىرى بىلەن سپارتاكتىن يىراقتا تۇرۇۋاتقىنىغا ۋە دۇشمەن ئەسكىرىنىڭ ئۆزىدىن كۆپلۈكىگە قارىماستىن، باتۇرلارچە قارشىلىق كۆرسەتتى. دەل شۇ چاغدا، ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان سپارتاك دەرھال ئەسكەر-

لىرىنى باشلاپ يارەمگە كەلدى. ناۋادا ئۇلار يارەمگە كەلمىگەن بولسا، گاننىك بىلەن كاسىت ئۇزۇل ـ كېسىل بىتچىت قىلىنغان بولاتتى.

سپارتاكنىڭ يارەمچى قوشۇنى يېتىپ كېلىشى بىلەنلا، دەھشەتلىك جەڭ باشلىنىپ كەتتى. گلادىئاتورلارنىڭ ئىككى تەرەپتىن قىستاپ زەربە بېرىشى ئارقىسىدا پولىئوكاستېر ئېگىزلىكىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلغان رىم قوشۇنى ئارقا ـ ئارقىدىن چېكىنىشتى. بۇ ئۇرۇشتا ئون مىڭچە رىم ئەسكىرى جېنىدىن ئايرىلدى.

كراسو چېكىنگەنلەرگە يارەم بېرىش ئۈچۈن باشلاپ كەلگەن قوشۇن تىك ئېگىز تاغ ئۈستىگە لاگېر قۇردى. كراسو ئەتراپنىڭ يەر شارائىتى ۋە دۈشمەننىڭ جايلاشقان يېرىنى كۆزەتكەندىن كېيىن، ئىككى كومانىرغا ئىككى دىۋىزىيىنى باشلاپ كاست بىلەن گاننىك لاگېرىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى تاغقا مۆكۈنۈۋېلىشقا بۇيرۇق بەردى. ئىككى دىۋىزىيە ئەسكەر تاغدىكى چاتقاللىققا يوشۇرۇنۇپ ياتتى. مۇشۇنداق بولغاندا، ئۇ سپارتاكقا يۈرەكلىك ھالدا ھۇجۇم قىلالايتتى. چۈنكى، پولىئوكاستېر ئۇرۇشىدىن كېيىن گلادىئاتورلارنىڭ سانى ئازلاپ كەتكەنلىكى ئۈستىگە، گاننىك بىلەن كاستنىڭ ئون مىڭ ئەسكىرى چىقىم بولدى. ئەمدى سپارتاكنىڭ قولىدا بارى ـ يوقى ئەللىك مىڭ ئەسكەرلا قالغانىدى.

كراسو قورشاۋغا ئەۋەتكەن دىۋىزىيىنىڭ باشلىقى

لۇي مامبرىك ئىدى. ئۇ گاننىك بىلەن كاستىنىڭ رازۋېدكىچى ئەسكەرلىرىگە تۇيدۇرماستىن، ئۆز ئەسكەرلىرىنى كۆرسىتىلگەن دۆڭلۇككە ناھايىتى ئېپچىللىق بىلەن ئورۇنلاشتۇردى. ئەمما، تەڭرىنىڭ ئىرادىسى شۇنداق بولسا كېرەك، سپارتاكنىڭ سىڭلىسى مېرىتسا شۇ دۆڭلۇكتىكى ئىبادەتخانىغا ئىبادەت قىلغىلى كېتىۋاتقاندا، ئۇ يەرگە مۆكۈنۈۋالغان رىم قوشۇنلىرىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، دەرھال بېرىپ گاننىكلارغا خەۋەر يەتكۈزدى. بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان گاي گاننىك ئىككى دىۋىزىيىسىنى لاگېرىدىن ئېلىپ چىقىپ، يوشۇرۇنۇپ ياتقان رىملىقلارغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى، ئۇنىڭ چەكسىز غەزەپ ـ نەپرەتكە كەلگەن ئەسكەرلىرى مامبېرىكنىڭ مۆكۈنۈپ ياتقان ئەسكەرلىرىگە زەربە بىلەن ئېتىلدى. جەڭ باشلىنىپ خېلىدىن كېيىن، جەڭ بولۇۋاتقان يەرگە بىر ۋاقىتىنىڭ ئۆزىدىلا سپارتاك بىلەن كراسو ئۆزلىرىنىڭ بارلىق كۈچىنى دېگۈدەك ئېلىپ يېتىپ كېلىشتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش نەچچە سائەت داۋاملاشتى. دائىرىسى كىچىك بۇ ئۇرۇش بىر مەيدان كەڭ كۆلەمدىكى دەھشەتلىك ئۇرۇشقا ئايلىنىپ كەتتى.

بۇ قېتىمقى جەڭگاھ ئۇزۇن كەتكەن بىر تار جىلغا ئىدى. ئىككى تەرەپ بۇ يەردە توپتوغرا بىر كۈن قانلىق ئېلىشتى. جەڭ سپارتاكنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاياغلاشتى. جەڭ ئاياغلىشىپ تۆت سائەتتىن كېيىن سپارتاك

ئۆز قوشۇنىنى توپلاپ، قېلىن ئورمان ۋە چوڭقۇر يار-لىقلارنىڭ ئىچى بىلەن پېتىلىن تېغىغا قاراپ يول ئالدى. كراسو باشقا جايلاردىن نەچچە ئون مىڭ قوشۇننى توپلاپ سپارتاكلارنى قورشاش توغرىسىدا جەددىي بۇيرۇق چۈشۈردى، ئۆزى بولسا ئاتمىش مىڭ كىشىلىك چوڭ قوشۇننى باشلاپ، توختىماستىن ھەربىي يۇرۇش قىلىپ ۋاتقان سپارتاك قوشۇنىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىپ ۋاتاتتى، رىم ئاتلىق ئەسكەرلىرى كازۇيىنت دەريا-سى قىرغىقىدا گلادىئاتورلار قوشۇنىغا يەنە يېتىشۋالدى.

سپارتاك قاتتىق غەزەپكە كەلدى، ئۇ ئەسكەرلىرىنى سەپكە تىزىپ، بىز بۇ جەڭدە يا غەلىبە قازىنىمىز، يا ھەممىمىز ھالاك بولىمىز، چۈنكى، ئارقىمىزدا ئۆتكىلى بولمايدىغان دەريا بار دەپ نۇتۇق سۆزلىدى. بۇنىڭ بىلەن گلادىئاتورلار تاغنى تالقان قىلغۇدەك غەيرەت ـ جاسارەت بىلەن رىم قوشۇنلىرىغا ھۇجۇم قىلدى. گلادىئاتورلارنىڭ بۇ قېتىمقى ھۇجۇمى ئىنتايىن شىددەتلىك بولغاچقا، ئىككى سائەت بولماستىنلا رىم قوشۇنى مەغلۇپ بولدى. بىر كۈنى كەچتە، ئىچى تىت ـ تىت بولغان ھالدا لاگېر ئەتراپىدىكى چىغىر يولدا ئايلىنىپ يۈرگەن سپارتاكقا رىمدىن باشقىچە ياسانغان ئۇچ ئاتلىق گلادىئاتور كەل-گەنلىكىنى خەۋەر قىلىشتى، بۇ گلادىئاتورلار ئۇنىڭغا ۋالېرىيەدىن ئىنتايىن مۇھىم بىر پارچە خەت ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇچ گلادىئاتور خەتنى سپارتاكقا بەردى.

سپارتاك خەتنى ئېلىپ لاگېرىغا كىردى ـ دە، ئوقۇشقا باشلىدى:

«سۆيۈملۈكۈم سپارتاك، سەن قۇللارنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن بارلىقىڭنى ئاتىدىڭ. سېنىڭ ئىنسانىيلىك قولىدىن كەلمەيدىغان غەيرەت ـ شىجائىتىڭ ۋە پاراسىتىڭ ئارقىسىدا قولغا كەلگەن شانلىق غەلىبىلەر بايرىقىڭ لارنى ئۈچ يىل لەپىلدەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئەمدى لىكتە سەن شۇنچە تەقدىرگە ۋە رىمنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىگە تاقابىل تۇرۇشقا ئامالسىز قېلىۋاتىسەن. چۈنكى مەن مۇشۇ خەتنى يېزىۋاتقاندا، لۇكوللنى ئاسىيادىن ساڭا قارشى ئاتلاندۇرۇش ئۈچۈن چاقىرىپ كېلىشتى ھەمدە يېقىندىلا ئىسپانىيەدىن قايتىپ كەلگەن پومپېئۇس ئۆزىنىڭ بارلىق ئەسكەرلىرىنى باشلاپ سامنىي ئۆلكىسىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ساڭا قارشى ئاتلاندى. شۇ تاپتا ھېچكىمنىڭ سېنىڭ ئىشلىرىڭنى قۇتقۇزۇپ قالالمايدۇ....

سپارتاك، ئەمدى تەقدىرگە تەن بېرىپ، ئۇرۇشنى توختاتقىن، سۆيۈملۈك مەسۇم قىزىمنىڭ پوستۇمىيەنى ئاتلىق مېھرىدىن مەھرۇم قىلمىغىن، ئۇنىڭ يېتىم بالا بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۆز ھاياتىڭنى ساقلا، ئۈچ يىلدىن بۇيان پۈتكۈل رىمنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، سان ـ ساناقسىز پارلاق غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈردۈڭ، شۇ تاپتا سەن قورال تاشلىساڭ، بۇ، سېنىڭ دۇشمەنلىرىڭ ئالدىدا قورقۇپ تەسلىم بولغانلىقىڭ ئەمەس،

بەلكى پىشانىڭگە پۈتۈلگەن قىسمەتكە، بىر خىل سىرلىق ھەم قارشى تۇرۇپ بولمايدىغان كۈچكە تەن بەرگەنلىكىڭ بولىدۇ.

ئۇرۇش مەيدانىغا پومپېئۇس يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن، كىراسو بىلەن ئۇرۇش توختىتىش توغرىسىدا سۆھبەت ئۆتكۈز. بەلكىم، كىراسو سېنىڭ ئۇستۇڭدىن غەلىبە قازانغانلىق شان ـ شەرىپىنى ئۆز رەقىبىگە ئۆتۈنۈپ بەرمەسلىك ئۈچۈن، سائا پايدىلىق بولغان شەرت-لەر ئاساسىدا مۇرەسسەگە كېلىشى مۇمكىن.

ھەي سپارتاك، سپارتاكىم، شۇم پىشانە بىر ئايال سائا يالۋۇرماقتا، دۇنيادىكى ئەڭ ئىللىق، ئەڭ سەمىمي ـ سادىق مۇھەببەت سېنى كۈتمەكتە. ئاھ سپارتاك، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن. ... مەن سېنى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن ياخشى كۆرىمەن...»

بىچارە سپارتاك خەتنى ئوقۇپ قاتتىق ھاياجانلاندى، كۆز چاناقلىرىدىن چىققان ئىسسىق ياشلار خەتكە چۈشۈپ، ۋالېرىيەنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش بىلەن قوشۇلۇپ كەتتى. ئۇ خەتنى لېۋىگە ئاپىرىپ، يىغلىغىنىچە يېنىشلاپ ـ يېنىشلاپ سۆيۈپ كەتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن خەتنى مەيدىسىگە مەھكەم باسقان پېتى جايىدا قېتىپ قالغاندەك ئۇزاق تۇردى.

يېرىم سائەتتىن كېيىن، سپارتاك گرانىكىسقا ھەربىي ئىشلارنى تاپىلىدى ـ دە، لاگېردىن ئايرىلدى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە، گلادىئاتورلار لاگېرىدىن بىر كۈنلۈك مۇساپە يىراقلىقتىكى رىم قوشۇنى لاگېرىدا كراسو سپارتاكنىڭ ئەلچىسى ئېلىپ كەلگەن بىر تەكلىپنامىنى تاپشۇرۇۋالدى. سپارتاكنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۇنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى ئېلىپ كەلگەن بۇ تەكلىپنامىگە سپارتاكنىڭ كراسو بىلەن سۆھبەتلىشىش تەكلىپى پۈتۈلگەنىدى. كراسو گلادىئاتورلار داھىيسىنىڭ تەكلىپىگە دەرھاللا ماقۇل بولدى ـ دە، بەلگىلەنگەن جايغا تۆت سائەتتىن كېيىن ئۆچ يۈز ئاتلىق ئەسكەر بىلەن ھازىر بولدى. كراسو بىلەن سپارتاك بەلگىلەنگەن جايغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، سۈكۈت ئىچىدە بىر-پەس بىر ـ بىرىگە قارىشىپ تۇرۇشتى.

ئالدى بىلەن سپارتاك بۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، رىم سەركەردىسى كراسوغا ئۇرۇش توختىتىش شەرتلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئىككى تەرەپ پۈتكۈل ئىتالىيىگە يامراپ كەتكەن بۇ ئۇرۇشنى ئاياغلاشتۇرۇش توغرىسىدا باراۋەر ئاساستا سۆھبەتلەشتى. كراسو بىرنەچچە مىنۇت ئويلانغاندىن كېيىن، سپارتاكقا قاراپ تۇرۇپ:

— سىلەر بىر قۇللار ئارمىيىسى تۇرۇقلۇق، تېخى رىم بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرۇپ سۆلھى تۈزمەكچىمۇ؟ بۇ نېمىدېگەن كۈلكىلىك گەپ—ھە؟! سىلەرنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىڭلار خوراپ كەتتى، ئەمدى بىزگە تاقابىل تۇرالمايسىلەر، ماقۇل، شۇنداقتىمۇ مەن سىلىنىڭ

تەلىپىڭنى قوبۇل قىلىپ قالسام، قانداق شەرتلەرنى قويىسەن، ئېيتىپ باققىنا؟

— ئەگەر سەن سۇلھى قىلىشقا قوشۇلساڭ، ئېيتقىنا، سېنىڭ شەرتلىرىڭ نېمە؟ — دېدى سپارتاك بىر دەملىك سۈكۈتتىن كېيىن.

— ساڭا ۋە سەن تاللىغان يۈز كىشىگە ئەركىنلىك بېرىلىدۇ. قالغانلارنىڭ ھەممىسى شەرتسىز تەسلىم بولىدۇ، ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى سېنات بەلگىلەيدۇ.

— بۇ مۇمكىن ئەمەس... — سپارتاك سۆز باشلىدى، كىراسو ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ئۆز سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— گلادىئاتورلار قوشۇنى سېنىڭ دانا رەھبەرلىكىسىز قالايمىقانلىشىپ كېتىپ، سەككىز كۈن ئىچىدە پۈتۈنلەي قىرىلىپ تۈگەيدۇ.

سپارتاك زەردە بىلەن كىراسونىڭ ئالدىغا بىر قەدەم ماڭدىيۇ، لېكىن ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، غەزەپتىن تىترەگەن ئاۋاز بىلەن:

— مېنى خائىن بولۇپ، گلادىئاتور قېرىنداشلىرىمدىن يۈز ئۆرۈگىن، دېمەكچىمۇسەن؟ ياق! مەن بۇ شەرتنىڭ ھەرگىز قوبۇل قىلمايمەن! — دېدى.

سپارتاك قارارگاھقا يېتىپ كېلىش بىلەنلا، چېدىرلارنى يىغىشتۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى ۋە برادان دەريا سىدىن كېچىپ ئۆتۈپ، پېتېلىيگە قاراپ يول ئالدى.

ئۇلار بۇ يەرگە يېرىم كېچىدە يېتىپ كېلىپ چېدىر تىكتى. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا، سپارتاكنىڭ رازۋېدكىچىلىرى رىم قوشۇنىنىڭ ئەسىرگە ئېلىنغان ئونبېشىنى ئۇنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلدى. بۇ ئونبېشى بىر توپ ئاتلىق ئەسكەرنى باشلاپ لۇكوللنىڭ قېشىدىن كراسوغا خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن كېلىۋاتقان ئىكەن. ئۇنىڭ دېگىشىگە قارىغاندا، لۇكوللۇس قوشۇنى پات ئارىدا بروندىزىيىدىن يولغا چىقىپ، بۇ يەرگە كېلىپ گلادىئاتورلارغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە قاتنىشىدىكەن.

14. سپارتاكنىڭ ئۆلۈمى

رىملىقلار سپارتاكنى تۆت تەرەپتىن قورشىۋالدى. ئەڭ ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ جەڭ پەيتى يېتىپ كەلگەندى، شۇ تاپتا سپارتاك ئۈچۈن قۇتۇلۇشنىڭ بارلىق ئۈمىدلىرى يوقالغاندى. ئۇنىڭغا بىرلا چىقىش يولى قالغاندى، ئۇ بولسىمۇ رىملىقلار بىلەن ئاخىرغىچە قانلىق ئېلىشىش ئىدى. گلادىئاتورلار قوشۇنىنىڭ پۈتۈن تەقدىرى مانا مۇشۇ جەڭگە باغلىق بولۇپ قالغاندى.

گلادىئاتورلار قوشۇنى ئېھتىيات بىلەن يۆتكەلمەكتە، ئۇلار كېچىدە كۆزلىگەن نىشانغا يېتىپ كېلىپ، برادان

دەريا سىنىڭ سول قىرغىقىدىن بىر مىل يىراقلىققا چېدىر تىكتى. ئۇلار بىر كۈن بۇرۇن چېدىر تىككەن ئوڭ قىرغاققا ئەمدىلىكتە كىراسونىڭ قوشۇنلىرى كېلىپ ئورۇنلاشقانىدى.

شۇ كۈنى كىراسو تۈن بويى ئۆز ئەسكەرلىرىنى دەريانىڭ سول قىرغىقىغا يۆتكەپ، گلادىئاتورلار قارارگاھىدىن پەقەت ئىككى مىل كېلىدىغان يەرگە قارارگاھ قۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدى ھەمدە جىلغا ئىچىگە بىر قوشۇننى پىستىرما قىلىپ يوشۇرۇپ قويدى. جاڭگالغا ئوتۇن كېسىشكە بارغان گلادىئاتورلار ئۆز قوشۇنى ئۈچۈن خەندەك قېزىشقا كىرىشكەن رىملىقلارنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، ئۇلارغا پىداكارلىق بىلەن ئېتىلدى. ئۇشتۇمتۇت زەربىگە ئۇچرىغان رىملىقلار يارەم تەلەپ قىلىپ، جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىراشتى. قارارگاھتىكى رىم قوشۇنى ئەسكەرلىرى ھايـ ھوي ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەنلا چېدىرلىرىدىن ئېتىلىپ چىقىشتى. قوراللارنىڭ جاراڭ ـ جۇرۇڭلىرىنى ئاڭلىغان گلادىئاتورلارمۇ دەرھال سەپداشلىرىغا يارەم بېرىشكە ئاتلاندى، بىرەمدىلا شىدەتلىك جەڭ باشلىنىپ كەتتى.

سپارتاك بۇ چاغدا گلادىئاتورلار قارارگاھىدا ۋالىيە يازغان جاۋاب خېتىنى چاپلاۋاتاتتى. ئۇ خەتنى ۋالىيەنىڭ خىزمەتچىسىگە تاپشۇردى. جەڭچىلەر سپار-

تاكنىڭ قەدىردان ئارغىمىقىنى ئەكىلىپ بەردى. بۇيۇك قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنىڭ داھىيسى سپارتاك رىملىقلار بىلەن ئەڭ ئاخىرقى ھايات ـ مامات جېڭى قىلىماقچى بولۇۋاتاتتى.

سپارتاك ئالدىنقى سەپكە بۆسۈپ كىردى، ئۇ قىلىچىنى ھەربىر ئۇرغاندا، بىر دۇشمەن جېنىدىن ئايرىلىپ تۇردى. كراسو جەڭ ۋەزىيىتىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى. ئۇ گلادىئاتورلار زاپاس قوشۇنىنىڭمۇ پۈتۈنلەي جەڭگە كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ، كۈنىتكە دۇشمەن ئاتلىق قوشۇنلىرىغا قارشى ئاتلىنىشقا بۇيرۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن رىم قوشۇنلىرىنىڭ ئوڭ قانىتىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتقان ماملىيۇسنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى يېرىم يولدا سان جەھەتتىن ئۆزىدىن كۆپ ئۈستۈن بولغان دۇشمەن ئاتلىقلىرىغا تۇيۇقسىز دۇچ كېلىپ، ئۇلار بىلەن دەھشەتلىك جەڭ قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

دەل شۇ چاغدا، تېكومىيۇس تۆت دىۋىزىيە ئەسكەر بىلەن گلادىئاتورلارنىڭ ئوڭ قانىتىغا شىددەتلىك ھۇجۇم باشلىدى. كراسو ئەڭ ئاخىرقى بىرنەچچە زاپاس دىۋىزىيىسىنىمۇ ئىشقا سالدى. رىم زاپاس دىۋىزىيىلىرى رەت ـ رەت تۆت بۇرجەك سەپ تۈزۈپ، گلادىئاتورلارنى بۆلۈپ ـ بۆلۈپ قورشاۋغا ئېلىۋالدى. گلادىئاتورلار رىم قوشۇنىنىڭ غالجىرانە ھۇجۇمى ئالدىدا پاتىپاراق بولۇپ

كەتتى، نۇرغۇن دۈشمەنلەر رەم قوشۇنىنىڭ ئايرىم-ئايرىم مۇھاسىرىسى ئىچىدە قالدى.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا، گىلادىئاتورلارنىڭ ئوق قانىتى يەمىرىلدى، سول قانىتىمۇ چېكىنىشكە يۈزلەندى. پەقەت سەپنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سپارتاكلا چېكىنمەستىن، ئەتراپىدىكى مىڭدىن ئوشۇق ئەڭ باتۇر ئەسكەرلىرى بىلەن دۈشمەنگە باتۇرلارچە قارشىلىق كۆرسەتمەكتە ئىدى. رەم قوشۇنى ئۇلارنىمۇ بارا-بارا مۇھاسىرىگە ئېلىۋالدى، بىر توپ رەم ئاتلىق ئەسكەرلىرى سپارتاكقا ئېتىلىپ كەلدى.

رەملىقلار گىلادىئاتورلارنىڭ داھىيسىنى يوقىتىش-تىن ئىبارەت ئاخىرقى جەڭ ئۈچۈن ئىنتايىن ئېغىر بەدەل تۆلىدى. ئون بىرىنچى دۈشمىنىڭ باشلىقى ۋىسبالدا سپارتاك بىلەن بىلەن يانمۇيان تۇرۇپ جەڭ قىلدى. بۇ ئىككى ھەيۋەتلىك باتۇر ئەزىمەتنىڭ ئەتراپىدا دۈشمەنلەرنىڭ جەسەتلىرى دۆۋىلىنىپ كەتتى.

كۆپ ئۆتمەي، بۇ دەھشەتلىك قانلىق جەڭ مەنزىرە-سىنى ئۆزىنىڭ سۈتتەك ئايدىڭى بىلەن يورۇتماقچى بولغاندەك، ئايمۇ تۇغدى. بۇ كەڭ دالىدا 30 مىڭدىن ئوشۇق گىلادىئاتور ۋە 18 مىڭ رەملىقنىڭ جەسىتى ئارىلىشىپ كەتكىنىچە ياتاتتى. بۇ ئېچىنىشلىق قىرغىنچىلىق ئاياغلىشاي دەپ قالغانىدى. بۇ چاغدا قانلىق جەڭدە جېنى ئامان قالغان ئون مىڭدىن ئوشۇق ھەربىي

هالىدىن كەتكەن گلادىئاتور تەرتىپسىز ۋە نىشانسىز هالدا ئارقا-ئارقىدىن يېقىن يەردىكى تۆپىلىك ۋە تاغ-لارغا قاراپ قېچىشتى. بۇ چاغدا جەڭ مەيدانىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا قەھرلىك ۋە قانلىق ئېلىشىش يەنىلا داۋام قىلىۋاتاتتى. بۇ يەردە مىڭدىن ئوشۇق قەيسەر ۋە باتۇر گلادىئاتور سپارتاكنى ئوتتۇرىغا ئېلىشقىنىچە، ئۇنىڭغا ئوخشاش بىر قەدەمۇ ئارقىغا يانماستىن جەڭ قىلماقتا ئىدى. كۈندۈزى باشلىنىپ، كېچىگە ئۇلاشقان بۇ جەڭ ئۇلارنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتىنى هېچقانچە خورىتالمىغان بولسا كېرەك، ئۇلار يەنىلا شۇ قەدەر بەردەم ئىدى.

— كراسو! قەيەردە سەن! — دەپ توۋلايتتى سپارتاك بۇ ئەڭ ئاخىرقى جەڭدە پات-پاتلا، — قېنى چىقە! بىز يەكمۇيەك ئېلىشىپ باقايلى! قېنى چىقامسەن!؟

سپارتاكنىڭ قالقىنى يامغۇر كەبى ئېتىلغان ئوچار نەيزىلەر زەربىسىدە ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن، ئۇنىڭ بىلەن يانمۇيان تۇرۇپ جەڭ قىلغان ئەڭ ئاخىرقى ئىككى يولدىشى — ۋىسبالدا بىلەن ئارتوربكسمۇ سپارتاكنىڭ كۆز ئالدىدىلا باتۇرلارچە قۇربان بولغانىدى.

تەرەپ-تەرەپتىن يوپۇرۇلۇپ كەلگەن نەچچە يۈز دۇشمەن سپارتاكنى مەھكەم قورشىۋالدى. پۈتۈن ئەزايى يارا بىلەن تولغان سپارتاكنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ نۇرى چاقنىدى-دە، دەھشەتلىك هۆركىرىدى، ئۆزىنى ئوراپ تۇرغان نەچچە يۈز جەسەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا جان تىكىپ

ئېلىشتى، شەمشىرىنى چاقماق تېزلىكىدە ئىشقا سېلىپ، يېقىن كەلگەنلەرنى زەربە بىلەن يەرگە يىقىتىپ تۇردى. توساتتىنلا، ئۆزىدىن يىگىرمە قەدەم نېرىدىن ئېتىلغان بىر نەيزە ئۇنىڭ سول پۇتىنى ئېغىر يارىدار قىلدى. ئۇ تىزىنى پۈكۈپ ئولتۇرۇپ قالغان بولسىمۇ، قالقىنى بىلەن دۈشمەننىڭ ھۇجۇمىنى توسۇپ، شەمشىرى بىلەن رىم ئەسكەرلىرىگە باتۇرلارچە بىر - بىرلەپ زەربە بېرىپ تۇردى.

ئۇنىڭ سۈنماس ئىرادىسى، سەرئۈدەك قەددى - قامىتى رىم قوشۇنلىرى ئوتتۇرىسىدا غەزەپ بىلەن نەرە تارتىۋاتقان ئارسلاننى ئەسلىتەتتى. ئاخىردا غالجىرلاشقان بارلىق رىم ئەسكەرلىرى ئۇنى قورشىۋالدى - دە، دۈمبىسىگە يەتتە - سەككىز نەيزىنى بىراقلا سانجىدى. ئۇ بىردىنلا ئوڭدىسىغا يىقىلىپ، پەقەت ئەڭ ئاخىرقى بىر ئېغىز سۆزنىلا قىلالىدى:

— ۋا... لې ... رىيە....

سپارتاك بۇ دۇنيا بىلەن مانا مۇشۇنداق مەڭگۈگە ۋىدالاشتى.

خاتىمە

برادان دەريا‌سى بويىدىكى جەڭدىن ئۇچ ھەپتە ئۆتۈ‌كەندىن كېيىن، گۈزەل ژالبىرىيە ئۆزىنىڭ توسكۇلۇن داچىسىدىكى مېھمانخانىسىدا بىر پارچە خەتنى ئوقۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ يېنىدا ئوماقلىنە ئالتۇن چاچ پوستۇمىيە نازۇك قوللىرى بىلەن بىر جەسەت كۈلى قۇتىسى ئۈستىگە نەقىش قىلىنغان سۇرەتلەر ۋە گۈل ياپراقلىرىنى سىلىغان پېتى ئۆرە تۇراتتى، ژالبىرىيە قولىدىكى خەتنى يەنە ئوقۇشقا باشلىدى:

«ژالبىرىيە، ساڭا بولغان مۇھەببىتىم يۈزىسىدىن مەن كىراسو بىلەن ئۇچراشتىم ۋە ئۇنىڭغا جەڭنى توختىتىشنى خالايدىغانلىقىمنى ئېيتتىم، ئەمما ئۇ رەت قىلدى. سەن بۇ خەتنى ئوقۇۋاتقىنىڭدا، مەن ئاللىقاچان ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلىپ بولىمەن.

پەرىشتەم ژالبىرىيە، ھاياتىمنى ئاخىرلاشتۇرۇشتىن ئىلگىرى مەن سەندىن مېنى كەچۈرۈشۈڭنى، قىزىمىز ئۈچۈن داۋاملىق ياشىشىڭنى ئۆتۈنىمەن. مەن سېنىڭ ئالىيجاناب، قەيسەر روھىڭغا بەخت تىلەيمەن، سېنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم سۆيىمەن، يۈرىكىم ئەڭ ئاخىرقى قېتىم سەن

ئۇچۇن سوقمىدۇ.....»

ۋالېرىيە خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، ئۇنى لېۋىگە ئاپار-دى ـ دە، قاتتىق يىغلاپ كەتتى.

— ئانا، نېمىشقا بۇنچە ئازابلىنىپ يىغلايسەن؟— سورىدى قىزچاق ئانىسىدىن بىئارام بولۇپ.

— ھەي شور پېشانە بالام! — دېدى ۋالېرىيە قاتتىق ھەسرەت بىلەن قىزىنىڭ ئالتۇن رەڭ چېچىنى سىلىغىنىچە.

— بۇ كوزىنىڭ ئىچىدە نېمە بار؟ — دەپ سورىدى پوستۇمىيە جەسەت كۆلى قۇتىسىنى سىلاپ تۇرۇپ.

— ھەي، بىچارە بالام، بۇ كوزىنىڭ ئىچىدە ئاتاڭ سېغىنىشقا جەسەت كۆلى بار، — دېدى ۋالېرىيە ئىككى كۆزى لىققىدە ياشقا تولغان ھالدا.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە يىغلاپ كەتتى.

ئەسلىي ئەسەر ئۈستىدە تەھلىل

«سپارتاك» رومانى جۇڭگو ئەدەبىياتىدىكى ئەڭ نادىر ئەسەر. رومان تارىخىي ھەقىقىي ۋەقە ئاساسىدا يېزىلغان. مىلادىيەدىن ئىلگىرى 73 - يىلى قۇللۇق تۈزۈمىدىكى رىمدا كەڭ كۆلەمدىكى قۇللار قوزغىلىڭى پارتلايدۇ. ئۇ- لۇغ كۈرەش بۇيۇك شەخسلەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. بۇ ئىنقىلاب بوران - چاپقۇنىدا قۇللار سىنىپىنىڭ ئەڭ ئا- تاقلىق قەھرىمانى، پۈتكۈل قەدىمكى زامان تارىخىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ شەخس — سپارتاك مەيدانغا كەلدى. سپارتاك رەھبەرلىكىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇن ئۇچ يىلدىن ئار- تۇق ۋاقىتتا ھەممىلا يەردە جەڭ قىلىپ، قۇلدارلار سى- نىپىنىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق كۈچلىرىنى تە- رىپىرەن قىلىۋېتىدۇ. قورققىنىدىن جان - پېنى چىقىپ كەتكەن رىم ئاقسۆڭەكلىرى ئۆزىنى قويىدىغان يەر تا- پالماي قېلىشىدۇ، سپارتاك «گويا ھاننىبالدەك رىم دەرۋازىسىدا مەزمۇت تۇرىدۇ». تاغنى تالقان قىلىدىغان ھەيۋەتلىك سپارتاك قوزغىلىڭى قۇلدارلار سىنىپىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا ئەجەللىك زەربە بېرىپ، گويا ھەممىگە قادىرەك ھېسابلانغان رىم قۇللۇق تۈزۈمىنى لىڭشىتىپ

قويىدۇ، بۇنىڭ بىلەن قۇللۇق جەمئىيەت بىرقەدەر ئىلگار بولغان جەمئىيەت تۈزۈمىگە قاراپ بۇرلىدۇ. سپارتاك قوزغىلىڭى توغرىسىدا قەدىمىي مەشھۇر ئەسەرلەردىمۇ خاتىرىلەر بار. مىلادىيىدىن ئىلگىرىكى 1 ـ ئەسىردىن مىلادىيە 5 ـ ئەسىرگىچە بولغان ۋاقىتتا ئوتتۇز نەچچە يازغۇچى سپارتاك قوزغىلىڭى توغرىسىدا خاتىرە قالدۇرغان. بۇ تارىخىي كىتابلاردىكى بايانلار جوۋەنئۇلىنى «سپارتاك» نى يېزىشتا ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىگەن. جۇۋەنئولى مەشھۇر كلاسسىك ئەسەرلەرنى چوڭقۇر ئۆگىنىپ، چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭدىن ماتېرىيال ئالغان ۋە ئەسەرنىڭ ۋەقەلىكىنى ۋۇجۇدقا چىقارغان. ئاپتور بۇرۇنقىلار خاتىرىلەپ قويغان تارىخىي پاكىتلارنى مېخانىك ھالدا تەكرارلاپ قويماستىن، بەلكى دەۋرنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، قۇللار قوزغىلىڭىغا ھېسداشلىق قىلىش ئىدىيىسى ۋە ئىنقىلابىي ھەربىكەتلەرگە بۇۋاستە قاتنىشىشتەك تەجرىبىسىگە تايىنىپ، كىشىلەرگە تونۇش بولغان تارىخىي ۋەقەنى بەدىئىي جەھەتتىن قايتا نامايان قىلىپ، «سپارتاك» رومانىدىن ئىبارەت بۇ مۇنەۋۋەر ئەسەرنى يېزىپ چىققان.

«سپارتاك» بىر مۇنەۋۋەر تارىخىي رومان بولۇپ، ئۇنىڭدا قۇللۇق جەمئىيەتتىكى سىنىپىي مۇناسىۋەت، سىنىپىي زىددىيەت ۋە كۈرەش ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، سپارتاك ۋەكىللىكىدىكى قۇل قەھرىمانلارنىڭ بۈيۈك

تۆھپە ـ نەتىجىلىرى قىزغىن مەدھىيىلەنگەن ھەمدە 19 ـ ئەسىرنىڭ 70 ـ يىللىرىدى بۇرژۇئا دېموكراتلىرىنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ئىدىيەۋى ئەھۋالىنى ئىپادىلىگەن. لېنىن مۇنداق دەپ كۆرسەتكەنىدى: قۇللۇق جەمئىيىتىتە، «قۇللارنىڭ ھېچقانداق ھوقۇقى يوق بولۇپ، ئىزچىل تۇردە ئېزىلگۈچى سىنىپ ئورنىدا تۇرۇپ كەلگەنىدى، ئادەم ھېسابلانمايتتى». قۇللار پەقەت گەپ قىلالايدىغان «قورال»دىنلا ئىبارەت ئىدى. «سپارتاك» رومانى تېپىك بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق قۇلۇق تۈزۈم شارائىتىدىكى تارىخىي ئەھۋاللارنى تەسۋىرلەپ، قۇللار سىنىپىنىڭ ئېزىلىشكە قارشى كۈرەشلىرىنى ئىپادىلىگەن. ئاپتور بۇ خىل زىددىيەتنى ھەممە تەرەپكە ئېتىبار بەرگەن ئاساستا تەسۋىرلىمەستىن، بەلكى قەلەم كۈچىنى مەقسەتلىك ھالدا قۇللار سىنىپى بىلەن قۇلدارلار سىنىپى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتىن ئىبارەت قۇللۇق جەمئىيىتىدىكى ئاساسىي زىددىيەتنى تەسۋىرلەشكە مەركەزلەشتۈرۈپ، ئۇنى پۈتكۈل ئەسەرگە سىڭدۈرۈۋەتكەن. ئاپتور ئەسەر ۋەقەلىكىنى رىمدىكى ئېلىشىش مەيدانىدىكى ماھارەت كۆرسىتىش بىلەن باشلايدۇ. رومان ئېلىشىش مەيدانىدىكى ئېچىنىشلىق مەنزىرە بىلەن قۇلدارلارنىڭ ھاياسىز ئەيش ـ ئىشرەتلىك تۇرمۇشىدىن ئىبارەت تېپىك ئەھمىيەتكە ئىگە كۆرۈنۈشلەر ئارقىلىق، قۇللۇق جەمئىيىتىدىكى قارىمۇقارشى ئىككى چوڭ

سىنىپنىڭ ھايات ـ ماماتلىق زىددىيەتىنى رومانىنىڭ بېشى. دىلا روشەن تەسۋىرلەپ بەرگەن؛ ئاپتورنىڭ قەلىمى ئاستىدىكى بىر تەرەپ ئەيش ـ ئىشرەت، كەيپ ـ ساپا سۈرىدىغان، رەھىمسىز، زوراۋان قۇلدارلار بولسا، يەنە بىر تەرەپ ئۆلۈم گىردابىدا تىركىشىۋاتقان گلادىئاتورلار بولۇپ، ئاپتور بۇ ئىككى تەرەپنى سېلىشتۇرۇپ تەسۋىرلەش ئارقىلىق، ھۆجۇمنىڭ تېغ ئۇچىنى بېۋاستە ھالدا قۇلدار ھۆكۈمرانلار گۇرۇھىغا قاراتقان. قەيەردە ئېزىلىش بولسا، شۇ يەردە قارشىلىق بولىدۇ. قۇللار «كويزا ـ كىشەنلەردىن ئۆتكۇر خەنجەر ياساپ، ئىسيان تۇغىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئەزگۈچىلەردىن جانغا جان، قانغا قان ئېلىش» قا قەسەم قىلىشىدۇ.

ئاپتور ئەسىرىدە قۇللار قوزغىلاڭچى قوشۇنىنىڭ غايەت زور ھەيۋىتىنى ۋە ئاجىزلىقتىن كۈچلۈكلۈككە، كىچىك لىكتىن زورىيىشقا قاراپ كۈنسېرى تەرەققىي قىلىش جەريانىنى كۆپ تەرەپتىن ئىپادىلىگەن. كاپۇيا شەھىرىدە كۆتۈرۈلگەن يېرىم كېچىدىكى توپىلاڭ قۇللار ئىچىدىكى ئايرىم كىشىلەرنىڭ قېچىشى، قارشىلىق كۆرسىتىشىدىن ئىنقىلابىي قوراللىق كۈچلەرنىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق كۈچلەرگە قارشى كەڭ كۆلەمدە كۈرەش قىلىشىدەك يۈكسەكلىككە تەرەققىي قىلغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، قوزغىلاڭچى قوشۇن سپارتاكنىڭ رەھبەرلىكىدە تۈرلۈك قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، دۈشمەنلەرنى ئۈزلۈكسىز تارمار قىلىپ، غەلىبىنى قولغا كەلتۈرىدۇ.

ۋېزۇۋېي تېغىدا رىم قوشۇنىغا بېرىلگەن تۇيۇقسىز زەربە، ۋارنىي قوشۇنىنىڭ ئىككى قېتىملىق مەغلۇبىيىتى، يۇرا شەھىرىنىڭ ئاسانلا قولغا ئۆتۈشى، ئاكۇئىن ۋە فوندى شەھەرلىرىدىكى زور غەلىبە... «دۇنيانىڭ ھۆكۈمرانى» دەپ نام ئالغان رىم قوشۇنىغا ئەجەللىك زەربە بولىدۇ. شۇ سەۋەبتىن، قۇلدارلار ئالاقزادە بولۇشۇپ، «ئالاقزادىلىك ئىچىدە دېمى ئىچىگە چۈشۈشكەن ھالدا بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قالىدۇ»، قۇللار ئىنقىلابىنىڭ ھەقىقىي ئۇرۇشقا ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىدىن، رىمنىڭ تەقدىرىگە تەھدىت سېلىۋاتقانلىقىدىن ھەسرەت چېكىشىدۇ. 78 گلادىئاتوردىن تەركىب تاپقان بىر ئاددىي قوشۇن تېز تەرەققىي قىلىپ، ھەر مىللەت قۇللىرى، نامرات دېھقانلاردىن تەركىب تاپقان غايەت زور، ھەيۋەتلىك قوشۇنغا ئايلىنىدۇ، ئۇچقۇن غايەت زور يانغىن ھاسىل قىلىپ، ئۆز قۇدرىتىنى نامايان قىلىدۇ. بۇ ئىنقىلاب يانغىنى تۇمەنلىگەن قۇللارغا ئىلھام بېرىدۇ، ئۇ زۇلمەتلىك رىم جەمئىيىتىنى مەشئەل كەبى يورۇتىدۇ.

ئاپتور ئۆتكۈر سىنىپىي كۆرەش بىلەن تولغان كۆرۈنۈشلەر ئارقىلىق قۇللارنىڭ ئېزىلىشكە قارشى ھەربىكەتلىرىگە قىزغىن مەدھىيە ئوقۇغان. تارىختا ئۆتكەن قەلەمكەشلەرنىڭ ئەسەرلىرىدە پادىشاھ، ئاقسۆڭەكلەر ھەمىشە ئالىيجاناب پەزىلەتكە ئىگە، كامالەتكە يەتكەن،

تارىخنىڭ يارىتقۇچىسى قىلىپ تەسۋىرلىنەتتى، قۇللار بولسا سەلبىي پېرسوناژلار تەرىقىسىدە تەسۋىرلىنەتتى. جۇڭنىڭ ئۆز رومانىدا ئاق ـ قارا ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ قېلىشتەك بۇ خىل ئەھۋالنى ئۆزگەرتتى.

ئاپتور رومانىدا ئىنچىكە بايان ـ تەسۋىرلەر ئارقىلىق، رىمدىكى ھەشەمەتلىك ئىبادەتخانىلار، كاتتا ئېلىشىش مەيدانلىرى، سەلتەنەتلىك ئوردا ـ سارايلار، ھەشەمەتلىك سودا زاللىرى، نەپىس ياسالغان ئەگمە توروسلۇق كارىدورلار، كۆركەم ـ گۈزەل تام رەسىملىرى، ھەيكەللەر، نەپىس ـ چىرايلىق قاچا ـ قۇچا قاتارلىق سەنئەت بۇيۇملىرىنى كىتابخانىلارنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان قىلىپ بەرگەن. بۇنىڭدىكى مەقسەت ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ھەشەمەتچىلىكى ۋە ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلگەنلىكىنى، چىرىكلىكى ۋە تەييارتاپلىقىنى كۆچلۈك پاش قىلىپ بېرىشلا بولۇپ قالماي، بەلكى يەنە قۇللارنىڭ چەكسىز ئەقىل ـ پاراسىتى ۋە كۈچ ـ قۇدرىتىنىمۇ جانلىق ھالدا نامايان قىلىپ بېرىشتىن ئىبارەت. قەدىمكى رىم جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىياتى پۈتۈنلەي قۇللارنىڭ قان ـ تەرى بەدىلىگە كەلگەن، قۇللار ئۆزلىرىنىڭ قان ـ تەرى ۋە ئەقىل ـ پاراسىتى ئارقىلىق جەمئىيەتنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىقىنى ياراتقان.

ئاپتورنىڭ قىزغىن ھېسسىيات بىلەن تولغان قەلىمى ئاستىدا جەمئىيەتنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلىمىدىكى

قۇللار، گلادىئاتورلار يىرگىنىچلىك تۇرمۇشىنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى سەۋەبىدىن «ئادىمىيلىك قىياپىتىنى يوقىتىدۇ»؛ ھالبۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئورنىغا شۇكۇر ـ قانائەت قىلىپ ئولتۇرىدىغان نادانلاردىن ئەمەس، قانلىق كۈرەشلەر ئۇلارنى يۇكسەك غايىگە، چوڭقۇر سىنىپىي ھېسسىياتقا ئىگە، مۇقەددەس ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئىسسىق قانلىرىدىن كېچەلەيدىغان «دۇنياديكى ئەڭ ياخشى جەڭچىلەر»دىن قىلىپ تاۋلاپ چىقىدۇ. كراسو بىلەن بولغان بىر قېتىملىق كەسكىن جەڭدە، 12 مىڭ 300 جەڭچى دۇشمەننى باتۇرلارچە قىرىپ، ئاخىر ھەممىسى جەڭ مەيدانىدا قۇربان بولىدۇ، ئۇلارنىڭ جەسەتلىرى ئىچىدە «پەقەت ئىككىسىلا دۈمبىسىدىن يارىلانغان، قالغانلىرى بولسا پۈتۈنلەي كۆكرەك قىسمىدىن يارىلانغان». مانا بۇ، تىللاردا داستان قىلىشقا ئەرزىيدىغان باتۇرانە ھەرىكەت ئەمەسمۇ!

ئاپتور قۇل قەھرىمانلارنى قىزغىن مەدھىيىلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھۆكۈمران سىنىپنىڭ ۋەكىللىرىگە ئىزچىل تۇرده نەپرەت ۋە كەمسىتىش نەزىرى بىلەن قارايدۇ، ئۇلارنى رەھىمسىز تۇرده پاش قىلىدۇ ۋە قامچىلايدۇ. رومانىدا ئاپتور ھەم سۇللا، كراسو قاتارلىق ھوقۇقدارلارنىڭ كەيپ ـ ساپا ۋە ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىشى، ۋەھشىي ـ ياۋۇزلارچە زوراۋانلىق قىلىشتەك ماھىيىتىنى سۇرەتلەپ بېرىدۇ ھەم ھاكىمىيەت سىرتىدىكى

قۇلدارلارنىڭ ۋەكىلى بولغان تىسىزار، كاتىلىنادىن ئىبارەت سۈيىقەستچىلەرنىڭ ئوبرازىنى مەلۇم دەرىجىدە سۈرەتلەپ، ئۇلارنىڭ قۇللار قوزغىلىڭىنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىدىن پايدىلىنىپ «مەۋجۇت تەرتىپلەرنى ئۆزگەرتىش» ئارقىلىق، ئۆزىنىڭ قارا نىيىتىنى ئەملگە ئاشۇرماقچى بولغانلىقىنى پاش قىلىدۇ. ئاپتور بىر تەرەپتىن، ئاپپىيۇس بىرىم ئارىلىدىكى قۇللار ئىنقىلابىنىڭ بوران ـ چاپقۇنىنى جانلىق سۈرەتلەپ، قۇللارنىڭ ئېسىل ئەخلاق ـ پەزىلىتى، ئەقىل ـ پاراسىتى ۋە ئىنقىلابىي ئىجادىي روھىغا، ئۇلارنىڭ تارىخىنىڭ خوجايىنى ئىكەنلىكىگە قىزغىن مەدھىيە ئوقۇسا، يەنە بىر تەرەپتىن، قۇللۇق جەمئىيەتنىڭ ئاجايىپ ـ غارايىپ پەردىلىرىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ چېكىگە يەتكەن چىرىك قىياپىتىنى خەلقىئالەمگە ئاشكارىلايدۇ، قۇلدارلارنىڭ زورازانلىقىنى، ئاچكۆز ـ رەھىمسىزلىكىنى، تارىخنىڭ جىنايەتچىسى ئىكەنلىكىنى پاش قىلىدۇ. دېمەك، ئاپتور قۇللارنىڭ ئازادلىق ئىشلىرىنىڭ ھەققانىيلىقىنى، شۇنداقلا زۇلمەتلىك ـ ئەكسىيەتچىل قۇللۇق تۈزۈمىنىڭ مۇقەررەر ھالدا ھالاك بولىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئوبىكتىپ ھەقىقەتنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئاپتور رومانىدا قۇللار سىنىپىنىڭ داھىيسى سپارتاكنىڭ ئۇنتۇلغۇسىز ئوبرازىنى ئالاھىدە يارىتقان.

رېئاللىقتىكى دوزاخ ھېسابلانغان ئېلىشىش مەيدا-

نىدا سپارتاك كارامەت باتۇر ـ قەھرىمانلىقى ۋە ئەقىل ـ پاراسىتىنى نامايان قىلغانلىقى ئۈچۈن ھۆرلۈككە چىقىدۇ. ۋەھالەنكى، ئۇ ئۆزىنىڭ ھۆرلۈككە چىققانلىقى بىلەنلا قانائەتلەنمەيدۇ. ئۇنىڭ قان ۋە زەردار بىلەن تولغان تۇرمۇش كەچۈرمىشلىرى، ئازاب ـ ئوقۇبەت ئىچىدە ئىگىراۋاتقان سىنىپىي قېرىنداشلىرىنىڭ تەقدىرى ئۇنى پۈتكۈل سىنىپ ۋە ھەرقايسى ئېزىلگۈچى مىللەت-لەرنى ئازاد قىلىش يولىغا مېڭىشقا ئۈندەيدۇ. سپارتاك ھۆرلۈككە چىققان بىرىنچى كۈنىدىن باشلاپ مەسلەك-داش ـ سەپداشلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ، قورالىق قوز-غىلاڭ كۆتۈرۈش ۋە ئۇنى تەشكىللەش خىزمىتىگە كىر-ىشىپ كېتىدۇ. رەھىمسىز رېئاللىق سپارتاكقا قۇللار سىنىپى ئازادلىقىنىڭ قۇلدارلارنىڭ مېھىرا شەپقىتى بىلەن ئىشقا ئاشمايدىغانلىقىنى، «بۇيۇك غايىنىڭ پەقەت پىداكارانە كۈرەش قىلىش ۋە قۇربان بېرىش بەدىلى ئارقىلىقلا غەلىبىلىك ئىشقا ئاشىدۇ» غانلىقىنى چۈ-شەندۈرىدۇ. سپارتاك قۇللار ئاممىسىنى كەڭ كۆلەمدە قوزغاپ، قۇلدار ئاقسۆڭەكلەرگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىدۇ، ئۇلارنىڭ خۇسۇسىي مال ـ مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ، قوزغىلاڭچى قوشۇننى تېزلىكتە زورايتىدۇ. ئىنقىلاب ئارقىلِ ـ ئارقىدىن غەلىبە قىلغاندا نام ـ مەنپەئەتكە بې-رىلمەي، «ھەرقانداق ئېسىل كىيىم ـ كېچەكلەر ۋە ئالاھىدە كۈتۈنۈشنى قەتئىي رەت قىلىدۇ»، قوزغىلاڭچى

باتۇرلار بىلەن باشتىن - ئاخىر ھۇزۇر - ھالاۋەت ۋە جا-پا - مۇشەققەتتە بىللە بولىدۇ. دۇشمەن ئۇنى يۇقىرى مەرتىۋە ۋە نۇرغۇن پايدا - مەنپەئەت بىلەن تەسلىم بو-لۇشقا دالالەت قىلغاندا، ئۇ ھەققانىي سۆزلەر بىلەن ھەرگىز تەسلىم بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ، ئەزگۈچى سىنىپلارغا پەقەت «خورلاشقا خورلاش بىلەن، قىرغىن-چىلىققا قىرغىنچىلىق بىلەن، ۋەھشىيلىككە ۋەھشىي-لىك بىلەن تاقابىل تۇرىدىغان» لىقى توغرىسىدا قەسەم قىلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ جاراڭلىق قەسىمى ئۆزىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئىنتايىن سادىقلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئىنتايىن ئۆتكۈر، كەسكىن كۆرەش گلادىئاتور سې-پارتاكنى ئېگىزدە تۇرۇپ يىراقنى كۆرەلەيدىغان، يۈك-سەك قابىلىيەتكە ئىگە ئىنقىلابچى قىلىپ يېتىشتۇرۇپ چىقىدۇ. ئۇ غەلىبە ئالدىدا كۆرەڭلەپ، رىمغا ھۇجۇم قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان بىر قىسىم سەركەردىلەرگە ئەسكەرتىپ، رىم ھاكىمىيىتى تېخى ناھايىتى كۈچلۈك، قۇللار ئىنقىلابىنى ئاسانلا ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ، شۇڭا، قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن قۇللار ئۆز يۇرت - ۋەتەنلە-رىگە قايتىپ كېتىپ، «ھەرقايسىسى ئۆز جايلىرىدا بارلىق ئېزىلگۈچى مىللەتلەرنى ئەزگۈچىلەرگە قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە ھەركەتلەندۈرۈش» تىن ئىبارەت توغرا ئىستراتېگىيىلىك لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. سپارتاكنىڭ سەپدىشى ئېنوماي خائىنانە قۇتراتقۇلۇق

قىلىشى بىلەن ئۆز ئالدىغا ھەربىكەت قىلىپ، دۇشمەن-
نىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇ بۇ چاغدا، ئېنوماي
بىلەن بولغان شەخسىي ئاداۋەتنىنى بىر چەتكە قايرىپ
قويۇپ، ئۆزى قوشۇننى باشلاپ بېرىپ ئېنوماينى قۇت-
قۇزۇۋالماقچى بولىدۇ. قوزغىلاڭچى قوشۇننىڭ ئىچكى
قىسمىدا داۋاملىق بۆلۈنۈش يۈز بېرىپ، كۆرەش ئو-
ڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان ھالقىلىق پەيتتە، سپارتاك يەنە
خەۋپ ـ خەتەرگە پىسەنت قىلماستىن، ئۇرۇشنىڭ
ئىستراتېگىيىلىك پىلانىنى تۈزۈپ، ئىنقىلاب ۋەزىيە-
تىنى ئوڭشىۋالىدۇ.

سپارتاك قالتىس ھەربىي قوماندان بولۇپ، كارامەت
قوماندانلىق سەنئىتى ۋە تەشكىللەش ئىقتىدارىغا ئىگە.
ئۇ قوشۇنغا قاتتىق ھەربىي ئىنتىزام بېكىتىدۇ، ئەس-
كەرلەرنى قاتتىق مەشىقلەندۈرىدۇ، كۆرەش ئەمەلىيىتى
داۋامىدا بىر قاتار ئۇنۇملۇك ئىستراتېگىيە ۋە تاكتىكا-
لارنى يەكۈنلەپ چىقىدۇ، ئالايلۇق، جەڭدە ئەڭ مۇھىم
چاققانلىق، دۇشمەننى غەپلەتتە قالدۇرۇپ ئۇستىلىق بە-
لەن غەلىبە قازىنىش، كۈچلۈكىدىن ئەگىپ ئۆتۈپ ئا-
جىزىغا ھۇجۇم قىلىش، ئايلىنىپ يۇرۇپ قورشاش،
شەرقتىن شەپە بېرىپ غەربتىن ھۇجۇم قىلىش ۋەھا-
كازالار. سپارتاك مانا مۇشۇ خىل ئۇرۇش تاكتىكىسى
بىلەن ئۇستۈنلۈككە ئىگە دۇشمەننى ئارقا ـ ئارقىدىن
مەغلۇپ قىلىدۇ ياكى مەغلۇبىيەتنى غەلىبىگە ئايلاندۇ-

رۇپ، ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتىدۇ. ئۇرۇش مەيدانىدا ئۇ باشلامچى بولىدۇ، ئەركىن ۋە تېز ھەرىكەتلىنىپ، دۇشمەنلەرنى بىتچىت قىلىدۇ.

كراسو بىلەن بولغان ھەل قىلغۇچ جەڭدە سپارتاك دۇشمەننىڭ قورشاۋىدا قېلىپ ئېغىر يارىلىنىدۇ، ئەمما يەنىلا ئۇنىڭ «كۆزلىرىدىن غەزەپ ئوتلىرى چاقنايتتى، ئۇنىڭ تارتقان نەرسى گۇلدۇرمامدەك ياڭرايتتى، چاقماق چاققاندەك ۋالىلداپ تۇرغان خەنجىرىدىن دۇشمەنلەر ئالاقزادە بولۇشۇپ كېتەتتى». دۇشمەن ئاتقان بىر نەيزە ئۇنىڭ سول پۇتىنى ئېغىر يارىلاندۇرىدۇ، ئۇ سول پۇتى بىلەن يۇكۇنۇپ تۇرۇپ، «شىردەك نەرە تارتىدۇ». قىلىچىنى ئىشقا سېلىپ، دۇشمەن بىلەن ئاخىرقى نەپەسگىچە ئېلىشىدۇ.

ئاپتور ئەسىرىدە ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان، ھەيۋەتلىك قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىپ، قۇللۇق تۇزۇمگە قاقشاتقۇچ زەربە بەرگەن قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى يارىتقان. سپارتاكتىن ئىبارەت بۇ تىپىك ئوبراز قۇللار ئىنقىلابىي دەۋرىدىكى ئىنقىلابىي سىنىپنىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك خۇسۇسىيىتىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۇرگەن بولۇپ، ئۆزى رەھبەرلىك قىلغان ھەرىكەتنىڭ روشەن ئىنقىلابىيلىقىنى مەركەزلىك ھالدا ئەكس ئەتتۇرۇپ بېرىدۇ. سپارتاك قۇللار سىنىپىنىڭ «بايراقدارى» ۋە «غايىسىنىڭ نامايەندىسى». بىز ئاپتور يارىتقان بۇ يارقىن بەدئىي

ئوبرازدىن تارىختىكى بۇ «بۇيۇك قوماندان، قەدىمكى زامانىدىكى پرولېتارىيات سىنىپىنىڭ ھەقىقىي ۋەكىلى» نىڭ قىياپىتىنى كۆرۈۋالالايمىز.

«سپارتاك» رومانى روشەن بەدىئىي ئالاھىدىلىكىگە ئىگە مۇنەۋۋەر ئەسەردۇر. جۇۋەنئۇلى مول تۇرمۇش جۇغلانمىسى، قاينىاق ئىنقىلابىي ھېسسىياتى ۋە كامالەتكە يەتكەن بەدىئىي ماھارىتى بىلەن ئەسەرنى چوڭقۇر تەسىر كۈچىگە ئىگە قىلغان.

رومانىدا تەسۋىرلەنگەن ئاساسىي پېرسوناژلار، قوزغىلاڭنىڭ جەريانى، ھەرقايسى چوڭ ئۇرۇشلار، ھەتتا قوزغىلاڭچى قوشۇننىڭ ھەربىي يۇرۇش قىلىش يولى تارىخىي ماتېرىياللاردا خاتىرىلەنگىنىگە ئاساسەن ئۇيغۇن بولۇپ، ئاپتور مول، چوڭقۇر تارىخىي بىلىمى، كەڭ دائىرىلىك كارتىنىلار، تەسىرلىك تەپسىلاتلار ئارقىلىق، قەدىمكى رىم قۇللۇق جەمئىيىتىنىڭ سىنىپىي مۇناسىۋىتى، سىياسىي تۈزۈمى، ئىدېئولوگىيىسى، ئەدەبىيات ـ سەنئىتى، تۇرمۇش قىياپىتى ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى ناھايىتى جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ، كىتابخانلارنى ئەينى چاغدىكى تارىخىي دەۋر رېئاللىقىغا باشلاپ كىرىپ، ئەسەرنى يۇكسەك دەرىجىدە چىنلىققا ئىگە قىلغان.

ۋەھالەنكى، جۇۋەنئۇلى ھەرگىز تارىخىي چەكلىمىگە ئۇچراپ قالمىغان. ئۇ مەركىزىي ئىدىيىنىڭ ئېھتىيا-

جىغا ئاساسەن، بەزى ۋەقەلىكلەرنى ئاڭلىق ھالدا گەۋدە-لەندۈرگەن ياكى چىقىرىۋەتكەن، جۈرئەتلىك ھالدا بەدە-ئىي توقۇلما قىلغان ۋە پىششىقلاپ ئىشلىگەن، ئىنى-چىكە، تىپىك ھالدا تەسۋىرلىگەن. ئالايلۇق، سپارتاكنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدا تارىخىي كىتابلاردا ئوخشاش بولمىغان بايانلار بار. ئاپتور بولسا، سپارتاكنىڭ ھەل قىلغۇچ جەڭدىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ ئامراق ئېتىنى خەنجىرى بىلەن ئۆلتۈرگەنلىكى، جەڭچى-ئوفىتسېرلارنى ئاداق-قىچە ئېلىشىشقا ئىلھاملاندۇرغانلىقىدەك ۋەقەلەر ئۈس-تىدە كۆڭۈل قويۇپ پىكىر يۈرگۈزگەن، يەنە شۇنىڭغا ئۇلاپلا، سپارتاك بىلەن كراسو ئوتتۇرىسىدىكى قانلىق جەڭنىڭ يەر-جاھاننى زىلزىلىگە سالىدىغان، ئادەمنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالىدىغان كۆرۈنۈشلىرىنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن تەسۋىرلىگەن. بۇلار رومانىدىكى كىشى قەلبىنى ئەڭ ھاياجانغا سالىدىغان سەھىپىلەردۇر، شۇ-ڭا-داقلا سپارتاكتىن ئىبارەت تەڭداشسىز قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى تېخىمۇ جانلاندۇرغان كۆرۈنۈشلەردۇر.

جوۋەنئۇلى پېرسوناژلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى تەس-ۋىرلەشكە ماھىر يازغۇچىدۇر. ئاپتور سپارتاك بىلەن ۋالېرىيەنىڭ مۇھەببىتى ئارقىلىق ئىنقىلابچىنىڭ ئۇ-رۇش ئوتلىرى ئىچىدىكى ھىجران قايغۇسى ۋە ۋىسال شادلىقىنى، كىشىلىك مۇئامىلىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا تەسۋىرلەپ، باش قەھرىمانىنىڭ مول ۋە مەزمۇنلۇق،

گۆشىمۇ، ئۇستىخىنىمۇ بولغان خاراكتېر ئالاھىدىلىـ
كىنى يەنە بىر تەرەپتىن كۆرسىتىپ بەرگەن. سپارتاكـ
نىڭ ۋالېرىيەگە بولغان مۇھەببىتى ناھايىتى چوڭقۇر،
يالقۇنلۇق بولۇپ، ئاپتور ئۇنى سپارتاكنىڭ تۇرمۇشقا
بولغان سۆيگۈسى، بەختكە بولغان ئىنتىلىشىگە سىڭـ
دۈرۈپ، ساغلام ھالدا، يالقۇندەك يېلىنجىتىدۇ. ھالبۇكى،
قۇللارنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى، كۈرەشنىڭ ئېھتىياجى
سەۋەبىدىن، ئۇ ئىشق ـ مۇھەببەت ئازابلىرىغا بەرداشلىق
بېرىدۇ، قەلبىدە ئۇرغۇپ تۇرغان ئوتلۇق ھېسسىياتىنى
ئازابلانغان ھالدا، ئەمما قەيسەرلىك بىلەن بېسىۋالىدۇ.
بۇنداق مۇھەببەت تەسۋىرى مۇرەككەپ ئىجتىمائىي زىدـ
دىيەت ۋە چوڭقۇر ھېسسىيات توقۇنۇشى ئىچىدە باش
قەھرىمانىنىڭ پولاتتەك ئىرادىسى ۋە پىداكارانە، ئالىيجاـ
ناب پەزىلىتىنى ئىپادىلەش، ئۇنىڭ نۇرلۇق قەلبىنى
ئېچىپ بېرىش رولىنى ئويناپغان، شۇنداقلا ھەم ئەسەرـ
نىڭ باش تېمىسىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان، ھەم ئەسەرنىڭ
لىرىكىلىقىنى ئاشۇرغان.

جوۋەنئۇلى قەلىمى پىشقان ۋە ئىستېداتلىق، ئۆز
ئىقتىدارىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدىغان، ئەسەرلىرىدىن
مەردانىلىك ۋە نەپىسلىك چىقىپ تۇرىدىغان يازغۇچى. ئۇ
كۈچلۈك قەلىمى بىلەن قۇللار ئىنقىلابىي ئۇرۇشىنىڭ
ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشلىرى ۋە كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇـ
رىدىغان مەنزىرىلىرىنى، قۇللار جەمئىيىتىدىكى سىنىپىي

زىددىيەتنىڭ ئىنتايىن ئۆتكۈر بولىدىغانلىقىنى تېپىك مۇھىت ئىچىگە قويۇپ تەسۋىرلەشكە ماھىر. ئۇ رومانىدا قۇللار قوزغىلىڭىنىڭ ئۇلغىيىش - زاۋال تېپىش جەريانى ۋە قەھرىمانلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى ئىپادىلەپ بېرىش بىلەن بىرگە، مۇبالىغە قىلىش، تەسەۋۋۇر قىلىش، گەۋدىلەندۈرۈش قاتارلىق ۋاستىلەر بىلەن پېرسوناژلارنىڭ پسىخىكىسىنى ئىنچىكە سۈرەتلەپ بېرىدۇ ياكى ھېسسىياتلىق نۇتۇقلار، راۋان، سۈدەك قەلەمى بىلەن كۆڭۈلدىكىنى ئىزھار قىلىدۇ، باش قەھرىمانىنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسىنى ئىپادىلەيدۇ. ئاپتور تۇمەنىمىڭ تۇلپار چاپچىپ تۇرغان، يالت - يۇلت قىلىپ پاراپ تۇرغان قىلىچ - نەيزىلەرنىڭ ئاۋازى جاھاننى بىر ئالغان دەھشەتلىك جەڭ مەيدانىنى ھەمىشە ئىنتايىن جەزبىدارلىق، شېئىرىي ھېسسىياتقا باي تەبىئەت مەنزىرىسى بىلەن كىرىشتۇرۇپ تەسۋىرلەيدۇ. بۇ خىل تەسۋىرلەش ئۇسۇلى ئەسەرنى ئاجايىپ نەپىسلىككە، مول ھېسسىيات ۋە مەزمۇنغا، شۇنداقلا ئەينى چاغدىكى ئەمەلىي ئەھۋالغا ئۇيغۇن بولۇش، ھېسسىيات بىلەن ۋەقەلىك كىرىشىپ كېتىشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە قىلغان، بۇنىڭ بىلەن ئەسەردە رېئالىزم بىلەن رومانتىزم ئوبدان بىرلەشتۇرۇلۇپ، ھەم تارىخىي چىنلىق ئېچىپ بېرىلگەن، ھەم بەدىئىي چىنلىققا يېتىش ئىشقا ئاشۇرۇلغان.

پۈتۈن ئەسەرنىڭ قۇرۇلمىسى پۈختا بولۇپ، ۋەقەلىك ھەم ناھايىتى كۆڭۈل قويۇپ قۇراشتۇرۇلغان ۋە ئۇستەلىق بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ھەربىر بابتا كىشىنى جەلپ قىلىدىغان قىزىقارلىق ۋەقەلىك بار ھەم ۋەقەلىك بىر ـ بىرىگە باغلانغان، ئەگرى ـ توقاي، مۇرەككەپ ۋە تەرتىپلىك بولۇپ، ئىزچىل تۇرده يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلگەن. بۇ خىل مۇرەككەپ، ئەگرى ـ توقاي، ئەمما قاتلاملىرى ئېنىق بولغان كاتتا قۇرۇلما پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرى ۋە باش تېمىنى يورۇتۇپ بېرىشتە، ئەسەرگە بەدىئىي كەڭلىك ۋە چوڭقۇرلۇق بەخش ئەتكەن.

ئىجادىيەت ئارقا كۆرۈنۈشى

18 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن 19 ـ ئەسىرنىڭ 70 ـ يىللىرىغىچە بولغان مەزگىل ئىتالىيىنىڭ بۇرژۇئا ئىنقىلابى مەزگىلى ھېسابلىنىدۇ. ئەينى چاغدا ۋېنا يىغىنى ۋە ناپولېئون تەختتىن چۈشكەندىن كېيىن، ئىتالىيە ئاۋستىرىيىنىڭ باشقىدىن ئاياغ ئاستى قىلىشىغا ئۇچرىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە فېئودال خانداڭلىق ۋە پاپا ھاكىمىيىتى تىرىلىش ئۈچۈن پۈرسەت كۈتۈۋاتقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئەكسىيەتچىل خورىكى ناھايىتى ئۆسۈپ كەتكەنىدى. ماجىنى 1831 ـ يىلى بۇرژۇئازىيە پارتىيىسى — «ياش ئىتالىيە پارتىيىسى» نى

قۇرۇپ، مۇستەقىل، ئەركىن بۇرژۇئا جۇمھۇرىيىتى قۇ-رۇش شوئارىنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن، مىللىي بىر پۈتۈنلۈك ۋە مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈرۈش كۈرىشى ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈپ، ناھايىتى تېزلا پۈتكۈل ئىتالىيە يېرىم ئارىلىنى قاپلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1849 ـ يىلى پالېرمۇ، مىلان، رىم، ۋېنېتسىيە قاتارلىق جايلاردا پارتلىغان قوزغىلاڭلار ئاۋستىرىيە تاجا-ۋۇزچىلىرىنىڭ دىندىن خالىي فېئودالىلىق ھۆكۈمرانلى-قىنى لىڭشىتىپ، ئۇنى يىمىرىلىش گىردابىغا ئاپىرىپ قويدى.

قايناملىق تاشقىنلىقىغا چۆمگەن مىللىي گۈللىنىش ھەرىكىتى ئىتالىيە ئەدەبىياتىغا زور تەسىر كۆرسەتتى. بۇنىڭ بىلەن سىرتنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا ۋە ئۆز دۆلىتىدىكى فېئودال ھۆكۈمرانلارغا قارشى تۇرۇش، دۆلەت-نىڭ مۇستەقىللىقىنى، بىرلىككە كېلىشىنى، دېموك-راتىيىنى، ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان مىللىي گۈللىنىش ھەرىكەتلىرى يۈ-قىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. بۇنىڭغا ئەگىشىپ، بۇ ھە-رىكەتلەرنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان رومانتىزملىق ئەدەبىيات بارلىققا كەلدى. رومانتىزم تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا، بىر مەيدان بۇرژۇئا مەدەنىي ئاقارتىش ھەرىكىتى ھې-سابلىنىدۇ. چۈنكى، بۇرژۇئازىيە مۇئەييەن ئىجتىمائىي ئورۇنغا ئىگە بولغاندىن كېيىن، بىرلىككە كەلگەن دۆ-

لەت ئاپپاراتىنىڭ ئۆز مەنپەئىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى ئۈمىد قىلاتتى، ھالبۇكى، رومانتىك ئىدىيىۋى ئېقىم بۇرژۇئازىيىنىڭ دەل مۇشۇ مەقسەتكە يېتىشىدىكى ئۇنۇملۇك قورالى ئىدى. رومانتىك ئەدەبىيات ئىتالىيە بۇرژۇئازىيىسىنىڭ مىللىي مۇستەقىللىقىنى ۋە دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت كۈچلۈك ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ، ئىتالىيىنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنى مۇقىملاشتۇرۇش ۋە ئىقتىسادنى گۈللەندۈرۈش يولىدىكى توسالغۇلارنى سۈپۈرۈپ تاشلىدى. رومانتىك يازغۇچىلار تارىخىي تېمىاتىر، تارىخىي رومان شەكىللىرى بىلەن قەدىمكىنى بۈگۈن ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇپ، خەلقنىڭ ھۆرلۈك ۋە ئازادلىقىغا بولغان ئارزۇ ـ ئىستىكىنى ئىپادىلىدى. سپارتاك قوزغىلىڭىنى تەسۋىرلەيدىغان تارىخىي تېمىاتىرلار، تارىخىي رومانلار مانا مۇشۇنداق خاھىشنىڭ ۋەكىلىدۇر.

ئىتالىيىلىك مۇزىكانت جوسىببېرشىن 1726 ـ يىلى «سپارتاك» ناملىق ئوپېراسىنى ئىجاد قىلىپ، سپارتاكىتىن ئىبارەت بۇ قەدىمكى قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. شۇنىڭدىن كېيىن، سپارتاكنى مەدھىيىلەيدىغان دراملار، ھەيكەللەر بۇرژۇئا ئىنقىلابى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانغان فرانسىيە، گېرمانىيە ۋە ئاۋستىرىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە ئارقا ـ ئارقىدىن مەيدانغا كەلدى. 19 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىغا كەلگەندە،

ئىتالىيە مىللىي گۇللىنىش ھەرىكىتى يۈقىرى دول-
قۇنغا كۆتۈرۈلدى، بۇنىڭ بىلەن سپارتاك قوزغىلىڭىنى
تېما قىلغان ئەسەرلەر ئازغا-ئازغىدىن كۆپلەپ مەيدانغا
كەلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مەشھۇر رومانتىك شائىر، يازا-
غۇچى ئالىبكساندرو. مانزونى يازغان تراگېدىيە «سې-
تاك»، جۇلىئو. كاركانونىڭ تراگېدىيىسى «سپارتاك»،
ئىبولىتونېئېۋونىڭ «سپارتاك» ناملىق شېئىرىي درامـ-
سى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا يۇقىرىقىلار بىلەن ئوخشاش
ماۋزۇ-تېمىلاردىكى بىر تۈركۈم دراملار بار.

رافائېللو جوۋەنئۇلىنىڭ «سپارتاك» ناملىق رومانى
مانا مۇشۇنداق تارىخىي ئازغا كۆرۈنۈش ئاستىدا يېزىل-
غان. ئاپتورنىڭ ئىنقىلاب ۋەزىيىتىنىڭ تەلىپىگە ماس-
لىشىپ، ئەسىرىدە بۇ تارىخىي شەخسنى قايتا ئىپادىلە-
شى دەل «يېڭى كۈرەشلەرنى مەدھىيىلەش ئۈچۈن»،
«رىملىقلارنىڭ كىيىمىنى كىيىپ، رىملىقلارنىڭ تىلى
ئازغىلىق ھازىرقى زامانداا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋەزىپە-
لەرنى ئورۇندىاش، يەنى ئاساسەتتىن قۇتۇلۇش ۋە ھازىرقى
زامان بۇرژۇئا جەمئىيىتى قۇرۇش» ئۈچۈندۇر. رومانـدا
نامايان قىلىنغان قەدىمكى رىم قۇللىرىنىڭ رەھىمسىز
سىنىپىي زۇلۇمغا، مىللىي ئاسارەتكە دۇچار بولۇشتەك
تەقدىرى دەل 19-ئەسىردىكى ئىتالىيە خەلقىنىڭ
سىرتنىڭ تاجاۋۇزى ۋە ئۆز دۆلىتىدىكى فېئودالىزمنىڭ
ئاسارىتى ئاستىدا بالايىئاپەتكە ئۇچرىغانلىقىنىڭ تەسىر-
لىك تەسۋىرى؛ سپارتاك رەھبەرلىكىدىكى رىم قۇللار

قوزغىلىڭى ئۈچۈن يېزىلغان ياڭراق مەدھىيە، شۇنداقلا ناھايىتى ئېنىقكى، شۇ چاغدىكى ئىتالىيە بۇرژۇئازىيىسى رەھبەرلىك قىلغان مىللىي ئازادلىق كۈرىشىگە ئوقۇلغان قىزغىن ھەمدۇ ـ سانا ھېسابلىنىدۇ.

پېرسوناژلارنى تونۇشتۇرۇش

سپارتاك: سپارتاك ئېگىزدە تۇرۇپ يىراقنى كۆرە-لەيدىغان ئاجايىپ قابىلىيەتلىك ئىنقىلابچى. ئۇ ئە-قىل ـ پاراسىتى ۋە باتۇرلۇقىغا تايىنىپ ئەركىنلىككە ئېرىشكەندىن كېيىن، بىر نىيەت ـ بىر مەقسەتتىكى سەپداشلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۇلارنى قورالىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە قوزغايدۇ ۋە تەشكىللەيدۇ. ئۇ قۇللارنى كەڭ كۆلەمدە ھەركەتلەندۈرۈپ، قۇلدار ئاقسۆ-ڭەكلەرگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىدۇ، ئۇلارنىڭ مال ـ مۈ-لۈكلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ، قوزغىلاڭچى قوشۇننى تېز سۈرئەتتە زورايتىدۇ. سپارتاك كامالەتكە يەتكەن ھەربىي قوماندان بولۇپ، ئۇ ئاجايىپ قوماندانلىق سەنئىتى بە-لەن تەشكىللەش ئىقتىدارىغا ئىگە. ئۇ قوشۇنغا پولاتتەك ھەربىي تۈزۈم بېكىتىپ بېرىدۇ، ئەسكەرلەرنى قاتتىق ھەربىي مەشىق قىلدۇرىدۇ. ئۇرۇش ئەمەلىيىتى داۋامىدا بىر قاتار ئۇنۇملۇك ئىستراتېگىيىنى يەكۈنلەپ چىقىدۇ. ئاپتور ئەسەردە سپارتاكتىن ئىبارەت تەڭداشسىز، قۇد-

رەتلىك قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىپ، قۇللۇق تۈزۈمگە قاقشاتقۇچ زەربە بەرگەن قەھرىمانلىك ئوبرازىنى ياراتقان. سپارتاكتىن ئىبارەت بۇ تىپىك ئوبراز قۇللۇق تۈزۈمگە قارشى ئىنقىلاب دەۋرىدىكى ئىنقىلابىي سىنىپنىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك خۇسۇسىيىتىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەپ، ئۆزى رەھبەرلىك قىلغان ھەربىكەتنىڭ روشەن ئىنقىلابىي مەركەزلىك ھالدا ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن.

ۋالېرىيە: ۋالېرىيە رىملىق ئېسىلزادە خېنىم بولۇپ، سۇللانىڭ ئايالى، سپارتاكنىڭ سۆيگىنى، ئۇ ئۆز تۇرمۇشىغا نارازى ئىدى، ئۇ ئېلىشىش مەيدانىدا سپارتاكنى كۆرۈپلا ئۇنىڭغا مەپتۇن بولۇپ قېلىپ، قۇللۇقتا قارشى ئىنقىلابنى تەۋرەنمەي قوللىغۇچى ئايال بولۇپ قالىدۇ، ئاپتور بۇ ئايالنى يۇزەكىلا تەسۋىرلەيدۇ.

ئېۋتىبىدا: ئېۋتىبىدا گرېتسىيىلىك مەشھۇر پالۋان بولۇپ، ئۇ سپارتاكنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن جەڭ پەرىجىسىنى يېپىنىپ، قوزغىلاڭچى قوشۇنغا قاتنىشىدۇ. كېيىن مۇراد ـ مەقسىتىگە يېتەلمەگەچكە، شەرمەندە خائىن بولۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ سپارتاكقا بولغان ئوتلۇق مۇھەببىتى كېيىن ئۆچمەنلىككە ئۆزگىرىدۇ، ئاخىرغا بېرىپ قانلىق ئۆچ ئېلىشقا ئايلىنىدۇ. ئاپتور ئۇنى رەزىل، ساختىپەز، ھەسەتخور، شۇنداقلا قۇرۇق نام ـ شۆھرەتكە ھەۋەس قىلىدىغان ئايال

سۇپىتىدە تەسۋىرلەيدۇ.

سۇئال: سۇئالا ھاياسىز، ئەيش ـ ئىشرەتخۇمار رىم مۇستەبىتى.

كراسو: رىم ئاقسۆڭىكى، ئېسىلزادىلەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، ئۇ ھەممە قايىل بولغۇدەك كاتتا باي. ئۇ رىم قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلىپ سپارتاكقا قارشى جەڭ قىلىدۇ.

ئوقۇش ئەسكەرتمىسى ۋە مۇھىم نۇقتىلار

«سپارتاك» — مۇنەۋۋەر تارىخىي رومان. ئەما بىز ئۇنى ئوقۇغاندا، ئاددىي ھالدىلا ئۇنى بىر تارىخىي رومان دەپ قارىماستىن، بەلكى ئۇنىڭ رېئال ئەھمىيىتىگە، يەنى ئاپتورنىڭ ئەينى چاغدىكى ئىتالىيە ئىنقىلابىنىڭ شەكلىگە ماسلىشىپ، ئەسەردە سپارتاكتىن ئىبارەت تارىخىي ئۇلۇغ شەخسنى يارىتىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى ئىپادىلىگەنلىكىگە قارىشىمىز لازىم. ئەما، «سپارتاك» نىڭ رېئال ئەھمىيىتى بۇنىڭ بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. بۇ رومانىنى جۇۋەنئۇلى ھەربىي سەپتىن چېكىنىپ رىمغا قايتىپ ئەدەبىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانغان دەسلەپكى مەزگىلدە يازغان. بۇ چاغ

مىللىي گۈللىنىش ھەرىكىتى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن. كى يىللار ئىدى. ئىتالىيە مىللىي گۈللىنىش ھەرىكىتى بۇرژۇئازىيە بىلەن فېئودال خانىدانلىقنىڭ مۇرەسسەلىشىشى ئارقىسىدا ئاخىرلاشتى. مانا بۇ، ھەرىكەتنىڭ ئۇزۇل-كېسىل بولمىغان يېرىدۇر. بۇ ھەرىكەت قوغداپ قالغان فېئودال پادىشاھلىق ھاكىمىيەت ۋە قەبىھ فېئودال كۈچلەر كاشىلىسىدىن، كىشىلەرنىڭ ئاسارەتتىن قۇتۇلۇش ۋە ھازىرقى زامان بۇرژۇئازىيە جەمئىيىتى قۇرۇش كۈرىشى ئاخىرغىچە ئېلىپ بېرىلامدى. بۇرژۇئا دېموكراتلىرى بۇنىڭدىن چوڭقۇر ئۈمىدسىزلەندى، ئۇلار فېئودال ئاقسۆڭەكلەر بىلەن مۇرەسسەلىشىشكە قارشى تۇرۇپ، بۇرژۇئا جۇمھۇرىيىتى قۇرۇپ، بۇرژۇئازىيىنىڭ مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. جۇۋەنئۇلى ئەسىرىدە بۇ تەلەپنى ئىپادىلەپ بەردى. سېپارتاكتىن ئىبارەت بۇ ئوبراز داۋاملىق ئىجتىمائىي ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، بۇرژۇئا ئىنقىلابىنى يېتىكى بىر باسقۇچقا ئېلىپ كىرىش ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈردى. بۇ ئەسەرنى ئوقۇغاندا، بىز بۇ نۇقتىنى چوقۇم ئىگىلىشىمىز كېرەك.

بەدىئىيلىك جەھەتتىمۇ ئەسەرنىڭ بىز ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە تېگىشلىك يەرلىرى بار، بولۇپمۇ ئاپتورنىڭ قۇللار ئىنقىلابىي ئۇرۇشىنىڭ ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشلىرى

ۋە كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇرىدىغان مەنزىرىلىرىنى پېر-
سوناژلارنىڭ نازۇك پسىخىك پائالىيەتلىرىنى، قەھرىمان
شەخسلەرنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى قاتارلىقلارنى
تەسۋىرلەش ئۈسۇللىرى بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىزگە ئەر-
زىيدۇ. ئەسەر قۇرۇلمىسىنىڭ ئەگرى ـ توقاي، مۇرەككەپ
ۋە تەرتىپلىك، كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغۇدەك قىلىپ
ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىمۇ ئاپتورنىڭ يۇقىرى ئەدەبىي ماھارەت
ۋە تارىخىي ۋەقەلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئىقتىدارىغا
ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئەسەردە نۇرغۇن
سەرخىل باب ـ پاراگرافلار بار، ئوقۇغاندا، ئۇلارنى ئەستا-
يىدىل ئوقۇشىمىز كېرەك. مەسىلەن، ئەسەر بېشىدىلا
قانلىق ئېلىشىش مەيدانى توغرىسىدىكى تەسۋىر، سپار-
تاكنىڭ ھەل قىلغۇچ جەڭدىن ئىلگىرى ۋالېرىيەگە
يازغان ۋىدالىشىش خېتى ۋە سپارتاكنىڭ ئەك ئاخىردا
كىراسو بىلەن قىلغان ھەل قىلغۇچ جېڭى قاتارلىقلارنى
ئەستايىدىل ئوقۇشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

لېكىن، بىز ئەسەردىكى چەكلىمىلىكلەرنىمۇ كۆ-
رۈشىمىز لازىم. ئەسەردىكى چەكلىمىلىك ۋالېرىيە ۋە
ئاقسۆڭەك پاھىشە ئېۋۈتتىبىدادىن ئىبارەت ئىككى پېر-
سوناژ توغرىسىدىكى تەسۋىرده بىرقەدەر روشەن ئىپادە-
لىنىدۇ. ئاپتور ئېسىلزادىلەر ئائىلىسىدىن كېلىپ
چىققان ۋالېرىيەنىڭ خاراكتېرىنىڭ زور ئىجتىمائىي

زىددىيەتلەر توقۇنۇشى ئىچىدە ئۆزگىرىش ۋە تەرەققىي قىلىش جەريانىنى يازماستىن، بەلكى مۇھەببەتنىڭ رولىنى ھەددىدىن ئارتۇق مۇبالىغىلەشتۇرۇۋەتكەن، شۇڭا، بۇ پىرسوناژ، بولۇپمۇ سپارتاكنىڭ سۆيگىنى بولغان بۇ پىرسوناژ ئەسەردە بىرقەدەر يۈزەكى يېزىلىپ قالغان. ئېۋىتىبىدادىن ئىبارەت بۇ داڭلىق ئاقسۆڭەك پاھىشە ئەسەردە قارا نىيەت، ساختا، ساتقۇن قىلىپ تەسۋىرلەنگەن، ئاپتور قوزغىلاڭنىڭ مەغلۇپ بولۇشىنى ئېۋىتىبىداغا باغلىغان ۋە بۇ ئارقىلىق قوزغىلاڭچى قوشۇننىڭ ئىچكى قىسمىدىكى يېتەرسىزلىك ۋە شۇ چاغدىكى ئىجتىمائىي، تارىخىي سەۋەبلەرنى يېپىپ، جەمئىيەت تارىخىي تەرەققىياتىنىڭ قانۇنىيىتىگە خىلاپلىق قىلىپ، ئەسەرنىڭ ئىدىيىۋىلىكىنى زور دەرىجىدە ئاجىزلاشتۇرۇۋەتكەن. ئەسەرنى ئوقۇغاندا، بۇ نۇقتىغا دىققەت قىلىشىمىز كېرەك.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):

{
  "filename": "NDAzMjY1MzAuemlw",
  "filename_decoded": "40326530.zip",
  "filesize": 11852699,
  "md5": "96f5f2621996df85da258c5b941e60b4",
  "header_md5": "a1892ef983532691b752442a40e0d6c4",
  "sha1": "a59e170f485295f63fca9c1cbac6a4c4a65e70a2",
  "sha256": "a23a9aac577c6194f1ed46d92b5f01a9bccfd39e8ed583a3c984f101e94ef295",
  "crc32": 3180245675,
  "zip_password": "",
  "uncompressed_size": 12279308,
  "pdg_dir_name": "\u2566\u2563\u2591\u2550\u2524\u2229\u2510\u2566\u2566\u255d
\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40326530",
  "pdg_main_pages_found": 199,
  "pdg_main_pages_max": 199,
  "total_pages": 204,
  "total_pixels": 561896448,
  "pdf_generation_missing_pages": false
}